VICTOR PAPILIAN

De dincolo de râu

(nuvele ardelenești)

COLECȚIA
„UNIVERSUL LITERAR"

www.digibuc.ro

Toate drepturile rezervate

București 1938

www.digibuc.ro

VICTOR PAPILIAN

De dincolo de râu

(nuvele ardelenești)

COLECȚIA
„UNIVERSUL LITERAR“

TIPOGRAFIA ZIARULUI „UNIVERSUL“

www.digibuc.ro

De dincolo de râu

(nuvele ardelenești)

www.digibuc.ro

De dincolo de râu

Ne mai pomenit! Când Artemie Grozavul află de nefericirea fie-sei, în loc să-și simtă inima pironită în piept ca într'o frigare și tot trupul scuturat ca de friguri — așa s'ar fi cuvenit la o atât de mare pricină — încercă în suflet, iute ca fitilul, bănuiala unei mulțămiri. Măriuca trăgea să moară... dar cel puțin acuma putea să intre în casa gineri-său. Apoi, repede, își dete seama de nelegiuire și drept ispășire începu să se tânguiască lui Toma Ciucurel, pandurul, care-i adusese cumplita veste.

— Doamne, Doamne!... cu ce-o fi greșit sărmana, de s'o nizuit moartea tocmai la ea?...

Iar Ciucurel asculta fără să zică un cuvânt, smerit, cu capul adus din grumaz și descoperit ca la priveghiu, și Artemie Grozavul văzându-i fața căzută fleșcăit din propta fălcilor și privirile ochilor pâlpâind anevoie în întunericul orbitelor, ca luminele unor candele fără untdelemn, știa de unde i se trage necazul. Se avusese bine cu Măriuca, erau ca și încredințați la plecarea feciorului în miliție,... dar când cu foametea cea

www.digibuc.ro

mare de coceau oamenii boabe de cucuruz pe vatră, iar vitele rodeau mușchiul de pe copaci, s'a băgat fata slugă dincolo de râu, la Valter, Sasul cel bogat, — vezi bine, a ajutat-o norocul că a pierit muierea Sasului — și apoi s'a luat fata laolaltă cu stăpânul, la început ca ibovnică și mai târziu ca soție cu cununie. Iar fata s'a purtat cinstit, a făcut bărbatului doi copii, cum sta scris la legea Sașilor, iar la al treilea — tot după legea lor — a trebuit să alerge pe la bătrânele satului să bea zemuri de buruieni otrăvite și să înghită în silă praf de sticlă pisată ca să lepede. Și de aci necazul...

— Bade Artemie...

Bătrânului i se rupse gândul, ca așa, acolo unde era mai subțire.

— Bade Artemie...

— Ce-i, băiete ?

— Eu zic s'o aducem de dincolo aici, în partea noastră... s'o înmormântăm creștinește...

Nu se sfia să vorbească astfel, doar știa că are să moară. O visase — nici trei zile să fi fost — mireasă, intrând la el în casă, și când să-i alerge în întâmpinare, s'a lovit cu un piept de vânt intrat vraiște prin ușa deschisă. Prin ușa deschisă singură, în puterea nopții... Iar c'o dimineață înainte, alt semn rău: căzuse icoana din părete fără ca cineva s'o atingă, și un câne — de unde o fi fost, că era străin de casă și de sat — începuse să urle așa cum urlă cânele când jelește.

— Cum zic, s'o înmormântăm creștinește...

Dar bătrânul se îngâmfă:

— Nu se poate, băiete.

Mintea i se smintise parcă. Uitase că fie-sa nici măcar nu era moartă și el, cu gândul, se și

www.digibuc.ro

vedea în alaiul cel frumos, alături de gineri-său, în urma sicriului, și după ei tot satul săsesc în mare regulă, întâi bărbații înșirați doi câte doi și apoi femeile, la fel de ascultătoare și tăcute, ca niște cătane în companie.

— S'o înmormântăm, bade, creștinește... făcu pentru a treia oară Ciucurel.

Acum bătrânul se desmetici. Ce făcea ? Cobea singur moartea copilei. Dar nici să lase din mândria sa, parcă nu se îndura.

— Aici e și mamă-sa îngropată, și ceilalți copii ai dumitale... căută să-l îmbuneze tânărul.

Bătrânul însă își scotocea mintea după un gând potrivit orbește, ca găina, care mai, mai să-și scoată ochii după un grăunte în mușuroiu. Și în fine se lumină.

— Nu se poate, băiete... Uiți c'o trecut dela legea noastră la cea săsească ?

Lui Ciucurel gândul acesta îi căzu greu pe suflet, ca un capac de fier.

— Și că părintele Romițan nu mai are dar s'o înmormânteze ?

Sufletul băiatului se sbătea înnăbușit în gol și întuneric. Ce moarte neagră !... mai neagră ca pământul în care avea să intre, o aștepta pe biata femeie negrijită cu sfintele taine, care și pe cel mai păcătos îl ajută la trecerea de cea lume...

* * *

De dimineață, Artemie Grozavul și-a scos din ladă cămașa nouă, pieptarul înflorat și cioarecii cei albi cu vipușcă neagră, ca să se înfățișeze mândru în casa ginerelui după toată cuviința rudeniei domnești, și să nu aducă vre-o vătămare

www.digibuc.ro

de nume bun naţiei sale rumâne. A luat dela o vecină două turte de grâu, zahăr şi untdelemn, cum e datina la lăuze, căci fie-sa, chiar dacă lepădase, tot lăuză se chema că este. Şi a pornit la drum. Socoteala lui era sigură, fără tocmeală multă.

— Stăpâne...

Aşa avea să-şi agrăiască ginerile: stăpâne! Căci aşa trebuesc agrăiţi toţi cei de dincolo de râu: stăpâne... şi deşi îl avea de aproape — putea zice chiar copil — totuşi, după puterea datinei, îl ţinea de domn şi stăpân. Şi tocmai această supuşenie îi făcea parcă mai multă falâ.

— Stăpâne, am venit să-mi văd şi eu fata... c'am auzit că rău mai pătimeşte, sărmana... Şi n'are nici mamă care să-i stea într'ajutor cu ştiinţa leacurilor... şi-i sirăină...

Aici, gândul lui Artemie Grozavul se opri. Parcă tot nu se cuvenea să aducă vorba despre această deosebire a oamenilor din sat. De bunăseamă, unul era satul, dar despărţit în două prin vadul râului, ca, prin marginea lumii, cerul de pământ, o parte a Saşilor, cu tocmelele domnilor şi stăpânilor, şi partea de dincoace de râu cu sălaşul Rumânilor. De aceea sufletul să-i fie caş dulce, dar mintea ghem de legat. Căci acum avea să treacă podul care lega şi totdeodată despărţea cele două neamuri ale satului şi fără vorbă bună şi gând isteţ nu putea răzbate. In sfârşit!... Avea să treacă şi el podul ca om de vază, în rândul stăpânilor. Căci, de doi ani, măcar că erau luaţi cu cununie, Valter cu fie-sa, el nu le trecuse pragul casei.

— Nu-i slobod, bade Grozavule...

Omul simţea că se înnecă de mânie abia azi, când îşi dădea seama că-i de neam bun dacă

www.digibuc.ro

Sasul, câtu-i el de fălos, nu pregetase să-i ia fata.

— Nu-i slobod, bade Grozavule...

Cumplit îl chinuiau în suflet acum vorbele astea, altădată parcă pe potriva firii lucrurilor. De bunăseamă, una era legea pentru Rumâni și alta pentru Sași... dar pentru el, om înălțat în rang, s'ar fi cuvenit o altă purtare. Și totuși ca și pentru ceilalți:

— Nu-i slobod, bade Grozavule...

Ca slugă, așa cum intrase fie-sa Măriuca, se putea. Dar îndată ce încerca să dovedească și el c'o părere, c'o vorbă, c'un gest măcar, iscusința lui de om ales din mulțime, i se punea ca spangă în piept cumplita poruncă:

— Nu-i slobod, bade Grozavule...

Ei, dar azi n'avea în cotro... în fine avea să răpună toată opreliștea. Trufași ei, trufaș și el!

Plin de curaj, dar stăpânit, el trecu podețul din fața casei și dete să intre înăuntru. Dar poarta era zăvorită. Tot sângele îi svâcni roată, de mânie, din piept și până 'n urechi, parcă odată cu cumplitul consemn:

— Nu-i slobod, bade Grozavule...

Furios începu să bată în poartă, apoi s'o sgâlțâe cu putere. In curând se deschise ferestruica din poartă și văzu pe Peter, sluga cea nouă, care, recunoscându-l, o trânti la loc.

— Nu-i slobod, bade Grozavule...

Omul se smeri dintrodată. Aci nimeni n'avea voie să cârtească, nu numai cei ce erau de dincolo de râu, dar chiar localnicii, acei cărora Rumânii le spuneau: stăpâne. Aci, pasul omului, ca și al vitelor, era priponit și orice lucru se făcea îmboldit cu „musai" sau cu „nu-i slobod". Și cum sta răsucind în minte gândul, ca pe o țigară între degete, poarta se deschise și dom-

www.digibuc.ro

nul părinte, cel săsesc, ieși urmat de vecinii cei mai de seamă. Lui Grozavul i se încleștă deodată grumazul tot, amândouă fălcile și limba până'n rădăcină.

— Was will der Mensch ?...

Unul din fruntași începu să povestească. Artemie Grozavul nu știa nici boabă din limba lor, dar totuși înțelegea ce spuneau, numai după îndoiturile glasului și întoarcerile privirilor, și o nădejde începu să pâlpâie dincolo de creasta minții. Asta era Artemie Grozavul, om — ce-i drept — de dincolo de râu, dar fruntaș și el, cel puțin prin înrudirea lui cu Valter dacă nu prin știința de carte și de limbi, sau prin vre-o avuție mai de seamă. Și avea și el o vorbă de spus azi, când fie-sa trăgea să moară, că era socru și bunic, și prin vrednicia lui de voinic, iată că neamul săsesc se înmulțise cu două odrasle, iar prin silința lui la muncă, trecută în dar Măriucăi, averea lui Valter se înstărise.

Domnul părinte, după ce pricepu despre ce este vorba, plecă repezind mâna din încheituri, semn ce putea fi tălmăcit ca o învoială, și după el, toți fruntașii. Atunci Grozavul încercă încăodată, dar poarta tot zăvorită rămăsese și din curte, aceeași voce a argatului sas :

— Nu-i slobod...

Și acum Grozavul începu să se rușineze. Treceau oameni prin fața curții și măcar că fiecare era cu lucrul său, lui Grozavul i se părea că numai la el toți căutau cu batjocură. Și parcă mai puțin îl durea sila Sașilor — căci erau oarecum în dreptul lor — decât rânjetul celor de dincoace de râu, adică al Rumânilor, care cu necaz văzuseră norocul fetei și, prin ea, înălțarea lui.

Și stând așa năuc la minte și pustiit în simțiri,

www.digibuc.ro

a văzut deschizându-se fereastra și atunci inima lui a tresărit. Știa să tâlmăcească semnul ăsta: moartea intrase în casă. Și atunci sufletul lui înnebuni de îngâmfare. Să poftească acum și domnul părinte sas, și toți Nachbarschaftii... Dela înmormântare nu-l puteau îndepărta. Și nici dela locul de cinste... Căci toate obiceiurile săsești spre fala lui veneau. Își vedea fata întinsă pe năsălie, îmbrăcată în hainele cele frumoase de nuntă, cu scufie albă prinsă în panglici negre, cu cămașă și laibăr șnuruit, și rochia toată crețuri, crețuri. Apoi, pe fruntași făcând, după obiceiurile lor, strigările din casă în casă pentru priveghiu.

— Vecine, știi c'a murit nevasta lui Valter?

— Care nevastă?

— Fata lui Artemie Grozavul, de dincolo de râu.

Vedea și mândrețe de convoiu, după toată regula. Intâi copiii de școală, doi câte doi, apoi învățătorul cu corul și muzica urmat de domnul părinte binecuvântând sicriul purtat de patru feciori, urmați ca niște generali de coloana bărbaților și a femeilor ducând coroane de stejar și merișor. Și ce cântece frumoase! A jale și a mărire...

Deodată mintea i se opri din mers, ca ciocanul unui telefon în gară. Poarta curții se deschise cu putere, gineri-său irumpse în stradă cu capul gol, părul despletit și fața urzicată toată de lacrimi.

— Stăpâne... făcu, umil, Grozavul.

Dar Sasul i se repezi în brațe.

— Nu stăpâne... ci fiule, tată... tată socrule.

Grozavul nu-și credea auzului. Și totuși așa

www.digibuc.ro

era. Își trăgea pedeapsa Sasul cel fălos, plângând ca un copil în brațele lui.

— A murit Măriuca, tată... tată socrule. Ce mă fac acum fără de ajutorul ei, cu doi copii pe cap ?...

Inima bătrânului se umflase ca aluatul, în coșul pieptului. Acum să fi fost de față și domnul părinte cel săsesc, și primarul, și fruntașii, și toată națiia lui cea rumână.

— Când o înmormântăm ? făcu important Grozavul, desprinzându-se din îmbrățișarea ginerelui. Voia să se arate bărbat în fața nenorocirii.

— Când vrei dumneata...

Grozavul nu pricepea cum vine vorba asta.

— Păi, trebue să faci strigările, după obiceiul vostru... să vestești pe domnul învățător și muzica...

Sasul clătină din cap ca în fața unui lucru cu neputință.

— Pe Măriuca trebue s'o iei dumneata de aici și s'o înmormântezi acolo la Dumneavoastră, de cealaltă parte a râului.

Mintea lui Grozavul începu să hăue în țeasta capului, ca glasul unui câine închis într'un beciu gol. Aruncă priviri zăpăcite în jur. Simțea c'ar fi murit de rușine, dacă ar fi fost vre-un om să audă una ca asta, și că în loc de un singur sicriu, două ar fi fost de lipsă.

— Să intrăm în casă și să vorbim pe îndelete, făcu el anevoie.

Dar Valter dintr'un salt fu în dreptul porții și cu mâinile ridicate, parcă să-și acopere avutul cu trupul și brațele sale, îl opri :

— Nu-i slobod, bade Grozavule...

* * *

www.digibuc.ro

Nici nu știe Artemie Grozavul cum a ajuns la el, de cealaltă parte a râului. Purtat ca nălucile, parcă nu pe pământ, ci pe aburul vântului, deși inima în piept îi atârna grea s'o storci și să-i cântărești veninul cu ocaua cea mare. Iar în curte la el i s'a părut dintrodată casa pustie. Ciudat! Doar de mai bine de trei ani își înstrăinase fata și abia acum, moartă, își dădea seama că-i umpluse casa întreagă. Locuința i se părea prea mare și gata să cadă ca o haină largă pe un trup slăbit de boală. Și își simțea sufletul topindu-se de jale și s'ar fi topit tot, ca seul pe jăratic, dacă un gând amarnic nu l-ar fi prins dintrodată hoțește, parcă pe la spate, de grumaz. Dacă Măriuca se făcea strigoiu? Artemie se înfurie și, îndreptându-se vânjos din șale, încercă să doboare dintr'o smucitură povara. Dar gândul se făcuse mititel și subțire, îi intrase în creier și ca o urechelniță cu mii de picioare îl sfredelea, parcă să răspundă în frunte. Casa mare și pustie, și de când lumea strigoii la loc pustiu au tras. Și apoi înmormântată cânește, fără preot... Aci, mintea lui Artemie Grozavul se cutremură de spaimă și dintrodată se cuminți. Judeca acum ca cel mai priceput grămătic. Așa era. Dacă popa cel săsesc nu vrea să știe de ea, cu ce obraz avea el să se înfățișeze înaintea părintelui Romițan?

— Ți-a trebuit altă lege, avea să-i râdă în față părintele Romițan — căci era fără îndurare la greșeală — ține-te de ea până la sfârșit...

Și sfârșitul îl cunoștea doar. Băgată în pământ ca tâlharii cu capul tăiat pe butuc, fără cruce, fără lumânare. Și se mai temea să n'ajungă strigoaie?...

Sufletul lui Artemie se svârcolește de durere,

www.digibuc.ro

ca și cum l-ar sfâșia de viu în curele, curele. Strigoiul, fără să ție seamă nici de omenie, nici de rudenie, vine noaptea când somnul ți-e mai drag și te pedepsește cu cele mai nepomenite răutăți, îți răstoarnă lucrurile din casă și le strică, îți înfige ghiarele de drac în ochi și îți suge, cu pâlnie subțire de lipitoare, tot sângele din vine. Fereasă Dumnezeu !...

Innebunit de spaimă Artemie se trezește făcându-și cruci. Dar crucile — știe el bine — sunt fără putere. Altul e leacul: la trei zile după înmormântare să desgropi trupul blestemat și să-i înfigi piron de fier în inimă, să-i scoți ochii din adâncul orbitelor și să-i tai urechile și mâna dreaptă. Dar cum o să facă singur toată munca asta grea, el, om trecut în vârstă și cu puterile slăbite ?

Și cum sta așa, pătimind ca o femeie în durerile facerii, dintrodată simți slobozindu-i-se gândul cel bun și odată cu el, ușurat de toată munca. Porni în grabă la Toma Ciucurel. Băiatul era tânăr și de mare credință. Și apoi o iubise. Deci și pe el îl păștea aceeași primejdie, căci strigoii — așa le a blestemul — se dau tocmai la cei pe care i-au avut mai dragi. Să-l înfricoșeze de moarte, chiar dacă era pandur fără frică. Pe urmă lucrurile trebuiau să-și urmeze cursul ca la moară. Băiatul avea s'o desgroape și apoi să-i taie urechile și mâna cea dreaptă, să-i scoată ochii din orbite și să-i înfigă piron de fier în inimă.

* * *

Incepuseră să se deschidă pe cer, încetul cu încetul, luminile stelelor ca ochii puilor de pisică, atunci când prind a vedea lumea. In cimitir se

www.digibuc.ro

găseau numai ei doi. Artemie Grozavul și cu pandurul Ciucurel.

— Du-te, bade, de te culcă... că multe ai tras de ieri dimineață...

Dar bătrânul își avea socotelile lui. De strigoiu nu se mai temea, căci căpătase deslegare dela Vlădică. Bun fecior se arătase Tuma Ciucurel și om de omenie. Avea să-i recunoască toată viața. El alergase pe la domnul părinte Romițan și când acesta se înverșunase, după toată dreptatea, și împotriva moartei și a lui, și a tuturor renegaților, băiatul n'a pregetat și neostenit a alergat în satul vecin la domnul părinte Bulbuc, care îi era naș. Iar părintele Bulbuc, om îndatoritor și cu inima bună la orice necaz, le-a înțeles păsul și a iertat moartei, fără rugăciuni, fără canon, ci doar din milostenie curată, greșeala. El a cerut la telefon vlădicăi încuviințare, el a citit toate deslegările pentru întoarcerea din păcatul înstrăinării de lege și tot el avea s'o prohodească a doua zi.

— Du-te bade Artemie, de te culcă... că mie munca îmi scurtează noaptea, iar dumitale ți-o lungește.

Dar pe Artemie Grozavul îl bântuia un gând de grijă. Nu cumva băiatul să facă mormântul greșit. Căci știut este, groapa prea mare cheamă în ea pe ruda cea mai dintâi. Or, moarta altă rudă nu avea decât pe dânsul.

— Ai măsurat bine, fătul meu?

— Cât un așternut... nici mai mare, nici mai mică.

Artemie a ocolit de jur împrejur, cu pași rari, locul însemnat, l-a privit dintrodată bine și l-a potrivit în minte după măsura năsăliei din biserică și chibzuind că nu e loc gol de prisos, a plecat liniștit să se odihnească. Ciucurel a înfipt

www.digibuc.ro

setos sapa în pământ. Dar sapa a intrat ușoară ca într'un sac de lână. Și-a amintit de vorba de adineaori: cât un așternut... și vorba asta spusă la întâmplare i-a muiat dintr'odată sufletul, cum moaie lacrima ochiul.

— Mormânt... Așternut...

Așternut de mireasă ar fi vrut el să-i întindă și iată că acum îi pregătește pat de moarte.

— Mormânt.... Așternut...

Și cât de ușor se adâncea groapa! Moale îi era privirea, moale inima și moale pământul. Poate și stelele îl ajutau, toate stelele de pe boltă picurând, din tărie, rouă cerească, abur sfințit care pătrunde în toate scobiturile pământului și-l afânează. Da, așternut de odihnă, mai frumos ca cel de mireasă, lucrat numai din bulgări calzi, ca obrazul plâns, și însăilați cu undreaua stelelor. Il trezi o lacrimă chiar în colțul ochiului drept, lacrimă care nici nu voia să cadă, nici nu intra la loc în orbită. Ciucurel se rușină. Ce făcea? Plângea? El, pandur... el, om în toată firea, voinic cunoscut șapte posțe în depărtare! Dar nu-și șterse lacrima. Lacrima e poate ca sticla de ochelari, te face să vezi mai bine...

Se găsea în groapă până aproape de genunchi. Lăsă lucrul nu fiindcă obosise, ci fiindcă îl bântuiau prea tare gândurile. Simțea că trebuie să cunoască ceva deosebit în noaptea asta, dacă nu cu cugetul, măcar cu simțirea. Sprijinit în sapă, el căță în sus, spre bolta cerească. Stele, stele.... însă toate cu rânduială împrăștiate și tot cu rânduială strânse laolaltă. Către apus, cobora de sub un nouraș alburiu ca o panglică, luceafărul; deasupra lui, carul mare așteptând parcă să fie tras de oiște; și de cealaltă parte, năframa căii

www.digibuc.ro

laptelui, tot albă, ca și cum cerul ar fi jelit o fecioară.

Și deodată, fără să-și dea seama pentru ce, se trezi vorbind tare:

— Doamne, cum să-ți mulțămesc c'ai pus în trupul meu suflet?...

Nu se rușină de greșeala sa, căci nu numai nebunii vorbesc singuri, dar și oamenii când se roagă. Și prin glasul lui i se părea că se roagă nu numai el, dar tot ce-l înconjura: pământ ce mâine va fi zăvorit cu lacătul crucii, bolta deschisă de-a-pururi ca o stropitoare a darurilor dumnezeiești, și chiar Măriuca, moarta care repauzează acum în vechea ei biserică.

— Doamne, cum să-ți mulțămesc c'ai pus în trupul meu suflet?...

Acum pricepea și alte lucruri mult mai gingașe. De trupul ei avuseseră lipsă cei de dincolo de râu, să le robotească prin economie și să le facă prunci pentru neamul lor săsesc. Dar de suflet, nu. Acum înțelegea tot. De aceea i se arătase ea în preajma morții, nu ca o cobe vestind moartea, ci ca un suflet ce are alt suflet.

— Doamne, cum să-ți mulțămesc c'ai pus în trupurile noastre suflete?...

Și cătând așa spre cer, privirea i se opri deadreptul în carul mare.

— Carul mare, își zise el, e car de nuntă... carul de nuntă al sufletelor...

Sufletul ei era acolo și aștepta de bunăseamă, sufletul lui. Nimic, nici chiar moartea nu poate despărți sufletele. In marea călătorie a sufletelor regăsite, carul mare te poartă mai lin ca luntrea pe lac, până în plaiul luminat și nesfârșit căruia i se zice raiu.

Acum Ciucurel se slobozi de tot în voia

www.digibuc.ro

lacrimilor. Nu se rușina de fel, nu se simțea slab, nevolnic sau neputincios, căci nu jelea pe moartă și nici nu-și blestema nenorocul, ci dimpotrivă plângea de prea multă fericire. Mai mult ca atât mintea lui nu putea și nici nu voia să judece. Când se simți prididit de fericire, el ridică privirile spre cer.

— Doamne, cum să-ți mulțămesc că ai pus în trupurile noastre, suflete ?...

www.digibuc.ro

Ulcica

Șirul automobilelor se opri la intrarea Feleacului. Congresiștii irumpseră din mașini ca din dubele penitenciarelor. Erau sătui de știință și de comunicări: scăpau de discuțiile care mai mult irită decât folosesc și acum doreau bucurii simple, aier proaspăt, care să le curățe simțurile otrăvite de duhul întunecat al muzeelor, și priveliști odihnitoare pentru gândurile reținute în minte, ca'n tranșee, la pândă. Se găseau, adunați laolaltă, antropologi, preistorici și etnografi din lumea întreagă. Și, deși veniți să viziteze un sat rămas de civilizație, chiar lângă Cluj, mai puțin îi interesa profitul științific decât orașul adunat ca în cuibar la pieptul dealului, ața Someșului încurcată printre pripoare și coclauri, și toată gâteala toamnei turnată prin pâlnia soarelui ca dintr'o butie.

— Que c'est beau... que c'est beau...

O femeie exclamase și glasul ei ciripit punea parcă în mișcare unduirea valurilor de lumină. Imediat se alese o curte de bărbați.

— Regardez la rivière... le parc, la cathédrale...

www.digibuc.ro

— Qui est catholique et hongroise... îi luă vorba din gură un congresist, după aspect preot catolic, cu redingotă lungă cât un pardesiu, vestă închisă până în gât și pălărie moale, neagră.

— C'est vous, père Tamburini?... făcu tânăra femeie nemulțumită că preotul îi stricase contemplarea.

— Oui, miss Arlington, toujours moi...

Intre cei doi congresiști, folkloristа engleză și etnograful italian, se produsese, chiar din prima zi a congresului, discordia. Preotul pornise lupta și continua într'una, așa cum se duce între oameni de știință, elegant în aparență, de fapt o cicăleală măruntă cu pricini și contraziceri la fiece pas. Totul îi despărțea. Cele două discipline, atât de precise și totuși atât de dușmănoase, apoi educația, religia, naționalitatea și rasa chiar. Ea era nordică tip, sportivă cu trupul alungit, musculos și fin, dominat în întregime de ochii albaștri și părul blond: el dimpotrivă, mediteranian îndrăcit, scund, repezit, negru la față, cu uitătura de balaur și capul strâns din lături ca între două tampoane. Dar mai mult ca tot pe preot îl îndârjea frumusețea acestei femei, de care parcă toată lumea putea profita afară de dânsul, reprezentantul școalei catolice din Roma, trimis să impună spiritul, seriozitatea și știința catolică într'un congres laic și, Italian modern, pe deasupra, gata de sfadă pentru prestigiul și interesul țării sale.

— Elle est catholique et hongroise... Non?

— Elle l'est... mais par notre indulgence.

Intervine acum în discuție un al treilea. Era asistentul Căprioară dela Universitatea din Cluj. Băgase de seamă manevrele Italianului și se ținea de el neodihnit, gata să-l întâmpine pieptiș când omul o lua razna.

www.digibuc.ro

— Oui... Par notre indulgence.

Și începu o întreagă prelegere istorică. Biserica fusese zidită de Sași la sfârșitul secolului al XIV. Catolică la început, apoi pe rând reformată, unitară și din nou trecută catolicilor, pe urmă unitarilor, de la care fusese smulsă cu mari lupte și cumplită vărsare de sânge, după o stăpânire de o sută cinci zeci de ani de către soldații lui Carol VI. Fiindcă bisericile catedrale au urmat confesiunea dominantă... Și azi ea ar trebui să fie ortodoxă, dacă, dintr'o mărinimie rău înțeleasă, Românii n'ar fi lăsat-o Maghiarilor catolici...

— Fără politică, domnilor... Cum ne-a fost vorba ?...

Era președintele congresului, profesorul Cumpătă din București, om foarte politicos cu străinii și mai cu seamă atent cu Românii, pe care-i supraveghea cu grijă, nu care cumva să facă vre-o boacănă.

— Venez, miss Arlington, făcu el oferind brațu tinerei congresiste. Il paraît que nous aurons d'intéressantes choses à voir.

* * *

Dela cotitura șoselei, printr'o frântură de deal cu buzele roase de se vedeau ciolanele stâncilor, ducea drumul la cimitir. Pe o clădire de pământ ca un genunchiu îndoit, un pâlc de pomi răsfirați printre troițe și cruci ; apoi, din loc în loc, prăjine subțiri, lujeri de răchită și haraci de plopi, de care atârnau podoabe moarte : ștergare, panglici și năfrămi, toate sdrențe. Și în vârful dealului o femeie îngenunchiată.

Toate vocile amuțiră.

O femeie la răscrucea dintre cer și vânt ! Um-

www.digibuc.ro

bra morții se lăsa vie peste acești profesioniști ai morții. Splendida lor îngâmfare cărturărească cedase în fața unui simbol banal. Superstiția se insinuase în sufletele lor, superstiția, care pândește de aproape necredința. Vag, se regăseau ghemuiți la adăpostul unei cruci, ei, care cu nepăsare știau săpa morminte și desgropa oseminte. Presimțirea continua să-i pătrundă ca o lumină rece, până'n măduva oaselor. Inscripție pe mormânt, inscripție pe fila de carte... Aceeași deșertăciune ! Și aceeași pedeapsă sau aceeași justiție pentru toți : uitarea... Numele și gândurile lor, azi la preț, vor deveni cândva anonime ca și oasele desgropate și cioburile regăsite, în același morman al materialului documentar.

Părintele Tamburini râse sgomotos, ca de o mare ispravă arătând aparatul fotografic sprijinit pe pântece.

— Ha, ha, ha... Intéressant costume... authentique bohémien...

Congresiștii pătrunseră dintrodată în cimitir, căci locașul de veci n'avea gard care să oprească, iar drumul se deschidea ca o potcoavă pe toată laturea dealului. Imediat privirile deveniră cercetătoare. Dar cimitirul, în afara sdrențelor atârnate în vârful prăjinilor, n'avea nimic mai de seamă. Morminte noi cu movilele de pământ ca niște căzi răsturnate, și morminte vechi una cu pământul, cruci, troițe...

Femeia se ridicase în picioare. Nu era obișnuită cu orășenii, deși de dimineața până seara sunau goarnele mașinilor, iar Felecanii cum da în răsărit ziua, tot la oraș scoborau. Nu se dumirea mai ales ce căutau acești domni și doamne cu graiul străin și priviri iscoditoare, abătuți din șosea în cimitirul lor.

www.digibuc.ro

— Ce faci dumneata acolo, femeie? o întreabă președintele.

— Ia, cele de lipsă... și rămase nemișcată.

— Și care sunt cele de lipsă?

Femeia nu mai voi să răspundă. Văzuse un aparat fotografic îndreptat asupra-i. Zadarnic insistă președintele.

— Uite, femeie, domnii ăștia au venit din mari depărtări să cunoască satul, obiceiurile Dumneavoastră...

Femeia căta la ei cu o privire stearsă. O obosea mulțimea, o prostea parcă mândrețea hainelor și vorba străină, și o necăjeau mai ales aparatele fotografice de care nu putea scăpa ori unde își îndrepta capul.

Congresiștii făcuseră cerc împrejurul ei, care mai de care mai curioși să-i cerceteze îmbrăcămintea, forma capului, culoarea ochilor. Președintele găsise prilej să facă o demonstrație. Știa că în partea locului sunt obiceiuri interesante și fără îndoială căzuse peste un caz bun, peste această femeie pe jumătate sălbatică, dela care putea afla de-a-dreptul, nu prin intermediul culegătorilor de folklor, care completează și explică. Dar femeia se menținea în mutenia ei.

— Dites lui qu'elle est sorcière... aruncă o vorbă Tamburini și președintele insinuarea.

— Auzi ce spune domnul, că ești vrăjitoare...

Atunci chipul ei moale și lăbărțat se adună și parcă nu mai era nici așa de bătrână și nici așa de proastă. Ținea cu amândouă mâinile o ulcică lângă piept, ca pe un obiect scump, și vorbea răspicat fără să mai țină seamă de toată boierimea adunată împrejurul ei.

— Eu nu-s vrăjitoare, dar dau pământului ce i se cuvine...

www.digibuc.ro

Președintele traduse în limbi străine. Femeia continua curagios să-și apere numele cel bun. Auzi ocară ?... Ea vrăjitoare !...

— Și pământul, ca și cerul, tot podoaba lui Dumnezeu este și tot spre folosința omului a fost făcut... Oare cum ? Oasele copilului să fi ajuns lucruri de scârbă, iar cele ale părinților unelte de vrajă ?...

Și clătină din cap :

— Nu, domnule... oasele grăiesc și ele, chiar dacă s'au fărâmițat în praf și cenușă. Dar ca să le auzi glasul va să le cunoști rânduiala...

— Și care-i rânduiala ?

— Să stropești mormintele cu vin — sângele Domnului — și cu otasmă, lacrimile Sfintei Maici... Atunci pământul se afânează, ajunge ușor ca puful, și când te pleci deasupra-i auzi glasurile ce vin dinăuntru... cele de-acum, și cele de demult...

* * *

Casa femeii se găsea pe un pod de pământ scos ca un picior de melc de sub cocoașa dealului. Cărturarii ajunseră aici coborând priporul de-a-lungul unui drum de care, printre livezi și grădini, fără să întâlnească țipenie de om. Tot timpul discutaseră cum trebuia încadrată practica descoperită. Superstiție ? Magie ? Datină ? Tamburini găsea o oarecare analogie cu o anumită legendă a Eschimoșilor. Și la acești sălbatici, prin ajutorul unei poțiuni magice, sufletul mortului putea hoinări departe de groapă, să asculte vorba rudelor și chiar să se lupte cu dușmanii lui din viață.

In poarta locuinței îi întâmpină gospodarul, care auzise sgomot neobișnuit de voci dinspre

www.digibuc.ro

dealul cimitirului și ieșise să vadă ce era. Cărturarii căzură ca muștele în ograda omului, întunecându-i toată lumina. Aparatele fotografice, blocurile de schițe, carnetele de note intrară în funcțiune. Tamburini în special, radiind de fericire, nota de zor și la fiecare pas, altă fotografie.

In curte, nici coteț, nici magazie de bucate. O groapă oarbă, un soiu de bordeiu, lângă casă, unde sub o strașină de lemn, acoperită cu pământ, se găsea aprovizionarea de iarnă: cartofi, napi, sfeclă. Și încolo pământul bătătorit. Nici floare, nici verdeață. Casa era de lemn. Se vedeau tălpile de gorun descojit și pe ele, stâlpii ce sprijineau streașina, lucrați cu barda, apoi pereții de bârne, fereastra cu gratii de lemn și ușa grea ca de biserică, dar scundă ca să intri plecat.

In Tamburini izbucnise pasiunea cercetătorului. Era fără înfrânare la știință. Nesățios, voia să afle mai mult ca oricare. Mereu lângă asistentul Căprioară, îl punea să-i traducă tot ceeace spune economul. Apoi trecu la examinarea casei. Ciocănea fiecare piesă, o privea cu ochii lacomi — parcă s'o fure — cerceta construcția, felul lucrului, *natura materialului* și apoi nota. De pe prispă intrară într'o cameră mică, tinda, ocupată aproape în întregime de cuptorul de pâine. Dar lucru curios, în tindă o a doua ușă în păretele dinapoi.

— Asta-i pentru Chintoși, explică Românul.

Și fiindcă nici Căprioară nu știa despre ce este vorba, Românul se așeză pe povestit. In vremurile vechi veneau Chintoșii, un fel de Tătari, înarmați până'n dinți, de furau, jefuiau, și batjocoreau femeile și fetele. Atunci, în timp ce omul le ținea calea luptându-se, fetele și femeile fugeau pe ușa dinapoi.

www.digibuc.ro

Căprioară traduse lui Tamburini povestea. Asta însă nu-l interesă pe preot. Ere sceptic în tot ceea ce n'avea însemnare materială.

— Tot aici, continuă Românul, s'a ascuns bunicul meu urmărit de Unguri, pe vremea lui Iancu...

— Ce spui?... făcu asistentul și, mândru tălmăci lui Tamburini.

Preotul clătină capul cu neîncredere. Ca și cum Ungurii n'ar fi putut descoperi un procedeu atât de simplu.

Țăranul înțelese numai după chip vorba străinului.

— Așa a pierit fiu-meu în revoluția din 1918. O seamă de Secui l-au fugărit prin ogradă, iar ceilalți l-au așteptat la ușa dinapoi și l-au pușcat....

Și înjurând:

— Că eu nu mă înapoiasem de pe frontul talian...

Tamburini întrebă iute:

— Qu'est-ce qu'il dit du front italien?

Asistentul îi traduse tragica poveste.

— Bah... făcu preotul. De nouveau ces histoires patriotiques...

Căprioară ar fi vrut să răspundă, când din odaia vecină se auzi ceartă mare. Numaidecât trecură dincolo. Era o odaie destul de încăpătoare, socotită după câtă lume intrase în ea. Și destul de înstărită pentru sărăcia din curte. Avea un pat cu saltele până 'n tavan, două laviție acoperite cu lăicere, pe părete candelă și icoană, iar lângă ușă cuptorul de încălzit.

Cearta pornise dela femeie. Miss Arlington dorise o ulcică, iar președintele galant i-o oferise ca și când ar fi fost a lui. Dar spre surprinderea generală femeia se împotrivi.

www.digibuc.ro

— Ascultă, femeie, spuse președintele, nu vezi că ți-e casa plină de ulcele...

Și într'adevăr, de cele patru grinzi ale podului erau atârnate tot felul de oale, iar poliţele de deasupra laviţelor erau tixite de ulcele și căni.

— Vous ne savez pas procéder, făcu cu suficiență Tamburini, care pricepuse scena și din spatele femeii le făcea semne să dea ceva.

— Ți-o cumpărăm femeie...

— Nu-i de vânzare.

Președintele simți o rușine parcă pe întregul neam românesc.

— Iți dau o sută de lei.

Femeia acoperi ulcica cu șorțul

— Două sute.

— ...

— Trei sute.

— Laissons la... făcu miss Arlington, îndreptându-se spre ușă.

Și întreg cortegiul o urmă afară. In curte Tamburini se apropie de savanta engleză și la ureche îi șopti:

— Miss Arlington, désirez-vous encore cet objet?

— Oui, făcu din toată inima Englezoaica.

Era în răspunsul ei și bucuria copilăroasă de a poseda pentru colecție acest obiect, dar și oarecare îndârjire. Nu putea admite să i se reziste. Cortegiul se îndepărtă. Alte case, alte obiceiuri. Interesul congresiștilor creștea. Numai miss Arlington era tristă. Ii rămăsese inima la ulcica femeii, în care ea descoprise interesante motive preistorice.

In sufletul lui Tamburini izbucnise un nou soiu de vanitate. Să dovedească iscusință și mai ales să facă pe placul frumoasei Englezoaice. Toată

www.digibuc.ro

trebuința de dragoste, reținută în năduful castității, încèrca în chipul acesta simplu al unui omagiu să se descarce. Când congresiștii se duseră să viziteze școala, el se întoarse singur la locuința femeii. Omul era în bătătură. Tamburini îi făcu semn să se apropie, apoi scoase o piesă de o sută lei. Pe muteşte se înțeleseră și încheiară târgul. Omul îi făcu semn să facă un ocol și să aștepte la ușa dinapoi, apoi intră în casă și după puțin timp se întoarse cu cana.

* * *

Intreg congresul se întorcea pe șosea la mașini. Terminaseră de vizitat satul și tot ce era mai interesant ca arheologie, antropologie și preistorie. Toată lumea era veselă. Unul singur era trist. Asistentul Căprioară. Fusese învins de Tamburini.

— Il faut savoir procéder... se grozăvea preotul în pofida asistentului. J'ai su utiliser la seconde porte de l'historique „tinda".

Zadarnic povestise Căprioară toate întâmplările eroice, toate pildele de jertfă legate de biata tindă cu două uși a celei mai păcătoase case de țară, zadarnic făcuse din țăran un erou. Eroul lui fusese cumpărat, tinda istorică spurcată.

Dar când să se urce în mașină, niște țipete cumplite se auziră țiuind de sus din culmea dealului. De-acolo, o femeie cobora în goană, cu mâinile ridicate, strigând parcă în ajutor satul întreg, ca și cum ar fi luat foc casa. Cu toții înțeleseră. Femeia descoperise furtul.

— Vite... En voitures... comandă Tamburini.

— Non... făcu miss Arlington.

Tot orgoliul ei național se opunea unui atare

www.digibuc.ro

procedeu. Era vizată în această luptă și nu putea fugi.

— Hoților... hoților...

Acum se vedea femeia schimonosită la față de ură, cu năframa căzută, părul despletit, gata să lovească, să muște, să sgârie.

— Oprește, femeie... făcu președintele.

Dar femeia, c'un gest sălbatic, smulse cana din mâna Englezoaicei...

— S'o dai înapoi, că de nu pun jandarmii...

— Pune.

Președintele se repezi gata să lovească și el. Atunci interveni Tamburini. Era calm, blajin, binevoitor. Adresându-se femeii, o bătu binișor pe umăr și începu să-i vorbească. Așa de frumos vorbea, graiul lui atâta dulceață avea, încât femeia începu să se îmblânzească. Toată lumea fu curioasă să vadă sfârșitul. Câtă magie avea omul ăsta în vorba lui, dacă folosind o limbă necunoscută putuse domoli pornirea de fiară a femeii. Pe nesimțite se prinse și Căprioară în vorbă, traducând cele spuse de Tamburini.

— Uite, femeie, doamna asta așa de tânără a avut un copil care i-a murit... Și nici părinți nu mai are. E singură în viață... și e străină, din cealaltă parte a lumii... Dorește să facă rânduiala pământului acolo, la ea... De ce nu-i dai ulcica? Și ea vrea să stropească mormintele cu vin — Sângele Domnului — și cu aiasmă — lacrimile sfintei Fecioare...

Și atunci, sub vorba sfântă a lui Tamburini, se petrecu minunea. Femeia își îndreptă năframa pe cap, chipul i se posomorî și din nou deveni țărancă simplă și nepăsătoare. Apoi, fără nici o vorbă, întinse ulcica frumoasei Englezoaice.

* * *

www.digibuc.ro

— Ești tristă, miss Arlington ?

— Nu... Dar mă gândesc... Mă gândesc la întâmplarea de azi.

— Cât sentimentalism, miss Arlington, la un om de știință.

— Un om de știință are datoria să interpreteze cinstit orice fapt de observație. Azi am suferit o înfrângere și am repurtat o voctorie.

— Exagerați.

— Și mai mult... am învățat ceva nou.

— Dela sălbaticii mei compatrioți, care aud glasul oaselor și al mormintelor...

— Da. Iată că și noi desgropăm morminte și studiem oase... dar nouă ele nu ne șoptesc nimic...

— De bună seamă.... altcum am greșit profund. Pentru noi mormintele și oasele sunt niște semne ale unui cifru întocmit de un necunoscut destin...

— Nu... Deasupra faptelor istorice stăruie ceva permanent, un fapt într'adevăr preistoric. Acel spirit din toate timpurile, care, din sufletul de femeie, trece, prin oasele mormintelor, din nou în suflet de femeie.

— Suntem în plină poezie...

— Ca să audă aceste glasuri... poate sunt cele ale Ioanei d'Arc... ea are nevoie de o ulcică, de puțin vin și de apă sfântă. Pe când noi, pentru scopurile noastre, nu pregetăm la nici un mijloc.

— Știința are comandamentele ei...

— Căci am furat, am corupt și, mai rău ca tot, am înșelat... Am înșelat folosind pe Dumnezeu, și am înșelat folosind conceptul sacru al maternității... Iată de ce, domnule președinte, dacă am fost învinsă ca om de știință, am fost victorioasă ca femeie...

www.digibuc.ro

Obsesie

Pretutindeni, în curte, în vestiare, apoi dealungul scărilor, din pivniță și până 'n pod, biblioteca universității se găsea în plină forfoteală. Inceputul anului școlar strică liniștea în edificiul sombru și tăcut, unde se merge în vârful picioarelor și se vorbește mușește, prin semne. Nu se respecta nici un ordin, nu se lua în serios nici o dispoziție. In fața secretariatului stăruia îmbulzeala balicilor, adică a studenților începători, după permise. Retrași la bufet, cei mai în vârstă, cu oarecare dispreț și indulgență față de această masă indiscretă și gălăgioasă, fumau, beau cafele și discutau politică. In grădină, pe bănci, prin firidele vestiarelor sau la câte un colț de scară, se alegeau discret simpatiile, din mulțime.

Edificiul cu ușile date în lături, cu ferestrele larg deschise și storurile ridicate, parcă trăgea aer curat pentru anul întreg. Soarele dimineții, din belșug căzut, curăța praful de pe ornamen-

www.digibuc.ro

tele de stuc. Mirosul uscat de hârțoage și file vechi dispăruse. Pretutindeni, în sumbra clădire, răzbea viața.

* * *

Mihai Golgot se opri în curtea bibliotecii căutându-și prietenul printre grupurile de studenți. Avea întâlnire cu el aci. Căci se știa prins de sfiiciune, parcă n'ar fi fost un copil de țăran, și încă Moț pe de-asupra, de îndată ce intra într'o lume necunoscută. Era vechiu acest cusur. Își dăduse seama de el în ziua când, îmbrăcat moțește, cu cioarecii albi strânși pe picior și surtuc cenușiu de dimie, intrase în clasa întâia a liceului din Brad. Și atunci, mai rău ca azi, nu cunoștea pe nimeni. Cel puțin acum îi sta într'ajutor Petrișor Todea, Moț ca și dânsul, și tot din Baia de Criș, cu un an mai în vârstă, prin urmare mai iscusit, mai purtat prin lume preț de un an. Mihai simți cum roșește din obraz și până în ochi, de i se întunecă privirea. Parcă din toate părțile îl pândeau numai chipuri dușmane. Repede, fără să mai ia seama la nimic, urcă scările, intră în vestibul și văzând aglomerația dela ușa secretariatului, o luă la întâmplare de cealaltă parte, până ce se izbi într'o ușă ferecată. Acum se dumiri. Se găsea de fapt, pe coridorul cel mare, care înconjura ca un semicerc sala de lectură, în care răspundeau vestiarele și din care porneau și scoborau scările către celelalte etaje.

Mihai se liniști. De aci putea observa întreaga mișcare a masei și eventual să-și găsească prietenul. Vedea mulțimea studenților grămădită la ușa secretariatului, funcționarii grăbiți aler-

www.digibuc.ro

gând în toaate părțile și pe oamenii de serviciu purtând pe brațe ori la subțioară, pachete de cărți sau chiar în spate, saci plini, ca salahorii.

Odată cu liniștea îi reveni și încrederea în sine. La urma urmei și el era student ca toți ceilalți. Făcu un pas, parcă să se îndrepte către mulțime, apoi se răzgândi. Dintr'un moment într'altul putea veni Todea, și dacă nu-l găsea? Mai bine era aci. Și ca să-i treacă timpul, începu să privească pe pereți, unde se găseau înșirate tablouri, stampe și diferite gravuri. Mihai le cunoștea pe toate din cărțile de istorie. Domnitorul Carol salutând, la Calafat, prima ghiulea turcească... gravură însoțită de celebra inscripție: „Asta-i muzica ce-mi place". Apoi, memorandiștii înainte de a intra în închisoare, pe urmă trei portrete așezate fără nici o noimă: al lui Șaguna, Eminescu și al bătrânului Ion Brătianu.

— Ce amestec nefiresc... își zise el și trecu mai departe.

Kisseleff, Domnitorul Cuza și Simion Bărnuțiu, iar la urmă o stampă cu transportarea lui Horia și Cloșca, prin Abrud, după ce fuseseră prinși.

— Și pe asta o cunosc din liceu...

Totuși rămase cu privirea fixată acolo. Stampa era colorată și culorile exagerau parcă naivitatea desemnului. Soldații păreau de lemn, atât erau de țepeni; calul comandantului avea gâtul lung ca de cămilă, iar preotul Crișănuț Hangiul, ieșit întru întâmpinarea eroilor, plat și fără nici o perspectivă, ca pe o zugrăveală bisericească.

Mihai trecu mai departe. Alte portrete privitoare la răscoala Românilor din 1784. Prinderea lui Horia, Horia la împăratul Iosif, Horia și Cloșca în închisoarea din Alba Iulia și în fine, uciderea eroilor.

www.digibuc.ro

Nimic nou. Toate îi erau cunoscute și totuși, parcă azi le descoperea. Poate fiindcă desemnele erau mai detaliate, mai evidente decât în cărțile de istorie. Se deslușea bine eșafodul, leșul lui Cloșca despicat în două, capul într'un par și trupul aruncat în lături, apoi doi călugări iezuiți, privind curioși răstignirea lui Horia.

— Oare răstignire să fi fost ?

Mihai își strânse ochii, ca să vadă mai bine, apropiindu-se de tablou. Trupul lui Horia era gol și legat de roată, cu picioarele depărtate și mânile întinse. Da. Răstignire, mai grozavă decât cea de pe cruce, a Domnului Isus Hristos !

— Bine că te găsesc...

Vocea prietenului îi tremură în ceafă ca o sbârnâitură. Todea căzuse la timp nepotrivit.

— Ce ?... Privești la vechiturile astea ?

Și luându-l de braț :

— Hai, să-ți iei permisul.

* * *

Pentru Mihai, ora de curs se scurgea anevoie, deși profesorul era plin de vervă și punea pasiune și convingere în cele ce spunea. O turburare nelămurită, un fel de agitație a fibrelor musculare însoțită de fiori și înțepături, simțea în tot trupul. Il ținea în prinsoare masa studenților, îl pedepsea cursul profesorului ca o osândă. Ar fi vrut să fie departe, să nu mai audă vorba frumoasă, să se simtă din nou liber, sburdalnic și voios, din nou copilul lui Iosif Golgot, sfătul bisericii din Baia de Criș.

— Secolul XVIII, secolul despotismului luminat, este îndeobște tot atât de ponegrit de istoricii superficiali, cât și de fățarnicii democrați. Miș-

www.digibuc.ro

carea intelectuală, pornită din Franța cu fiziocrații și enciclopediștii, a stimulat gândirea Europei întregi...

Mihai nu mai putea urmări cursul. Dureri vagi îi încercau prin piept și pântece, capul îi era greu că trebuia să și-l sprijine în podul palmelor, și din intimitatea țesuturilor simțea valuri de căldură urcând până 'n ochi. Parcă ar fi vrut să plângă. Îl chema înapoi, spre casă, un dor puternic. Prea se simțea între străini. Aceeași durere ca și acum opt ani când tatăl său plecase dela gazdă, lăsându-l singur. Dar pe acea vreme era copil, acum — ce Dumnezeu! — a ajuns om în toată firea.

— Secolul, care a dat pe Kant în filosofie și pe Goethe în literatură, nu poate fi judecat cu ușurință... auzi el vocea profesorului și se hotărî să fie atent.

— Există o sensibilitate, care depășește individualul interesând colectivul. Aprecierea sensibilității unei epoce se face numai prin intermediul oamenilor iluștri, Kant și Goethe de pildă...

Profesorul termină aci lecția, băgă notele în buzunarul hainei și plecă. Mihai așteptă ca sala de curs să se golească și apoi singur scoborî scările universității. Aceeași turburare neliniștită îi tremura în suflet și trup. Se simțea trist, dar nu putea preciza nici pricina, nici felul tristeții. Căci mai mult decât dorul de casă, îl măcina parcă dragostea pentru tatăl său, pentru sufletul lui de om simplu și necăjit. Fusese nedrept cu bietul om, nu-l iubise îndeajuns. Și nedrept fusese față de tot ținutul lui moțesc, prețuindu-l, ca la carte, după avuție, când suflet era și bradul pădurii, și piatra munților, și floarea pajiștilor. Se trezi în fața bibliotecii. Până la ora cinci mai avea

www.digibuc.ro

două ore. Să intre să răsfoiască câteva reviste. Dar în loc să urce sus, în sala revistelor, se opri pe coridor la colecția de stampe din timpul revoluției lui Horia, Cloșca și Crișan. De două ori le mai cercetase, dar acum parcă se lămurea. El crescuse pe locurile însemnate pe acele stampe, cunoștea munțele Drăgoaia unde fuseseră prinși eroii, iar în Abrud avea rude la care petrecea în fiecare an o parte din vacanță. Călcase poate pe urmele pașilor lor, se odihnise poate pe aceleași trunchiuri de pom... și totuși îi uitase. Mai mult. Primise hrana din același pământ și suflu de viață din aceeași largă respirație a munților. Și totuși îi necosotise. Și iată că prin ajutorul acestor modeste tablouri îi regăsea. De bunăseamă n'o fi ăsta chipul lui Horia. Chipul lui, ca și chipul lui Isus, nu se poate prinde în linii și culori.

— Dorește domnul student o copie ?

Mihai se întrerupse din visare.

— Mă prezint Hárástossy Bella, fost profesor... actualmente zincograful bibliotecii Universității.

Profesorul, deși purta un halat negru până în pământ, se vedea a fi un om foarte puternic. Numai după chip. Căci avea un chip fioros, poate din cauza ochilor sașii, a nasului foarte cârn, poate din cauza feței atât de negre și lucii, care se continua una cu chelia capului peste o frunte bombată ca o cocoașă. Mustața-i rară, se cobora peste colțul buzelor până 'n bărbie. Și era lat în pomete și lat în fălci. Și totuș, așa hâd, nu te îndepărta, ci dimpotrivă parcă te prindea în cleștele ochilor.

— Dacă domnul student dorește o copie...

— Da... făcu Mihai indicând uciderea lui Horia.

— Foarte ieftin... Mâine după masă, la ora

www.digibuc.ro

patru, e gata. Atelierul meu e jos, în subsol, lângă locuința portarului.

Se îndepărtă puțin, apoi se întoarse.

— Deși am fost profesor, nu mă rușinez de meseria mea. Găsesc în ea mai multă artă decât în cea de a învăța carte o clasă de nespălați. Să vedeți ce lucrare vă dau mâne, căci sunt omul detaliilor... Pe mâne...

Mihai rămase privind în urma lui. Parcă râdea Hárástossy spunând: eu sunt omul detaliilor... Dar la sașii, mai ales când sunt fioroși ca Hárástossy, nu poți ști nimic din ce le vorbește sufletul. Dintrodată se simți însă schimbat, era liniștit, vesel chiar. Faptul că va avea la el stampa îi schimbase fața sufletului. Parcă îi lipsise până atunci.

— O voiu purta la mine ca pe-o icoană...

Și în acelaș timp se simți prins de duioșie pentru tatăl său. Da, fusese nedrept, nu-l iubise îndeajuns... nici pe el, nici pe părintele Pușcaș, din îndemnul și ajutorul căruia se găsea acum la înaltă învățătură. Le va scrie chiar acum acasă, de tot. De lecția profesorului, de întâmplarea cu stampele de pe pereții bibliotecii și de urîtul Hárástossy Bella...

* * *

Pe Béla Hárástossy îl găsi în atelier lucrând la copia stampei.

— Te-ai grăbit, domnule student. A fost vorba la patru după amiază și acum e numai unsprezece dimineață...

— Adevărat... dar întâmplător, trecând pe aici...

Mihai nu voia să spună adevărul. O ciudată

www.digibuc.ro

neliniște, o nerăbdare nefirească îl îndemnau să intre cât mai degrabă în posesia stampei.

— Ia loc. Tocmai retușez originalul. Dacă vrei să-l vezi...

Băiatul primi invitația. Se așeză într'un fotoliu lângă meșter și începu să privească omul, care, cu un ochian de ceasornicar la ochi, migălea.

— Ți-am spus... eu sunt omul amănuntelor.

Și se trase puțin înapoi ca să privească tabloul întreg.

— Uite cum i-au frânt fluierele picioarelor...

Studentul încercă o tresărire în pumni și coate, dar totdeodată se simți greu, mai imobilizat în jilțul său.

— Pe urmă îi vor frânge genunchii, coapsele, mâinile...

Vorba lui era la hotar între batjocură și cinste. Nu se putea ști ce voia...

— Privind tabloul trebue să simți că se frâng oasele, altfel n'ai nicio bucurie...

Mihai asculta prostit. Ar fi trebuit să intervină, să provoace, să se lămurească. Vorbea la întâmplare sau în pilda lui?

— Căci lumea nu știe precis... și mă prind că și dumneata — deși student — nu știi în ce constă moartea pe roată.

Aplecat pe lucrul său, cu ochianul la ochi, el migălea cu vârful pensulei subțiate ca un ac, amănunt cu amănunt. Extraordinară îndemânare la o mână atât de bolovănoasă, cu degetele lungi și osoase încheiate în colțuri tari ca de piatră.

— Mai întâi o paranteză... Această pedeapsă nu se aplica decât hoților de drumul mare.

— Nu-i adevărat... se repezi Mihai.

Omul își întrerupse lucrul, scoase ochianul și

www.digibuc.ro

fixă pe sident, ca un șearpe ce hipnotizează un porumbiel.

— Ba-i adevărat... Eu am fost profesor de istorie și am rămas istoric, chiar dacă împrejurările m'au scoborît în acest subsol.

Își repuse la loc lupa și se întoarse la lucrul său. Mihai răsuflă liniștit, ca și când i s'ar fi luat din piept o țeavă de pușcă.

— Și cum îți spun, pedeapsa se aplica numai hoților de drumul mare. Amintește-ți că domnea un aristocrat înțelept ca Iosif al II-lea... gândește-te că Viena simția prin Haydn și Mozart....

— Nu știu dacă ești amator de muzică...

— Nu.

— Păcat... făcu Hárárstossy. Mozart e cel mai fin muzicant. Eu, cum am o clipă răgaz, învârtesc șurubul dela radio. Mozart nu lipsește niciodată din programul lumii.

Își întrerupse vorba și cu un semn îl chemă spre lucrul său.

— Privește, i se văd oasele genunchiului...

Mihai se simțea în mânile acestui monstru, care își bătea joc de el cum voia.

— Dacă Haydn, continuă Hárástossy a exprimat pacea, înțelepciunea și seninătatea, Mozart, în schimb, a exprimat tot ceea ce sufletul omenesc are mai frumos: gingășia, excesul de sensibilitate...

Și, sfătuitor:

— Caută și ascultă pe Mozart.

Pe student nu-l interesau deloc considerațiunile estetice ale fostului profesor. Se simțea prizonierul lui și era revoltat de propria sa neputință.

Devenind didact, Hárástossy reveni la modelul său:

— Hoțul era adus în fața mulțimii, ca pe

www.digibuc.ro

stampa noastră... Era un spectacol foarte căutat pe vremuri și mă tem, că și azi...

Se întrerupse, schimbând vorba.

— Pe Mozart îl cunoști mai cu seamă din quintetul în sol minor sau din concertul pentru violină și piano...

Apoi revenind la jocul său de a frânge și de a amesteca cele două povești:

— Hoțul era fixat bine mai întâi pe o cruce...

Studentul se ridică. Simți o durere surdă sub coaste, cât o clipire de pleoape, și un sentiment de neobișnuită bucurie, ce-i cuprinse sufletul, departe, înnapoi în timp.

— Cunoști poate vorba lui Iosif al II-lea... El compara compozițiile lui Mozart cu tabacherele de aur lucrate la Paris... iar pe ale lui Haydn, cu cele produse de fabricile engleze...

Mihai se îndreptă spre ușă. Mintea îi era tot turbure. Auzea însă câte ceva din spusele lui Hárástossy, dar sufletul îi era din ce în ce mai departe, parcă pe valul unei dulci amețeli.

— Pe cruce, se sfărâmau hoțului cu drugul, bucățică cu bucățică: picioarele, mânile, pieptul... și pe urmă, muribund, îl legau pe o roată de car, cu mânile și picioarele frânte atârnând, să-și ispășească pedeapsa. Uite, ca aici...

Studentul ajunsese la ușă clătinându-se. Răul din trupul său se mărea, îl încercau sudori reci pe la tâmple și amețeala sta gata să-l doboare. Își da seama că e slab, altfel n'ar fi trebuit să permită ca într'o instituție românească, să fie batjocurit el și neamul lui.

— După masă, copia e gata... făcu Hárástossy amabil.

Mihai deschise cu greutate ușa.

— Să nu uiți să studiezi pe Mozart...

www.digibuc.ro

Urcă scara tot mai greu. In vestibul erau mulți studenți, dar parcă din mândrie, n'ar fi vrut să se cunoască răul din el. De aceea își adună toate puterile și cu mare sforțare ajunse în stradă. O luă încet pe lângă un grilaj, dar abia făcu vre-o zece pași că o durere, ca o frigare, îl străpunse sub coastele drepte până 'n șeale și se prăbuși pe trotuar. Un trecător îi sări în ajutor. Chemă o trăsură și-l transportă acasă. Gazda trimise numaidecât după Todea. Prietenul veni cu un medic. Ca prin vis Mihai auzi:

— Apendicită... operație imediată...

* * *

Până să intre în sala de operație, Mihai fu calm.

— Numai tatei să nu-i trimiți vorbă... se rugă el de Todea. Ar fi în stare să pornească în miezul nopții...

O nouă schimonoseală a feții îi curmă vorba.

— Te doare tare?

— Parcă mi-ar sdrobi oasele cu un drug de fier...

— Curaj... După operație durerea încetează ca și când ți-ar fi luat-o cu mâna.

— Numai pe tata să nu-l sperii...

Și apoi ca într'o confidență:

— M'am purtat rău cu el...

— Nu-i adevărat...

— Ba așa-i... L-am uitat... și de-abia azi mi-am adus aminte de dânsul, când durerea mi-a încercat, nu sufletul, ci trupul...

Ușa se deschise și o soră intră cu brancardul.

— Să nu-l chemi pe tata, dar să-i spui că cel din urmă gând la el a fost...

* * *

www.digibuc.ro

După ce îl puseră pe masa de operație și îi legară mâinile și picioarele cu brățări de curea, o cumplită desnădejde îi moleși sufletul.

— Ca pe roată... își zise el.

Pentru întâia dată în viața lui se simți în puterea și la discreția altor voințe. Încercă o senzație nouă: aceea a trupului gol strâns în sine, concentrat în mușchi și nervi, nu revărsat în afară, ca la scaldă bunăoară. Înțelegea acum prin propria-i suferință, grozăvia pedepsei corporale. Ea va să adune lăuntric tot ceea ce e risipit, pentru ca trupul să devină numai carne, piele și oase, și ca astfel pielea să devină mai simțitoare, mușchii mai svârcoliți și oasele mai potrivite frângerii.

— Respiră liniștit și n'avea nici o teamă... îl încurajă profesorul, apropiindu-se de el. Cum zici că te cheamă?

— Golgot... Mihai Golgot...

— Golgot... Ciudat nume... De unde ești?

— Din munții Apuseni...

Mihai începu să respire sub masca de narcoză. Vru să-și reia gândirea.

— Mihai Golgot?... Ciudat nume... atât își putu spune, căci gândurile începură să i se amestece. Apoi un val se desprinse din mintea sa, ca lumina soarelui din crețurile unei ape. Poate gândirea, poate întreg sufletul său.

— Mă cheamă Golgot, ca pe tata, pe bunicul și pe tot neamul meu din moși strămoși...

Și odată cu amintirea, mintea îi plutea până în negurile pădurilor și scorburilor peșterilor, de unde în cadență cu pasul cascadelor, o fi purces primul haiduc, cu numele de Golgot.

— Ei au suferit, s'au răzvrătit, iar unul sau doi din ei au fost prinși să pătimească pentru toți...

www.digibuc.ro

O durere profundă, înnăbușită într'un suspin, îi întrerupse visarea. Când își reveni văzu pe părintele Pușcaș așteptând. Semăna cu Ion Crișănuț. Hagiul, ieșit întru întâmpinarea lui Horia, ca pe stampa cunoscută, cu cârja în mână, potcapul în cap, nemișcat și totuși grăind. Din partea opusă se vedea ceata grănicerilor ducând condamnații la eșafod.

Mihai simți un nou suspin înnăbușit. Ar fi vrut să țipe, să alerge, să smulgă de pe fruntea celui ferecat în lanțuri, cununa de nuiele și apoi să-l îmbrățișeze. Căci cel ferecat era tatăl său...

— Tată, lasă-mă pe mine în locul tău...

Dar îl împiedeca mulțimea. Nu putea da nici înainte, nici înapoi, ca în sala de curs. Și iată acum l-au desbrăcat și l-au pus pe cruce...

Mihai urlă cu vocea stinsă, ca un înnecat; se sbate, se smucește... căci pe podiul eșafodului «a apărut Hárástossy cu drugul de fier în loc de vârf de pensulă.

— Tată... tată, te vor frânge pe roată...

Dar vocea îi sună în gol, ca la un om fără beregată. Atunci închide ochii, să nu mai vadă. Aude gâfâielile opintite ale lui Hárástossy, loviturile drugului în fluerile picioarelor și spargerea în țăndări a oaselor...

* * *

S'a trezit sub blânda privire. Erau de față și părintele Pușcaș și tatăl său. Cu ochii buimăciți de somn i-a putut totuși recunoaște.

— Tată...

— Stai liniștit...

— Tată, vino 'ncoa...

Și încerca să-și tragă mâna de sub pătură.

— Stai liniștit.

www.digibuc.ro

— Vreau să-ți pipăi oasele frânte pe roată...

— Visezi încă... Mai bine dormi.

Atunci abia Mihai și-a amintit că fusese operat.

— Tată, tu ești ?

— Da.

— Cât am suferit...

— Acum a trecut... a fost un vis urît.

Băiatul închise și deschise ochii de mai multe ori, însăilând privirea roată când prin suflet, când în afară de suflet, prin lume.

— N'a fost vis, tată... căci visul dispare odată cu deșteptarea... iar mie grozav mi-a rămas tipărit în privire. Hárástossy ar putea scoate cópii din ochii mei.

— Liniștește-te... Hárástossy nici nu există.

Băiatul tăcu. Zadarnic strângea pleoapele, zadarnic își răsturna mintea în întuneric, grozăvia scobora odată cu gândul și se fărămița odată cu privirea, ca să se împrăștie în tot trupul, până în sânge și'n oase. Și deodată un clocot fierbinte, adunat de un torent de lavă, îl izbi în creștetul capului.

— Tată, scoate-mă dela carte...

Aci interveni și părintele Pușcaș :

— Las' ...despre asta om vorbi mai târziu.

Dar băiatul era hotărît.

— Scoteți-mă dela carte și duceți-mă la teologie, sau la militărie...

— Avem timp destul...

— Nu, tată... Pe Moț, de l-ai rupt din munții lui, va să-l faci preot sau militar...

— Bun... Așa om face.

Mihai căzu sdrobit în sine de sforțarea făcută. O pace duioasă i se lăsă în suflet. Tată-său era viu, sănătos, și alături de dânsul veghea asu-

www.digibuc.ro

pra-i vorba bună a părintelui Pușcaș. Sbuciumarea i se rezolva într'o durere blândă și mustrătoare.

— Părinte Pușcaș, Dumnezeu m'a pedepsit fiindcă mi-am uitat de datoriile mele...

— Taci acum...

— Nu, părinte... Lasă-mă să mă mărturisesc. Mi-am uitat de tata, mi-am uitat de neamul nostru însemnat, pentru pomenire, de Dumnezeu, cu numele ăsta de Golgot... și mi-am uitat de mucenicii ținutului meu, de Horia, Cloșca și Crișan... Cărțile mi-au făcut acest rău. A trebuit să văd pe tata răstignit pe roată ca să mă fac una cu trupul și sufletul lor...

Spovedania îi dase puteri noui.

— Și voi i-ați uitat, tată...

— Nu, făcu părintele Pușcaș... că Dumnezeu are grijă să-i amintească de câte ori omul slab și păcătos își uită de datorie. Fiecare în felul și la rândul său... Căci mucenicia, ca și darul Domnului nostru Isus Hristos, în toate felurile se poate arăta. O priveliște, o bucurie, un cântec sau chiar numai o vorbă sunt adeseaori deajuns. Dar toți ne-am împărtășit din sufletul și trupul lor...

Băiatul tăcu puțin, parcă să mediteze mai adânc.

— Grozavă suferință...

— Binecuvântată suferință... Tu nu înțelegi că e aceeași ca și a Mântuitorului... răstignirea!

— Așa e, părinte... făcu Mihai, luminat. Acum nu mai regret boala, suferința...

— Liniștește-te, copile...

— M'am liniștit, tată... Dar făgăduiți-mi că mă luați dela carte. Nu vreau să știu de Kant și de Mozart... Moțul, de l-ai scos din munți, va să devină preot sau militar...

www.digibuc.ro

Din părţile Seghedinului

— Va să zică, domnule doctor?...

— Nici o speranţă.

— Atunci mai bine şi-ar face seama.

Doctorul îi puse degetul pe gură.

— Sst... să nu te audă.

Dar omul era amărît.

— Ce mă fac eu cu el, domnule doctor?... Nici frate, nici rudă, nici prieten, doar slugă... Aşa l-am apucat de la părinţi.

Doctorul dete din umeri. Incasase onorariul şi acum voia să scape cât mai repede de inoportun.

— Trimete-l la Cluj sau la Bucureşti, la un azil de orbi, făcu el împingându-şi clientul în vestibul. Aci n'avem...

Omul îşi făcu repede socoteala. Dela ei, tocmai din graniţa ţării, şi până'n Cluj, cât drum şi câtă cheltuială, necum până la Bucureşti. Şi parcă acolo la asta aveau domnii gândul, să se ocupe de Vâstru...

— Să mergem, porunci el slugii.

Orbul îşi luă pălăria din cuiu, apoi porni pi-

www.digibuc.ro

păind drumul cu vârful bastonului. Grozavă simțire căpătase în degete și'n baston. Se putea strecura printre oameni, putea trece singur drumul. Și auzul i se făcuse mai ascuțit, prindea chiar șoaptele. Avea dreptate medicul spunându-i să vorbească mai încet. Dar el tocmai asta voia, să-l audă odată orbul, ca să știe ce are de făcut. Chiar și doctorul, dacă își cinstea meseria și iubea adevărul, avea datoria să-i spună că nu mai este scăpare și că cel mai nimerit lucru ar fi să isprăvească. Dar doctorului ce-i păsa?... Parcă el îi dădea de mâncare? Parcă pe prispa lui avea să tolănească ziulica întreagă, netrebnic și încurcă-lume. De bunăseamă, ce-i păsa doctorului?

Iosca era furios.

— Să ia dracu pe toți doctorii din lume...

Și se opri la gura ascensorului. Un gând ciudat îi veni. Să încerce poarta de fier. O sgâlțâi ușor, să n'audă orbul. Dar poarta de fier era țeapăn închisă. In mintea lui se desfășură planul. Nu i-ar fi dat brânci pentru nimic în lume. N'avea inimă să facă un omor! Se temea de crimă și de judecători. Avea apoi și un popă afurisit, care nu-l slăbea pe om, la mărturisire, cu întrebările. Doar așa, cine știe, dacă din întâmplare se nimerea... Asta era cu totul altceva. Voia lui Dumnezeu!... Sau dacă omul înțelegea că nu mai avea nimic de așteptat, și singur...

Il vedea cercetând ușor și repede cu bastonul, parcă pipăind ca o lăcustă, treaptă de treaptă, și apoi scoborând sprinten, cu voie bună chiar. Un pumn în spate și, până jos, praful s'ar fi ales de dânsul. Dar nu putea. Să-l viseze noaptea?...

Abia în stradă orbul îl agrăi:

— Ce-a spus doctorul, stăpâne?

Lui Iosca îi fu frică de adevăr. Își aminti din

www.digibuc.ro

nou de biserică. Afurisitul de popă băgase spaima în el cu predicile lui despre chinurile iadului. Altă socoteală dacă se potriveau ele singure, lucrurile. El să spună o vorbă și celălalt să înțeleagă o mie... sau din potriveala lui Dumnezeu, când trece strada printre automobilele înnebunite... ori dacă nimerește o gură de canal...

Dar orbul simțea parcă și cu răsuflul pieptului. El dădea de veste:

— Oprește, stăpâne... o mașină.

Și întradevăr, la capătul străzii dădea colțul un autobus.

Sau:

— Oprește, stăpâne, capacul dela pivniță e ridicat...

Al dracului netrebnic!... parcă și tălpile picioarelor îi căpătaseră ochi. Abia în gară speranțele lui Iosca se mai întăriră. Cine știe?... Lume multă, înghesuială... Un pas greșit și gata sub roatele trenului...

Dar ca dracu!.. Orbul știa să-și facă drum prin mulțime. Și apoi călătorii se arătau miloși. Cum băgară de seamă nenorocirea omului, care mai de care se întrecea cu bunăvoința și la ajutor să-i găsească un loc pe bancă. Vezi bine, miloși pe spatele altuia!...

Iosca rămase pe platforma vagonului și până acasă nu mai scoase un cuvânt.

* * *

Vorba lui Vâstru sunase cumplită în auzul lui Iosca...

— Orb îs, stăpâne, dar nu se află om pe lume vrednic să-mi răpună zilele...

Oare în pilda lui glăsuise? Poate nu, dar în

www.digibuc.ro

orice caz îi sgâetase cu vorba, mintea, până'n cuicușul sufletului, acolo unde stau dosite, gândurile pe care nu le rostești ci numai le simți. De unde până unde atâta putere la orb? Aflase el că celor fără vedere li se mărește virtutea simțirii, dar numai în porțile trupului: pipăit, auz și miros, nu și simțirea sufletului. Și n'avea cui să se plângă. Îl rodea tăcerea ca un vierme, dar năduful, în loc să-l sloboadă în afară, și-l trăgea la loc în suflet înnecându-se cu propria-i otravă. Și nici semn de neliniște nu se cădea să arate. Chiar Catiței, nevestei-sei, care era tânără și sburdalnică și cine știe cum putea scăpa vre-o vorbă, nu-i spusese nimic.

— Căci eu aud tot, stăpână... făcu Vâstru adresându-se femeii.

Femeia îngălbeni, căci se avea bine cu notarul și când bărbatul pleca la câmp ea își primea iubitul.

— Stăpâne, eu cunosc și apropierea morții, căci urîta vine în sborul vântului, fâlfâind valuri de duh negru.

Femeia se liniști. Nu pentru ea vorbise. O simplă nimereală de vorbe.

— Și când ești la lucru, păzesc casa ca un câne credincios...

Femeia simți din nou un junghiu în piept.

— Căci dacă vine moartea la boul dumitale, eu, cum îi aud aripa fâlfâind negurile dela marginile pământului, alerg în grajd, iau vita și o ascund în loc bine dosit...

Femeia nu mai avea liniște. Chiar dacă nu în pilda ei vorbise, orbul ăsta era mare belea. Dacă și fâlfâirea morții o cunoștea, ce să mai zică de vorba totdeauna prea tare a șoaptei de dragoste?

www.digibuc.ro

— Și aud chinurile neistovite ale celor ce au ucis...

Bărbatul simți carnea înfiorându-se pe el.

— Iată că pe Tudoraș, ucigașul lui Arpad Zoltan, l-au iertat judecătorii, dar sufletul lui?... Vai de el!... Cum se sbate în trup, ca în frigare și nimeni nu știe afară de mine...

Ioșca se dete bătut. Nu mai putea lupta cu orbul. Și chiar nici nu trebuia.

— Eu cunosc și chinurile de după moarte, din mormânt, ale celor răi... Iată că Roji și-a înșelat bărbatul și el n'a știut nimic... Nici satul. Dar crezi că acum în mormânt are liniște? Vai de ea. Îi joacă oasele care au păcătuit, în încheieturi, și dinții care au sărutat îi clănțănesc ca în friguri...

Femeia își zise că pe orbul ăsta trebue să-l răpue.

* * *

In curând Vâstru ajunsese faima satului. Doftor la toate boalele și meșter la toate neputințele și, mai mult chiar, vraciu iscusit, putând să lege și să deslege orice necazuri. Era în stare să aducă pe cel drag din mari depărtări, cu cuțitul, cu brâul sau numai cu firul de arniciu roșu, și, cu aceeași virtute, să alunge răutatea din bătătură, fie ea stafie, boală sau numai femeie ticăloasă. Și câte și mai câte! Căpătase îndemânare de subchirurg, înțepa buboaiele omului sau slobozea umflăturile vitelor. Dibuise leacurile tuturor buruienilor, știa să afume cu păr de liliac și să descânte cu puiu de rândunică; iar pe diavol mi ți-l judeca și certa de se ascundea necuratul, ca sub pătură, între foile căpățânii de varză. Și fără

www.digibuc.ro

să vadă, știa să se ajutore de luna luminată și să birue orice fel de fapt fermecat. Chiar și pe al vrăjitoarelor de prin părțile Seghedinului. Veneau oameni cu femei, viie și copii, unii de prin părțile locului, iar alții din mari depărtări, trecând granița pe furiș noaptea ca și contrabandiștii, fără să țină seama de focurile grănicerilor. Veneau după tămăduire. Iar curtea lui Iosca se umplea de plocoane. Orbul își plătea cu prisosință mâncarea.

Dar Catița n'avea ochi să-l vadă. Orbul îi cerceta adâncul sufletului ca doftorul, cu oglinda, adâncul pieptului.

* * *

Și a alergat femeia la popă.

— Părinte, sărut mâna, omul ăsta gonește oamenii din biserică...

Dar preotul avea un câne la care ținea foarte mult și, bietul de el, se îmbolnăvise. Era singura făptură vie în casa lui de om ursuz și singuratic; el ținea loc de copil drag cu care se juca în nopțile lungi de iarnă, și de serv credincios care-i păzea avutul. Și acum, după ce-l purtase pe la toți veterinarii din oraș, se gândise să-l ducă și la orbul iscusit.

Femeia alergă la iubitul ei.

— De răul lui nu ne mai putem întâlni...

Iar omul răspunse pe șleau:

— De, ne-o fi deajuns... Că mi-a venit și mie timpul să mă însor.

Femeia n'a mai zis o vorbă. Înțelesese totul. Dar a doua zi a și luat drumul Seghedinului. Copilărise prin părțile acelea și-și amintise de o mătușă bătrână, care mai trăia, și de tot timpul fericit al copilăriei.

* * *

www.digibuc.ro

De-acolo nu s'a întors singură, a adus și pe mătușa sa. Femeia nu era prea bătrână, dar tăcută nevoie mare. Rar și rar se învrednicea cu câte o vorbă, întotdeauna însă o vorbă de înțelepciune și de învățământ pentru omul mai tânăr. Slabă dar cu oasele grele, ea avea un cap mare și lung, cu fruntea boltită peste ochi, ca o traistă plină, parcă mereu pe gânduri. Imediat s'a legat prietenie între ea și orb. Și cât e ziua de mare el povestea și ea asculta.

Dar Iosca se supără.

— Pentru ce mi-ai adus baba asta pe cap ?

— Ca să vindece pe bietul Vâstru... răspunse cu nevinovăție Catița.

— Ce?.. se sperie bărbatul.

Și femeia cu aceeași milostivenie în glas i se mărturisi. Prea mult se canonea omul sărman de vedere. Și era încă tânăr. Prin părțile Seghedinului se găseau femei care-și treceau din mamă în fiică taina vindecării orbilor. Știau să descânte pentru ulcioare, să tragă de brâncă, să curețe cu vârful de ac albeața ochilor și chiar să scoată cu un cuțitaș, dinăuntru, bobul curat ca sticla, care, de se întunecă, oprește lumina să treacă.

— Nu... se împotrivi Iosca, lasă-l așa.

Țăranul își făcuse repede socoteala. Toată virtutea lui Vâstru dela betesug se trăgea. Dacă se făcea la loc, om ca toți oamenii, dacă din nou își risipea vederea pe lucrurile de toate zilele, atunci și puterea sfletului său se istovea în fapte mărunte de nici o ispravă. De bună seamă și belșugul din curte se curăța odată cu albeața ochilor.

* * *

www.digibuc.ro

Dar orbul, care toate le știa, a aflat și de știința femeii de prin părțile Seghedinului. Și de atunci gândul tămăduirii nu-i dădea pace. Bănuia el că lumina ochilor nu-i va fi spre folos. Așa-i fusese partea ca'n lume să-și agonisească bogățiile, ca tâlharul, din întuneric. Și ce bogății!... Numai comori de înțelepciune și izvoare de virtute. Dar totuși trebuia să încerce. Dorul de lumină îi mângâia lăuntric sufletul ca o piele de căprioară, iar din afară îl înneca în ochi ca fumul de mangal. Și s'a dat pe mâna femeii iscusite, care l-a luat cu binișorul. Intâi cu descântece, apoi cu alifiile cele mai dulci, și numai pe ochiul pregătit avea să încerce mai târziu, cu vârful de ac sau cu cuțitașul.

* * *

Dar în ziua învierii s'a petrecut ceva grozav. Câinele popii a turbat. Dar nu pacostea abătută pe animal a speriat pe oameni, ci desnădejdea popii. Preotul cel rău și întunecos, în loc să predice, a vorbit din amvon în ziua de Paște, de dragostea pentru animale și apoi a pornit din casă în casă plângând și rugându-se de fiece om. Ca un părinte căruia i-a înnebunit copilul, așa se purta preotul. Incerca să dovedească el că era numai o părere, un descântec poate sau un deochiu. Dar câinele a mușcat pe fetița notarului, apoi s'a repezit în ciurda satului. Și era atât de furios și de nebun, că fugeau vitele, cânii și păzitorii din calea lui. Oamenilor le era milă de desnădejdea popii, dar mai milă de avutul lor și viața copiilor lor. S'au ales o poteră de buni vânători care, chiar în noaptea de Paște, au pornit pe urma fiarei turbate. A fost o bătaie în

www.digibuc.ro

toată regula, dar o bătaie înnăbușită, să nu turbure petrecerea oamenilor și să nu îndurerere inima preotului care sta de veghe și se ruga pentru sănătatea cânelui; un fel de patrulare, de se credeau oamenii din nou în războiu, fiecare pe alt drum, stâmpărând hoțește larma cânilor, și cercetând cu ușurelul, curțile și grădinile. Și au dat de cânele turbat în sus de sat, chiar pe drumul cel mare după ce s'au întâlnit poterașii cu toții și după ce cu nou plan s'au desfășurat în tiraiori. Venea către ei nătâng și aiurit, se întorcea în sat, după alt prăpăd prin satele vecine. L-au recunoscut numaidecât. Lumina nopții sta chiciură pe crengile pomilor și gâlgâia printre brazdele câmpului. Iar când au întins arma, fiecare a avut o strângere de inimă. Noapte de Paște, câne credincios prefăcut în fiară, durerea de părinte a preotului și chiar acea lumină sfântă din cer, care spăla parcă și pietrele șoselei, necum sufletele oamenilor.

* * *

Mult s'a minunat Iosca când a găsit chiar a doua zi, în fundul grădinii, capul cânelui turbat. Doar îl îngropaseră sus pe deal, departe de șosea, la loc adânc și necunoscut, lângă fântâna secată, unde nici oamenii nu veneau, nici vitele nu pășteau. Vreun dușman, ca să-i facă rău. De bunăseamă așa, căci avea țeasta spartă și creierii scoși. Numai un dușman era în stare de atâta răutate. L-a îngropat din nou, chiar în grădină, la loc mai adânc în pământ, apoi și-a dosit taina în suflet, să n'aibă necaz cu jandarmii sau cu agenții sanitari. Și pe urmă s'a hotărît să uite.

* * *

www.digibuc.ro

Dar n'a trecut nici o săptămână și altă pacoste pe capul lui. Vâstru, omul cel cuminte, servul credincios, orbul iscusit și vraciu, a ieșit fuga din curte auzind voci de femei, și cum pe stradă treceau întradevăr femei, s'a repezit în mijlocul lor înfășcând de gât pe una — chiar pe nevasta primarului — de au început bietele femei să fugă și să sirige după ajutor.

— Săriți, săriți... a 'nnebunit orbul...

Sărind oamenii de prin curți s'a iscat o luptă ne mai pomenită. Căpătase orbul puteri de uriaș. De-abia i-au descleștat degetele din gâtul femeii, iar când să-l lege ca să-l ducă la primărie, s'a smucit din mâinile lor și răcnind ca un leu a luat-o la goană singur și sprintenel, ca și cum ar fi avut ochi în frunte și perniță de gumilastic în tălpi. Apoi a dispărut.

— A 'nnebunit orbul...

Dar a doua zi, ceva și mai grozav. S'a repezit în ciurdă și cum l-au zărit, vitele au luat-o la goană. Au fugit și câinii, au fugit și văcarii, dar orbul iute la picior, a ajuns o vacă grea, i-a sărit înainte, a prins-o de coarne și a început să-i sucească gâtul când în dreapta când în stânga, până ce a doborît-o la pământ. Nu mai auziseră de așa ispravă. Un om să lupte cu o vită, și încă orb pe deasupra. Să-și fi recăpătat vederea?... Ce-i drept, îl operase mătușa cu cuțitașul la amândoi ochii și îi băgase doftorii fierte după știința ei. Dar orișicum, nu de prea mulță lumină înnebunește omul. Și atunci a ieșit svon nu se știe de unde și dela cine, că orbul turbase dela cânile popii pe care-l ținuse și-l descântase. Și întradevăr, a doua zi a mușcat ca și un câne turbat, în curtea școalei, patru copii ai învățătorului.

www.digibuc.ro

S'au adunat oamenii la casa lui Ioșca să se sfătuiască. El îi fusese stăpân, el îi știa slăbiciunile, le putea da un sfat bun.

— Greu... se amestecă și bătrâna mătușă. Omul turbat e mai tare ca orice fiară... iar mușcătura lui ucide...

— Atunci, ca pe câine... scăpă o vorbă Ioșca.

Femeia nu răspunse. Tocmai atunci căzu și învățătorul plâns și nefericit. Copilul lui cel mai mare, mușcat în ajun, murise, iar al doilea trăgea să moară. Oamenii n'au mai zis nimic și s'au împrăștiat care cum a putut. Dar în cumpăna nopții s'au întâlnit ca din întâmplare, cu arma la ei, și au pornit fără nici o vorbă. Iscodiseră pe tot locul fără să dea de urma omului turbat. Il așteptau însă la ieșirea din sat, cum așteptaseră și pe cânele popii. Aveau credința că turbații, oameni sau vite, același drum îl fac. Și întradevăr, către dimineață, îl văzură în depărtare. Poate ar fi putut să-l prindă, căci turbatul venea încet și legănat ca un om beat. Dar le era frică. Și pe urmă, pentru altceva se pregătiseră. Își simțeau sângele bătând în toate vinele trupului. Nimeni n'a știut cine-a tras primul foc. Tuturor le-a sunat adânc în țeasta capului ca și când le-ar fi plesnit o vână a creierului. Pe urmă sufletul fiecăruia s'a slobozit nebun pe toată câmpia, în împușcături și focuri de armă.

* * *

Chiar în noaptea aceea, pe când Ioșca era sus pe deal, notarul a venit la Catița. Ea l-a primit cu micșunele în păr, la brâu și'n sân. Aflase dela bătrâna sa mătușă că micșuneaua cheamă, dela mari depărtări, albinele rătăcite.

www.digibuc.ro

Se desmorţesc sufletele

Loviturile, în poarta răzbită de ploaie, sunară înfundat ca într'un pămătuf de vată. Visul plesni într'o dungă și în ceaţa lui de lumină lătratul cânelui se strecură prelung, subțire și chinuit, ca un suspin de copil bolnav. Imediat mișcarea minții în creier se opri și preotul își aminti de Ionică al lui Vasile Țicudean, care de trei zile trăgea să moară. Apoi, la loc, învălmășeală de neguri. Tunete rostogolite din tăria cerului înfundau în gropi adânci crâmpeie de suflet; cascade de ape șiroite din negurile norilor potopeau gândurile și simțirile... și tot mai înteţit, goana de duhuri rele se năpustea pesie ogoarele voinții până când, prin pleoapele căzute, un fulger lumină din orizont și până'n ochiul adormit, lumea.

Din nou scâncet de copil în suferință.

— Copilul lui Țicudean o fi murit...

Dar cimpoaiele de vânt înșfăcară, deopotrivă, glasul plângăreț de afară și gândul fugit din vis.

De cu seară se pornise vijelia în cuprinsul

www.digibuc.ro

uscat de secetă, întâi cu ceartă mare de trăsnete, apoi cu vânt chinuit prin trâmbe de arșiță, până ce răzbise într'o ploaie grea și deasă, care doboară și ghemuește sufletul în vis adânc.

Alte bătăi în poartă.

Preotul se trezi de-a-binelea. Sufletul său se curățase de vis și acum încerca durerea unei remușcări. Dormise în timp ce în depărtări durerea măcina odihna altor suflete. Deschise fereastra. Plânsul câinelui era atât de subțire ca scârțiitul osiei neunse.

— Care ești, omul lui Dumnezeu?

Vorbele însă și le simți învăluite de vânt ca într'un pumn și repezite înapoi, împotriva-i.

— N'a fost nimeni, mi s'a părut.

Închise fereastra și dete să se culce, dar când să se bage în așternut, se răzgândi. Datoria!... Oare își împlinise el datoria cu o vorbă aruncată în vânt? Nu cumva își mințea sufletul, el, slujitorul pus de pază la avutul sufletesc al obștei? Nu era nimeni... De unde putea ști? Casa era doar în mijlocul curții, iar din pridvor și până 'n poartă ploaia și vântul măreau depărtarea și învârteau drumul glasului prin toate coclaurile nopții. Nu cumva lenea îl îmbia la trândavă odihnă?

Preotul se smuci cu voință și aprinse lampa.

— Dacă suflet de om stărue la poartea mea, să-i dau de știre.

Și începu să se îmbrace mustrându-se. Pâlpâise în el gândul dezertării. E drept, se culcase târziu, dar nu doborît de greul misiunii sale preoțești, ci ostenit de patima neînfrântă a studiului. Își privi cu îndulgență masa plină de cărți și caiete. Era singura lui bucurie în acest loc de-

www.digibuc.ro

părtat de lume și de oameni de seamă, singurul mijloc de uitare în clipele de groază.

— Bucurie, uitare... dar și păcat, când strică buna cumpăneală a datoriei.

Preotul terminase de îmbrăcat. Acum era chiar fericit, fericit de ploaia și de vijelia de-afară, fericit că Țicudean îl sculase în plină noapte, fericit că locuința bietului om era în capul satului... Ispita trupului doar prin trup se pedepsește spre înfrânare... Luă ceaslovul și patrafirul, stinse lampa și apoi cu băgare de seamă, ca să nu trezească servitoarea, ieși în curte. Cânele dela poartă dete busna peste el. Îl simțise. Sărea în fața lui, grăbindu-l parcă, cu botul întins către stradă, vestind suflet de om bun dincolo de gard, în drum. Preotul cătă cu blândețe la credinciosul animal.

— Și el mă mustră... Gândul lui Dumnezeu prin orice făptură se arată și orice făptură a Lui amintește a mea datorie.

Aproape de poartă fu învăluit într'un vârtej plin, ca un vifor de șrapnel, cu plumbi de ploaie și limbi de vânt, și până să răzbească din asaltul vrăjmașei stihii, copacul de pe deal, din via contelui, bătrânul pom care de sute de ani stăpânea întreg cuprinsul, se prăbuși într'o sclipire de fulger la pământ, duduind una cu tunetul.

— Vin, frate, acum...

Dar nici glasul lui nu putea trece dincolo de poartă, împrăștiat de ploaie și vânt în întuneric. Grăbi pasul fără să mai caute unde călca, în noroiu, în băltoace...

— Vin, frate...

Ploaie îl lovea în obraz cu boabe tari ca de grindină, vântul îl prindea de subsioară atât de puternic, mai să-l răstoarne. Nimic nu-l mai spe-

www.digibuc.ro

ria, nimic nu-l mai oprea. In suflet, după mustrare, se ivise un sentiment cald de frăție și recunoștință. Era mulțămitor lui Dumnezeu că-i încerca virtutea; era mulțămitor omului necăjit care nu-i cruțase odihna; apoi tot atât de mulțămitor cânelui, care nu-l slăbise, chemându-l, și furtunii care-i îngreuia drumul către împlinirea datoriei.

— Vin, frate...

Vorbele lui, ca și răsucirea cheii în broască, se pierdură în învălmășeala nopții.

Dar abia deschise poarta, că se simți prins de gât și îmbrățișat.

— Gheorghieș, frate... frățioare...

Își simțise fratele mai mic, fără ca el să fi rostit vreo vorbă, numai din sărutul buzelor și din strânsoarea brațelor.

— Gheorghieș... Gheorghieș...

Și parcă Dumnezeu înadins poruncise vijelia și prăpădul, ca sufletul lui să cunoască mai bine căldura sufletului de frate.

— Gheorghieș... Gheorghieș...

Și cânele, ca un copil nebun, sărea în jurul celor doi frați nepăsători la vrăjmășia nopții, de dragul și puterea îmbrățișării.

* * *

— Dormi la mine, Gheorghieș?

— Da, bade.

Preotul îl privea scoțându-și mantaua udă leoarcă și ar fi vrut să-l ajute. Simțea în el apucături de mamă care se bucură slujindu-și feciorul. Era firesc, căci orfani de timpuriu, el îl crescuse de mic, îl purtase prin școli și, îndemnându-l mereu la o viață de cinste și omenie, cunoscuse grijii, ambiții și bucurii de părinte; iar

www.digibuc.ro

când cu plecarea sa la „De propaganda fide" și mai târziu cu războiul, în suflet i se nimicise orice vlagă de strășnicie, lăsându-i doar slăbiciuni de mamă.

— Ce vrei să-ți dau?

— Nimic, frate.

— Un ceaiu... sau puțin unt cu pâne? Se mai găsește din când în când.

— Nu, bade... nu mi-e foame.

Preotul râse binevoitor:

— Iată o vorbă rară în timpul de față.

Apoi îngrijorat:

— Ai fi bolnav?

Intr'adevăr, cercetând bine, înfățișarea lui arăta a om ce-și stăpânește o suferință. Avea o cută, pe care nu i-o cunoștea, între sprâncene, iar ochii abia i se zăreau ca două trăsături de condeiu între pleoapele apropiate.

— Ai fi bolnav?

— Nu, dar îs tare ostenit... de o săptămână sunt tot pe tren.

— Sărman copil... Vii chiar de pe Isonzo?

— Nu, făcu Gheorghieș într'o doară, ci dela Cluj.

Își scoase tunica parcă să respire mai în voie, apoi jambierele, bocancii care-i țineau strâns piciorul umflat, și se trânti pe pat.

— Frate, pe la voi pe front, lucrurile nu sunt a bună...

Trupul ofițerului se ridică din mijloc, desfășurându-și voinicește pieptul la vedere.

— De unde?... Suntem mai tari ca oricând.

Preotul îi pricepu vorba iuțită. Izbucnise în el demnitatea ostășească.

— Vorbim și noi din auzite. Gazetele lipsesc. „Unirea" apare cum dă Dumnezeu... și pe urmă,

www.digibuc.ro

ce poate scrie ea? Așa că trăim din șoapte. Vezi tu, lipsurile se tot măresc. Mai ales mâncarea... Apoi, nerăbdarea oamenilor... Părinții și nevestele... Mereu morți și iar morți...

— Parc'ai fi Pieptuț, ordonanța mea.

Preotul prinse înfruntarea cu bucurie, ca să abată vorba de pe un drum neprielnic.

— Ce face Pieptuț? Unde-i acuma?

Gheorghieș își aprinse o țigară și se trânti la loc pe pat.

— L-am lăsat la Cluj. Vine mâine cu bagajele. Eu m'am grăbit.

Preotului îi lăcrima inima. Cât drag la fratesău! Nici viscolul, nici noaptea nu i-au putut fi piedică.

— Și cum îți spun, bade, lucrurile merg foarte bine. Nu te lua după cobea de alde protopopul Sângeorgian...

Sufletul preotului se opri în gât.

— El e un înăcrit...

— Frate, îl întrerupse cu blajină mustrare preotul, să nu judecăm pe oameni decât după cuget. Or, dacă faptele noastre slujesc altora și vorbele au ajuns umbre lipsite de înțeles, măcar cugetul... cugetul să ne rămână viu și cinstit. Pentru cugetul lui nesmintit sufere Sângeorgian în închisoare.

— De unde?... îl întrerupse Gheorghieș, l-am văzut în Cluj.

Preotul se risipi de bucurie.

— I-ai vorbit?

Fratele cel tânăr se băgase în așternut.

— Nu, nu... Că iar mă bătea la cap cu temnița, cu internările dela Șopron...

Preotului i se strânse inima în piept ca într'un pumn. Învățătorul continua nepăsător.

www.digibuc.ro

— Războiul l-a înnebunit. Fiindcă a fost internat nu mai vede în Unguri decât dușmani, iar pe Români ne disprețuește... cu toții suntem trădători, spioni, renegați.

— Trebuia să-i vorbești.

— I-am învățat tânguirile pe de rost... Nu-l mai pot auzi... Claudia, denunț, temniță...

Și deodată băgă de seamă că ochii preotului sclipeau.

— Iartă-mă, bade...

— Culcă-te, Gheorghieș.

Gheorghieș închise ochii, dar nu putea dormi. Îi părea rău că răscolise durerea fratelui său.

— Bade, să nu judeci rău pe Claudia...

— Să lăsăm trecutul.

— Știu... te doare.. Dar ce să faci?... A iubit și iubirea justifică totul...

Preotul clătină din cap.

— Tot, afară de denunțul împotriva lui Sângeorgian.

Gheorghieș răspunse pe alături:

— Bărbatul ei e nobil, frumos și mândru...

— Culcă-te, Gheorghieș...

Preotul își sprijini capul în mână. Prin poarta vederii dinapoia minții, apăruse, din peisagiul întunecat al trecutului, ea... încet, parcă dând la o parte o perdea de văl alb, cu chipul ei de atunci. Preotul își obloni vederea. Pentru ce se înverșunase Gheorghieș să desvinovățească pe înșelătoarea Claudia, pe aceea care-i sdrobise viața și cariera?

— Dormi, Gheorghieș?

Voise să stea de vorbă cu el toată noaptea, dar cuvintele nepricepute ale fratelui său îi goniseră sufletul pe alte drumuri și alte timpuri.

— Dormi, Gheorghieș?

www.digibuc.ro

— Da, bade, că-s tare ostenit...

Abia atunci Gheorghieș luă seama la fratele său.

— Dar dumneata, bade?

— Nu te 'ngriji de mine. Am eu loc în odaia bătrânească pe divan. Tu ești obosit și sdrobit... Și apoi nici nu se cade să dorm, aștept din clipă în clipă să fiu chemat.

Ochii mezinului se făcuseră mici, pleoapele grele.

— Unde zici că te cheamă?

— La copilul lui Țicudean.

— Ce, Țicudean s'a întors?

— Nu. Dar e nevastă-sa și cu bătrânul, bunicul copilului.

— Și cum ți-am spus, făcu Gheorghieș cu ochii închiși, Sângeorgian urăște pe Claudia fiindcă-i măritată cu un Ungur.

— Dormi. Las' că mi-i povesti mâine, îi șopti preotul.

— Și Marta e prietenă cu Claudia, Marta...

Și deodată adormi, tăind vorba cu un răsuflu liniștit. Preotul îl acoperi cu plapuma, îl privi cu drag, făcu semnul crucii peste el și-l sărută pe frunte cu tot focul sufletului său în buze. Apoi slăbi lumina lămpii și se așeză în jilț.

— O să-l veghez toată noaptea...

* * *

Gândurile se înbulzeau în mintea preotului. De dormit nici vorbă, prea i se smintise sufletul. Doar nu-i o întâmplare de nimic, o părere fără cuvânt și fără tâlc, să întâlnești în timp de război ființa iubită, în slobodă apropiere. De un an și jumătate, azi își vedea fratele pentru în-

www.digibuc.ro

tâia oară. Cum trece timpul de repede, chiar și cel mai vrăjmaș! Un an și jumătate, de când nebun de groază alergase la Cluj și, gâfâind cu sufletul în buze, din spital în spital, până să dea de el la Crucea Roșie, rănit la picior.

— Atunci să-l fi scăpat de front...

Preotul simțea cum sufletul i se scurge în ochi. Așa s'ar fi cuvenit! Dar tocmai pe timpul acela fusese arestat Sângeorgian, protopopul Clujului, și lovitura asta îl duruse ca și rana din piciorul lui Gheorghieș. Pe urmă durerea se molcomise în tăcere.

Tăcere?... Dar oare nu și uitare?...

Tăcere, uitare... Cumplit i se sbătea mintea în suflet. Nu mai vorbise cu nimeni de Sângeorgian, nu se mai gândise la Claudia, și iată că, deodată cu năvalnica intrare a lui Gherghieș, chipurile lor luaseră ființă aievea de făpturi vii, pentru care avea să dea seama la judecata conștiinței.

— Tăcerea și uitarea nu-s tot una. Dimpotrivă, prin tăcere tot aduni...

Claudia! Cât o iubise și cum îl înșelase!... Și nici măcar n'o osândise așa cum se cuvenea, în tăcere, și fără drept de iertare. Purta în sufletul lui de „pur eminent", plin de vise minunate, o sfială nevrednică pentru un om în toată firea.

— Din dragoste... ar spune Gheorghieș.

N'o osândise nici la măritișul ei cu nobilul ungur, când își uitase de neam și obârșie.

— Iubirea justifică tot... auzi el în urechi vorbele fratelui său.

Mintea preotului se repezi violent, ca la o desbatere judecătorească.

— Chiar și denunțul împotriva bietului protopop?...

www.digibuc.ro

Fapta ei era fără asemănare. Intrase în biserică, ascultase predica lui Sângeorgian și apoi îl denunțase. Ea, fiică de intelectual, cu mare zestre de românism și faimă, fată tânără, când sufletul va să fie surd la cele vrăjmașe și mut la toată urăciunea.

Mintea preotului continua să se svârcolească din țeasta capului și până în buze.

— A folosit biserica, predica și limba...

O vorbă, prin somn, îi întoarse gândirea la timpul de față. Gheorghieș e lângă dânsul, îi aude suflarea liniștită. E viu și sănătos. Să se bucure de acest dar al lui Dumnezeu. De câte ori nu putea fi răpus... Inima preotului se strânge de groază.

— Trebuia să-l fi scăpat de front...

Cunoștințe — slavă Domnului! — avea și el. Poate chiar și contele, stăpânul moșiei...

— Nu, nu... Orice, afară de umilință...

Asta-i fusese păcatul: mândria. Rugăminți, da... dar pentru oameni și în folosul obștei, nu pentru el și ai lui. Era un om drept contele, comsecade, cinstit, și se purtase totdeauna față de el cu deferență și bunăvoință. Insă, orice... până la umilință.

— Mândria... ăsta a fost păcatul meu.

Preotul făcu lampa mai mare. Voia să-și privească bine fratele, cu ochii întregi, să-i vadă respirația mișcându-i pieptul și să se convingă că e viu. De atâtea ori putea fi mort! Și din nou inima i se strânse.

— Din cauza mea.

Era în cumplită luptă. Păcat dacă intervenea, păcat dacă l-ar fi avut pe conștiință.

— Doamne, Doamne, unde-i adevărul?...

El îl crescuse cu atâtea greutăți până să ajungă

www.digibuc.ro

învățător, el îl însurase găsindu-i nevastă iubitoare și cinstită, și abia înstărit, om la casa lui, îl și furase războiul.

— Era un copil...

Mai întinerit fără mustăți, cu chipul surâzând pe urma unui vis frumos, îl vedea ca pe fotografiile din odaia bătrânească tot copil. parcă să-l pornească toamna la școală. Dacă murea ?... Grozavă pedeapsă !... El avea să răspundă față de duhul părinților, care lui îl încredințaseră.

— Și față de Livia, nevastă-sa... și față de Tiberiu, copilul lor...

Mintea preotului rămase căscată. Cum de-și uitase Gheorghieș de nevastă și copil ?... Se ridică în picioare. Era palid și respira greu. Mintea lui se împleticea îngăimând un început de explicație. Locuința învățătorului era la școală, în celălalt capăt al satului, iar drumul trecea pe la casa parohială și se oprise...

— Doamne, Doamne, iartă-mă...

Se simțea vinovat. Vinovat că-și adăpostise fratele, când ar fi trebuit să-l îndemne la datorie către nevastă și copil. Se simțea vinovat de prea multă iubire pentru sine.

— Dacă l-aș scula ?

Dar o slăbiciune de mamă îl împiedica.

— Să-i stric odihna ?...

Și apoi același răspuns :

— Livia îl așteaptă poate cu aceeași grijă...

Cu toată mustrarea, preotul nu putea înțelege grija femeii. Grija lui de frate era cea adevărată.

— Dar datoria ?

Și în disperare își înălță din nou privirea la crucea din perete, deasupra fratelui adormit.

* * *

www.digibuc.ro

Îl sculă de dimineață glasul bătrânului Țicudean. Preotul adormise în jilț, cu capul pe teancul de caiete și manuscrise.

— Domnule Părinte, domnule Părinte... și preotul ieși încetișor.

— Domnule Părinte, vin'...

Omul îl agrăise scurt, poruncitor aproape. Preotul însă nu se supără. Nu era damic la vorbă uriașul ăsta de Țicudean, dar în timpul din urmă, necazurile îl făcuseră și mai sgârcit.

— Vin, frate. Dar zăbovește o minută, că iată astă noapte a sosit de pe front Gheorghieș.

Peste chipul posomorît al omului, se lăsă din crucea sprâncenelor o umbră grea. Preotul nu luă seama. Era prea bucuros.

— Să spun Mariei să-i pregătească la sculare ceva de-ale mâncării...

Se duse la bucătărie. Aci servitoarea spăla vasele într'un ciubăraș de lemn.

— Mario, Mario... a venit Greorghieș.

Femeia nu-l auzi. Era bătrână și surdă tare. Preotul o prinse de umăr și o răsuci pe loc, vesel.

— A venit Gheorghieș... Gheorghieș...

Ochii bătrânei prinseră, de pe buzele stăpânului și din bucuria ochilor, vestea. Capul începu să-i tremure, farfuria să-i joace în mâni și, zăpăcită, neștiind de ce să se apuce, se învârtea locului cu pași mărunți, mormăind cuvinte neînțelese, gata să plângă.

— Să-i pregătești de mâncare când s'o scula. Și la prânz dacă ai găsi ceva bun, o pasăre sau puțină carne.

Bătrâna nu mai avea astâmpăr. Voia să se ducă să-l vadă, dar preotul o opri.

— Lasă-l, e ostenit... Când s'o scula... Eu mă duc cu bătrânul Țicudean.

www.digibuc.ro

Bătrâna îl conduse până în cerdac. Preotul își îmbrăcă pardesiul peste reverendă, își luă patrafirul și ceaslovul.

— Gata-s, frate Țicudean.

Ploaia încetase, vântul bătea ușor foșnind peste frunzele întărite de începutul toamnei. La poartă aștepta carul lui Țicudean. Omul gândise bine: drumul era rău și plin de toate noroaiele. Urcând sprintenel lângă Țicudean, pe capra făcută dintr'un cufăraș acoperit cu o scoarță veche, preotul se simțea vesel și în bună-dispoziție sufletească. O mai mare bucurie pentru timpurile de față, nici că se putea. Că peste câteva zile Gheorghieș avea din nou să se întoarcă la prăpădul din Isonzo, nu interesa deocamdată. La timpuri schimbate, se schimbă și obiceiurile sufletului. Bucuria nu se mai prelungea în viitor, ca în timpurile de odinioară, ci atât în clipa prezentă. Deocamdată Gheorghieș era viu-nevătămat, dormind în patul lui de acasă. Asta interesa. Ce va fi mâine, se va vedea.

— Dar'ar buba rea...

Blestemul lui Țicudean trăsni parcă în auzul preotului.

Carul înainta încet prin drumul desfundat de ploaie.

— Știi, domnule părinte, că domnii dela Cluj nu mi-au slobozit învoiala?...

Preotul cunoștea jarul lui Țicudean. Cumpărase trei iugăre de pământ dela Câmpean, dăduse arvuna, dar nu primea autorizația de cumpărare. Preotul se simțea fără glas, el, care de obiceiu vorbea prietenos cu enoriașii. Mai cu seamă oamenilor în mare trudă sufletească, ca acest Țicudean, o vorbă veselă și blajină i-a întări firea. Azi însă parcă n'avea inimă pentru alții. Tăcea

www.digibuc.ro

el, tăcea omul. Dar câtă deosebire între ei amândoi! Și iar își dete seama că sufletul său se îngâmfa de prea multă bucurie.

Mustrarea îl smuci din gândire. Mai bine să se pregătească pentru marea taină la care era chemat. Sfânta taină a maslului tot prin tăcere se săvârșește, dar prin tăcerea îmbogățită de adâncul milei și păcii. La acest sfat al cerului mintea opri vânturarea bucuriilor lumești. Clipa alungase în mari depărtări vocile gălăgioase, ca pe niște umbre deșarte. După vijelia de astă-noapte, tăcerea se arăta rodnică. Un alt soiu de bucurie se zămislea în sufletul său, o altă inimă simțea în pieptul său...

* * *

— Tare-i poftește inimioara la o fărâmă de carne...

Preotul isprăvise rugăciunile și acum privea la copilul beteag. Se prăpădea văzând cu ochii. Moartea îi pipăia chipul pe dinainte, tocmindu-i parcă înfățișarea din urmă. Avea obrazul supt, nasul subțire și strâmb ca de mucava, buzele de ghiață și ochii sticloși.

— Eu cred că băiatul are tifos... Nu mai găsești medici prin prejur, sunt cu toții la spitalele din oraș... dar, după câte am eu cunoștință, carnea vatămă rău...

— Măcar pentru zeamă... sau o îmbucătură... să știu că n'a murit cu dorul în suflet.

— Greu, pe vremurile astea... Și eu caut pentru fratele meu, Gheorghieș...

— S'a întors domnul învățător?... făcu femeia cu glas curmat.

— Intors.

www.digibuc.ro

— In conced ?

— Da.

Preotul își strivi bucuria în chip. De bărbatul ei nu se mai știa nimic de aproape un an. Lumea începuse să vorbească.

— Apoi, s'auzim de bine...

Carul era la poartă. In el, femeia aruncase niște boarfe sdrențuite. scoarțe și velințe vechi și câteva legături de lână.

— Merg eu cu dumneavoastră, domnule părinte, făcu ea.

Preotul se urcă în car.

— Mă dus să vând vechiturile astea, doar mi-oiu câștiga puțină carne... și începu să îndemne boii.

Preotul se răzgândi. La ce bun să abată sufletul femeii dela hotărîrea luată ? Dintr'o prudență, poate fără rost, nimicea două bucurii. Și încă ceva : nimicea jertfa. Ce sfințenie cuprindea gândul de a cheltui banii după gustul unui copil care și așa nu mai avea mult de trăit, când bătrânul Țicudean aduna ban cu ban pentru pământ. Câte dureri tăcute ! Bătrânul cu pământul, mama și copilul.

— Eu zic că domnul învățător să nu se mai întoarcă acolo, în bătaie...

Preotul se deșteptă într'o mare tăcere. Scârțiind, carul depăna parcă un drum orb.

— Să nu se întoarcă domnul învățător înapoi pe front... așa zic...

Glasul femeii era șoptit și în sufletul preotului avea un răsunet ciudat. Binele făcut, femeia îl întorcea cu un sfat. Dar sfat tot în tăcere zămislit ca și taina lui preoțească. Vorbă, taină, tăcere... Ce apropiere de gânduri ! Pornite din

www.digibuc.ro

aceeași obârșie, coborau parcă același drum. Drum orb, ca destinul!

— Prea e mare jarul... Să nu se mai întoarcă... măcar dânsul să scape dacă ai noștri s'au prăpădit cu toții...

Și-și opri vorba deodată, parcă nemulțămită de cât flecărise. Mintea preotului frământa spusele femeii laolaltă cu simțirea lui. Cuprindeau un adevăr simplu, pe care azi îl simțea. Nu-l putea justifica, dar îl simțea din taina săvârșită la căpătâiul copilului bolnav, din tovărășia cu femeia simplă și din rostul fiecărui cuvânt!

— Mare-i puterea cuvântului!...

Parcă astăzi o descoperea, el, cercetătorul limbii.

— Fiindcă am ales cuvânt de cuvânt, ca pe o nestimată din șiragul de pietre prețioase... și n'am trăit cuvântul ca taină și nu l-am folosit îndeajuns ca braț de sprijin pentru mine și pentru ai mei...

Și o mulțămire necunoscut de dulce îi topea sufletul în sufletul femeii, al boilor, și îl făcea tot una cu aburul înălțat din brazda neagră, ca un duh al pământului, către cer. In dreptul curții nemerești preotul își aminti de datorie.

— Oprește aici.

Femeia îl privi uimită. Oare ce-i venise domnului părinte?

— Oprește aici.

— La curte?

— Da. Mă duc la domnul conte, să văd poate-ți câștig carne.

Dintrodată femeia își domoli aprига înfățișare a chipului.

— Dacă domnul conte s'ar îndura... La curte nu lipsește nimic.

www.digibuc.ro

— Lipsește, femeie. Și la curte războiul a adus mare vătămare.

— Dar puțină carne tot se găsește...

* * *

— Și aci a început să se cunoască strâmtorarea, continuă cu sine, preotul, vorba întreruptă.

Intradevăr, odinioară ar fi fost întâmpinat de portar, iar dela poartă și până la peronul principal ar fi dat, nu de unul, ci de numeroși grădinari. Căci grădina, parcul și grajdurile contelui Bornemisza erau renumite. Și, deși contele trăia singur și retras, ținea totuși ca economia lui să fie exemplu și fală pe întreaga țară; produsele domeniilor premiate la cele mai importante expoziții, herghelíile să ducă la izbândă culorile maghiare, pe toate turfurile europene, iar vânătorile, după tradiție, să rămână adevărate reuniuni de nobili și oameni selecți.

Abia în curtea de pasări văzu un servitor rânind cuștile.

— Acasă-i domnul conte?

Omul se întoarse.

— Sărut mâna, domnule Părinte.

— Dumneata ești, Bandi?

— Da, domnule Părinte.

— Acasă-i domnul conte?

— Da. Să anunț pe domnul valet. Trebue să fie în grajd.

Omul închise poarta și plecă, grăbind pe cât îi permitea piciorul lui cel șchiop. Preotul îl urmări cu privirea. Impresia de strâmtorare se accentua. Pista cea mare dintre grajd și castel, pentru dresarea și plimbarea cailor, altădată bătută ca'n palmă, azi era desfundată și plină de bu-

www.digibuc.ro

ruieni; cotețele sistematice, murdare... Și porumbarul, pentru tirul de porumbei, aplecat într'o rână cu tabla desprinsă de vijelie.

— Aci trebuesc oameni, nu glumă...

Și își aminti că pe vremuri contele avea o întreagă armată de servitori de toate neamurile. Intendenți nemți, grăjdari engleji, grădinari francezi, paznici turci și servitori unguri. Era o adevărată curte seniorială, trăind în castel, izolată cu totul de populația latifundiului. Azi oamenii se risipiseră, și odată cu plecarea lor ierarhia se pierduse. Intre conte și ceata de servitori nu mai existau gradele boieriei gospodărești. Hathàzy, bețivul de atâtea ori dat afară și apoi iertat, azi era valet și supraveghetor. Războiul adusese necazul până și'n cele mai strălucite case.

Bandi se înapoie făcându-i semn cu mâna, să vie. Șchiopăta rău de când cu rana din genunchiu și cu nenumăratele operațiuni, care-l purtaseră prin toate spitalele împărăției.

— Domnul conte e în grajd.

Tocmai atunci pe ușa grajdului apăru un cal elegant, dus de dârlog de un copil cam de vre-o treisprezece ani. Preotul n'avea nici o pricepere pentru caii de curse, totuși însușirile mândrului animal îl cuceriră. Sărea ușor, săltând, ca și cum pământul ar fi fost elastic. Și aceeași impresie de elasticitate o dădea tot trupul lui, gâtul alungit și mobil, încheieturile mișcate de mușchi ce păreau că sbârnâie, crupa rotundă întinsă s'o tot mângâi. Cal și copil alcătuiau laolaltă o grupă perfect încheiată. La salturile elegante ale animalului, răspundeau mișcările istețe ale copilului. Păreau că se înțeleg de minune. Copilul îi vorbea, iar elegantul animal îi răspundea îmbuestrându-se și sărind în trap ușor.

www.digibuc.ro

In urmă, contele. Preotul îl salută.

— Bagă de seamă Micloș, la ce-am spus, porunci el micului grăjdar și apoi răspunse la salutul preotului.

— Nu mai am personal, domnule părinte. Mai mare jalea.

Preotul observase singur această lipsă.

— Toți oamenii disponibili sunt sus în vie. Azi noapte vijelia mi-a doborât un pom.

— Știu.

— Era cel mai mândru nuc de pe domeniul meu, un nuc istoric, sădit chiar de acel îndrăzneț Veselényi, dușmanul personal al împăratului, cu puțin timp înainte să fi fost dus în prinsoare.

— A fost mare vijelie.

Contele zâmbi amar.

— Nu mai am personal. Un atare pom e ca un monarh ce trebue întreținut.

Și arătând după cal:

— Dacă pe Sérénité sunt obligat s'o dau pe mâna acestui Țigănuș...

— Totuși cred că-l puteți încredința unei persoane mai în vârstă... făcu amabil preotul, ca să dovedească seniorului că se interesează de grajdurile lui.

— E cel mai bun. Plin de calități, ticălosul... Aș scoate din el un jocheu să sperii pistele dela Longchamps și Londra. Are siluetă, isteține și îndemânare. Îi lipsește școala. Să fi avut încă pe Warburton, antrenorul meu de altădată...

— Totuși... făcu preotul, ca să zică ceva.

— Caii de curse sunt mai gingași decât copiii. Și mizerabilul ăsta de Micloș, cu toate recomandațiile mele, mi-e teamă că-l încalecă.

Preotul îl privi mirat.

— Iapa Sérénité, continuă contele, seamănă

www.digibuc.ro

până în cele mai mici amănunte cu celebrul Éclipse, al cărui schelet se vede și azi la muzeul din Oxford, deși acesta descindea din Goldophin Arabian, iar Sérénité, din Fleur de Lys.

— Domnule conte, făcu timid preotul, încercând să schimbe cursul convorbirii.

Ochiul stăpânului era mereu pe urma animalului.

— Nimeni nu se poate apropia de svăpăiatul animal decât puiul ăsta de Țigan. Și mă tem să nu-l încalece.

— Dacă i-ați dat ordin...

— Nu cunoști pasiunea cailor.

— Totuși...

— Pentru Sérénité mi-ar trebui un antrenor ca acel Sullivan, ca dintrodată să mi-l stăpânească. Calul ca și femeia...

Preotului îi pierise glasul. Nu mai îndrăsnea să intervină cu măruntele lui necazuri în această risipă de aristocratică documentare.

— N'am personal...

Și revenind:

— De fapt, nu mă plâng. Țara are nevoie de oameni... Totul cade în fața binelui obștesc.

Și luându-l de braț, îl pofti să urce scara în palat.

Se găseau în holul castelului încărcat cu piese vechi ca o sală de muzeu. Pentru ce ajunsese să-și aducă aici, într'o sală de recepție, masa de lucru, toată lumea știa. Fusese gonit din bibliotecă și din birou de mulțimea obiectelor adunate, căci era nu numai istoric de merit, ci și colecționar pasionat. O scară de fier conducea în galeria de sus plină cu armuri, toate în poziții atât de firești, ca și cum n'ar fi fost goale, ci ar fi îmbrăcat aievea paznicii și luptătorii castelu-

www.digibuc.ro

lui. In mijlocul camerii o masă mare de lucru, plină de documente, cărți vechi și diplome; iar în rest, ochiul se zăpăcea de felurimea obiectelor adunate: statui, basoreliefuri, tablouri, panoplii, cutii cu monede. In cameră stăruia o atmosferă rece, parcă de fier și de piatră. Și perdelele, pogorîte îndată ce dăduse soarele dimineții, peste ferestrele boltite, și ușa cea mare a balconului accentuau impresia de vechiu și prăfuit. Numai lângă terasă, prin ușa larg deschisă, soarele cotropise cu un bot de lumină, pardoseala. Aci, între ușori, sta închisă o urzeală de praf și raze de lumină, dincolo de care se vedeau grajdurile și parcul castelului.

— Terminarea războiului trebue să fie o nouă victorie a spiritului protestant. Căci ceea ce a făcut și va face fala și originalitatea poporului maghiar este îmbrățișarea protestantismului. Iată marea și singura revoluție a lumii, mai folositoare decât revoluția franceză... singura care a modernizat creștinismul, punându-l în pas cu știința și progresul. Protestantismul a redat demnitatea omului, redând libertatea de cugetare. Sufletul omului a devenit atotcuprinzător. Preotul se simți umilit. El era greco-catolic, trăind în moștenirea sufletească a lui Samuel Micu Klein, avea mare încredere în confesiunea lui, o vedea pe potriva gândurilor și aspirațiilor poporului, întinsă pe mari depărtări, dela ceaslovul din căruța femeii lui Țicudean și până la cursurile dela „De propaganda Fide".

— Istoria Ardealului mai mult ca oricare alta ne-o dovedește. Toleranța religioasă, egalitatea celor patru religii suprapusă egalității politice a celor trei nații dominante, sunt opera protestantismului. Catolicismul n'ar fi fost capabil de atare

www.digibuc.ro

înțelegere și toleranță. Iartă-mă... te știu catolic...

— Greco-catolic sau unit...

De atâtea ori auzise el aceste vorbe. Le știa de-a rostul. Egalitatea celor trei nații: nobili, Secui și Sași... Toleranța religioasă pentru catolici, luterani, calvini și unitari... Ardealul patria libertății de gândire...

— Domnule conte, întrerupse el stânjenit, am venit cu o mare rugăminte.

Nobilul zâmbi cu bunăvoință. Și atunci preotul observă că avea ochi mari, negri și rotunzi, ochi de om blajin și visător.

— Numai s'o pot satisface.

Și râzând:

— Azi, puterile mele sunt limitate...

— Imi trebue pentru un copil... pentru un copil bolnav, o bucată de carne.

— De carne?

Preotul căta la el încurcat. Intradevăr, modesta lui rugare, în acest castel mare și după așa expunere istorică, i se părea nelalocul ei și chiar de rușine.

— Da... pentru copilul lui Țicudean.

— Al lui Țicudean?... Il cunosc.

— Mama copilului așteaptă jos la poartă.

Contele nu răspunse și ridicându-se de pe scaun începu să se plimbe în lungul și latul camerii, gânditor. Sensația de stânjenire se accentua în sufletul preotului. Ar fi vrut să plece și totuși nu se îndura, acum mai mult din dorința de a afla ce se petrecea în mintea și în sufletul nobilului maghiar. Ii vedea trupul înalt și subțire de gimnastic, parcă în totalitate numai din mușchi alcătuit, trup care nu făcea rușine armurilor din galerie, și capul cu fruntea ca o boltă revărsată peste tâmple, și fața ovală de om sub-

www.digibuc.ro

țire... In fine, nobilul se opri. Preotul simți căutătura altei priviri. Pleoapele de sus, coborîte de obiceiu ca niște perdele, erau acum ridicate pe cercul orbitelor: fruntea netedă i se sbârcise în trei cute transversale, și colțurile buzelor, ușor arcuite către bărbie, stau acum înfipte ca două vârfuri de andrea, în obraz. Căta a mirare ca și cum ar fi făcut o descoperire, și totdeodată mustrător, parcă făcând responsabil pe preot de propriile sale gânduri.

— Domnule părinte, cererea e mică, dar tâlcuirea e mare.

Preotul era din ce în ce mai mirat. Nu se așteptase la un discurs și nici nu-i cunoștea patima retorică.

— Lipsa, care bântue țara întreagă, m'a ajuns și pe mine. De bunăseamă cu o bucată de carne nu voiu sărăci și nici nu sunt obișnuit să precupețesc cu ceea ce, în chip simplist, se cheamă recunoștință, daniile mele...

Preotul era tot mai nedumerit.

— Vreau însă să subliniez un anumit aspect al acestei chestiuni, cel simbolic... Dumneata intervii pentru un bolnav. Nimic de zis... te menții în cadrul preocupărilor dumitale morale. Dar iată că acel bolnav este un copil de Român și însuți dumneata ești Român...

Adusese vorba la un punct gingaș pentru întâia dată, în nenumăratele lor convorbiri și preotul se căia de pe acum de rugămintea făcută. Oricât s'ar fi silit să rămână un slujitor al altarului, să celebreze mărirea lui Dumnezeu, să obțină iertarea păcatelor și ușurarea suferințelor tuturor semenilor săi, preotul simțea în sufletul său flacăra arzătoare a unui devotament, mai restrâns dar mai puternic, pentru poporul

www.digibuc.ro

său. Era catolic prin învățătură, gândire și elan ; era ortodox prin suferință, milă și nădejde.

— Am depășit morala în felul meu de purtare. Mă realizez estetic și de aceea îți relevez simbolismul actelor mele... E vorba deci de un copil ce trebue să fie ocrotit și de un nobil ce știe să ocrotească...

Și ridicând mâna către galerie :

— Gestul meu are aprobarea tuturor acestor strămoși...

Apoi sună. Imediat se prezentă Bandi Secuiul.

— Bandi, du-te la bucătăreasă și cere o bucată de carne.

Preotul interveni :

— Jos, în drum, e o femeie cu carul...

— Am înțeles.

După această explicație, contele deveni din nou prietenos.

— Acum, fiindcă te-am prins, nu-ți dau drumul până nu-ți arăt un document de mare importanță. L-am descoperit la Cluj, la un anticar.

Preotului, scăpat de estetica demonstrație a gazdei, îi venise inima la loc.

— Și eu am găsit la Cluj un molitvenic.

Contele era pe urma gândului său.

— Un document, care va face față acestui castel...

Deschise saltarul dela masă și scoase un pachet legat.

— Aci am întreaga corespondență a lui Verböczy, a acestui admirabil înțelegător al reformei. Posed documente inedite asupra celor două mari principii : a strictus glebae și jus gladii...

Deodată prin curte răsună un trap de cal. Contele își întrerupse vorba.

— E pasul lui Sérénité... făcu el speriat.

www.digibuc.ro

Și cu câțiva pași fu din hol pe terasă. Nu se înșelase.

Țiganul călcase porunca. Calul, înnebunit, o luase în neștire alergând întins, parcă fără să atingă pământul. Deasupra lui, Țigănușul ghemuit pe gât, ca să nu dea în brânci, se ținea prins de coamă.

— Canalie... răcni contele.

Și către valetul care apăruse ca la comandă:

— Pușca... adă-mi pușca...

Dar vocea i se opri în gât căci în dreptul porumbarului, calul se împiedică și deodată fu la pământ și, peste el, călărețul aruncat ca o minge. Preotul prinse dintr'o ochire tragedia clipei: conte, cal, călăreț...

— Canalie... răcni din nou contele și la glasul lui se iviră rândașii din grajd și o femeie dela bucătărie. Dar Țigănușul, ca o sfârleză, se ridicase și până să se desmeticească servitorii ajunsese la gardul curții și dintr'un salt fu peste el, în grădină.

* * *

Jos în drum, femeia lui Țicudean aștepta stând de vorbă cu Bandi Secuiul.

— Du-te acasă, femeie, și fă copilului de mâncare.

— Nu se poate... mai întâi să duc pe domnul părinte...

— Așa-i, întări și Secuiul, drumul e rău.

Preotul își aminti de Gheorghieș. Tot mai ușor ajungea acasă cu boii decât pe jos. Își luă ziua bună dela Secuiu și se urcă în car. Abia acum se desmeticea. Parcă scăpase dintr'o larmă amețitoare și intra din nou în tăcere.

— El cu larma, eu cu tăcerea...

www.digibuc.ro

De bunăseamă, contele era un om de treabă. Fără ambiții politice, cu o singură pasiune: istoria... iar în restul timpului, dedat tradiționalelor îndeletniciri ale unui nobil rural: vânătoarea și cursele de cai. El nu prigonise nicicând pe clăcașii săi români, dar, izolat în feudul său, nici nu-i cunoscuse și ca atare nici nu-i putuse iubi. Drepturile oamenilor, ca și drepturile lui, cădeau moștenire din mari depărtări de timp și se executau de ambele părți în chip firesc, fără cârtire, fără zăbavă, ca niște îndatoriri mai presus de legile scrise, aproape sfinte. Dar azi preotul își dădea seama că nu se potriveau de fel, când, la o cerere așa de umilă ca a sa, nobilul găsise de bine să-i opună o întreagă disertație simbolică; nu se potriveau, în pofida tuturor aparențelor, nici la suflet, nici la concepția de viață. Trăiau laolaltă: istoria în care credea atâta contele le împletise interesele, se susțineau mecanic ca o urzeală de crengi, dar azi, oricât n'ar fi vrut să cadă în păcatul tâlcurilor simbolice, preotul se simțea străin de el, fără nici o pătrundere sufletească, fără nici o comunicare de simțire. Nu credea contele în recunoștință, dar nici în milă și nici iubire, ci în realizarea estetică! Asta, pentru mintea lui de popă simplu, era fără putință de înțeles și de aceea, de bunăseamă, n'avea măsură la cântărirea greșelii și a pedepsei. Il și vedea cu arma întinsă, în costumul de vânătoare, elegant, distant și mândru, ochind într'un om ca într'un porc mistreț. Prea multă gălăgie era în castelul ăsta tăcut!

— Domnule părinte...

Gândirea îi plesni în două ca o coardă tăiată.

— Domnule părinte, domnule părinte...

www.digibuc.ro

Il striga șoptit și disperat o voce fragedă de copil. Preotul întoarse capul. Nimeni.

— Domnule părinte...

Femeia opri carul și deodată, dintr'un pom de pe marginea șoselei, sări un drac de copil. Era Micloș grăjdarul.

— Domnule părinte, scapă-mă...

Caraghios Țiganul. Caraghios și simpatic...

— Ce vrei, Micloș ?

— Scapă-mă. Ia-mă cu dumneata și m'ascunde.

Preotul pregetă, și numaidecât își dete seama că-i era frică.

— Du-te înapoi, Micloș, și cere iertare, îl sfătui el, dar totdeodată se mustră singur, căci sfatul nu-i era ferit de păcatul iubirii de sine.

— Nu... nu mă duc, că mă omoară.

— Micloș...

— A trimis după jandarmi... Il cunosc eu...

Atunci femeia lui Țicudean interveni :

— Bagă-te sub țoalele astea.

Puiul de drac atît aștepta și într'o clipă fu în car, sub maldărul de țoale.

— Unde vrei acum să te duc ?

— Scapă-mă de jandarmi, că pe urmă știu eu ce fac...

— De ce-ai încălecat calul, păcătosule ?... îl mustră aproape cu necaz preotul.

— Mi-era drag, domnule părinte, răspunse cu vocea înfundată Țigănușul. Mi-era drag și n'am putut răbda.

— Ciudat... se potoli preotul, câte feluri de patimi !... Iată și puiul ăsta de Țigan...

— Jandarmii... șopti nevasta lui Țicudean.

In sufletul preotului se făcu deodată fierbere mare. Formal, era părtaș la o fărădelege, și to-

www.digibuc.ro

tuși nu putea trăda, îl oprea fapta fără înconjur a femeii, sigură pe credința dreptății.

— N'ați văzut un Țigănuș, domnule părinte ?... Pe Micloș, grăjdarul domnului conte... făcu Ilea, șeful de jandarmi.

Preotul căta buimac. Femeia lui Țicudean răspunse pentru el:

—N'am văzut... și-și îmboldi boii.

Oamenii stăpânirii plecară mai departe.

— Doamne, Doamne... se mustră preotul rugându-se lui Dumnezeu, m'am îndepărtat, sau apropiat de Tine ?...

Acasă găsi pe Gheorghieș gata de plecare.

* * *

Era mânios și își certa ordonanța. Preotul, care iubea pe Pieptuț, găsi nimerit să abată cearta.

— Pleci, Gheorghieș ?

— Da.

— Nu iei masa cu mine ?

— Livia știe c'am sosit. Pieptuț mi-a dus acasă geamantanul.

— Atunci du-te...

Planul ocolit al preotului nu potoli mânia lui Gheorghieș.

— Iată că mă cert cu prostul ăsta de Pieptuț, care, pare-mi-se, a înnebunit.

— Ce ai, Pieptuțule ?

Soldatul tăcea.

— Auzi că nu mai vrea să se întoarcă pe front...

— Datorința, frate... făcu preotul.

Dar omul își puse capul în piept și nu mai scoase o vorbă.

— Și aci, gândi preotul, același fenomen: tăcerea...

www.digibuc.ro

— O să te 'mpuște ca pe-un nemernic... îl mustră ofițerul și plecă.

In urma lui, Pieptuț porni parcă mai tăcut.

* * *

A venit noaptea și preotul n'a lucrat aproape nimic. Munca lui ordonată zilnic, de după masă până noaptea târziu, azi a fost fără spor. Prea multe întâmplări într'un timp nici măcar de douăzeci și patru de ore. Trec anii fără nici un eveniment important și apoi toate se precipită într'un crâmpeiu de câteva ceasuri! Azi i s'a răsturnat parcă întreg planul de vieață, azi a fost pus în fața altor întrebări. In timpul din urmă, de răul oamenilor, toată vieața și-o dăruise lui Dumnezeu, iar pentru trecerea zilei lumești căpătase această pasiune a filologiei. Cândva, împreună cu Bleda și Sângeorgian, colegii și prietenii dela Blaj, proiectaseră o mare reformă, o nouă ofensivă latinistă. Să profite de neexperiența lui Timoteiu Cipariu și, cu mijloace noi, dar viguroase și eficace să curețe limba de tot balastul slavon și maghiar. Dar Bled trecut profesor dincolo, la București, plecase capul. Nu putuse ține consemnul. Scrisorile lui, din ce în ce mai rare, erau tot mai urît scrise. Sângeorgian se dedase politicii, apoi fusese dat în judecată și întemnițat pentru agitații împotriva statului maghiar. Numai el rămăsese credincios vechei datorii. Poate din cauza Claudiei...

Capul îi căzu greu în palme. Aceeași soartă: durere, tăcere. Zadarnic se străduise, zadarnic își înălțase sufletul la Dumnezeu, zadarnic își istețise mintea cu toată munca asta de migăleală... O iubea încă!

www.digibuc.ro

Preotul se desmetici rușinat. Ce făcea ? Așa rău ajunsese, să-și uite de Dumnezeu și datorie !

Se duse la bucătărie și spuse servitoarei să nu-i aducă de mâncare, apoi întors la el în cameră aprinse lampa și începu să lucreze. Luă manuscrisul și citi dela semnul lăsat cu o seară mai înainte „Despuitoare, vergură roditoare de Dumnezeu, înfrânează viața noastră"... Ridică ochii spre cer într'un avânt de recunoștință. Dela primele cuvinte sufletul său se deschise ca un potir, harului sfânt. Cuvintele astea minunate nu erau stele moarte în cele depărtări, ci stropi de viață ascunși de negura norilor. Dar norii sunt trecători ca visul cel urît...

— Câtă frumusețe, Doamne, în limba asta !

Și, cu bucurie de școlar sârguincios care a deslegat o problemă, începu să noteze :

— Despuitoare în loc de stăpână, dela disponere. Vergură în loc de fecioară... Și toate într'un manuscris ortodox...

Se răsturnă în jilț. Un dor de ducă îi îmbia sufletul, un dor de ducă prin cele depărtări, dincolo de negură, pe urma stropilor de viață. Întâmplător găsise manuscrisul la un anticar din Cluj, anul trecut, după ce-l văzuse pe Gheorghieș scăpat de moarte. In Cluj, la un anticar ovreu ascuns cu taraba lui sub o poartă de piatră, în fața Redutei.

— Ăsta-i un mare semn.

Să găsești un molitvenic ortodox în Clujul tuturor nedreptăților, în Clujul, unde zadarnic bătea drumurile bătrânul Țicudean, să cumpere cu bani pământ. Și drept în fața Redutei, locul de prigoană și de suferință a memorandiștilor ! Asta-i un mare semn !

Se întoarse din nou la manuscris. Și contele

www.digibuc.ro

tot dela Cluj își procurase manuscrisul cu scrisorile lui Verböczy, poate dela același Jidan.

Din nou deosebirea dintre el și conte. Pe conte îl interesa istoria, nu limba.

Și începu să răsfoiască manuscrisul cu multă grijă. Lipseau din el foile dela început și cele de la sfârșit, iar celelalte erau rău amenințate.

— Pesemne că pe copertă o fi avut ceva însemnat...

Privea scrisul textului, în litere cirilice, cu cerneală neagră, pe alocuri însemnat cu roșu, pentru tipic. Și o dragoste liniștită îl cuprinse pentru necunoscutul copist, care, în vreo chilie de mânăstire, cu drag s'a ostenit pentru el.

— Iată că-mi găsesc un frate și 'n trecut...

Și simți că această ideie îl întărește în dragostea pentru manuscris, parcă-l înțelege altcum. Din fiecare pagină, întorcând-o, se răscolea o adiere de caldă dragoste.

— Imi vorbește fratele meu, copistul.

La pagina 80, sub versetul 18, văzu adnotat ceva. Își apropie manuscrisul de ochi. Mărunt de tot era scris cu aceeași mână: Neamț.

Preotul își simți ochii lăcrimând. Prin urmare, copistul lucrase acest manuscris la Mânăstirea Neamț. Gândurile îl năvăliră din toate părțile minții. Șirul manuscriselor vechi începu să se perinde pe dinaintea ochilor: Molitvenicul Mitropolitului Dosofteiu și care se cheamă și Pobrigania preoților mireni, apoi Molitvenicul popii Ion din Vinț și cugetările din ora morții ale codicelui sturzan. Câtă muncă în tăcere, trecută dela tată la fiu odată cu limba!

— Da, în tăcere...

Și parcă toată dragostea lui, în trecut, numai prin tăcere se arăta. Preotul închise ochii. Totul

www.digibuc.ro

i se arăta ca o răbdare nesfârșită, înfrântă din gât și grumaz: și hotărîrea lui Pieptuț și îndârjirea bătrânului Țicudean. Totul se întindea în trecut, în depărtare, până la copistul singuratic în chilie și până la morții prohoditi de Pobrigania molitvenicului. Acum preotul plângea de-a-binelea.

— Multă tăcere în neamul ăsta, Doamne!... multă tăcere...

II

Secuiul Bandi se opri respectuos în fața cerdacului.

— Domnule Părinte, rog de iertare, și rog de iertare și pe domnul învățător...

Cei doi frați își întrerupseră partida de cărți.

— Ce-i, Bandi!... Excelența sa te-a trimis la mine?

— Nu. Să vedeți, domnule părinte...

— Spune.

— Să nu-mi ia în nume de rău domnul părinte...

Omul întoarse capul spre stradă, să cerceteze dacă nu cumva este văzut, apoi, mai cu grijă, în sus, către vila contelui.

— N'aș vrea să se afle, domnule părinte.

— Vino înăuntru.

Cu aceeași neîndemânatică sfială, Secuiul își agăță pălăria de ușa pivniței, apoi încetișor, pe scara de lemn, urcă în pridvorul casei. De mirare, căci de felul lui era vesel, nepăsător și chiar puțin cam zănatic.

— Azi lumea e bănuitoare, domnule părinte. Nu se încrede om în om.

— Bagă-te 'n casă.

www.digibuc.ro

Secuiul se trase din pridvor în tindă și rămase între ușori.

— Acum vorbește.

— Domnule părinte, eu am venit c'o mare rugare.

— S'auzim.

— De multă vreme mă chinue un dor.

Se opri din vorbă ca și cum ceeace avea de spus nu era pe potriva firii lui, și nici pe acea a timpurilor grele de față.

— Nu te teme, fârtate.

— Aș vrea să mă 'nsor.

— Să-ți ajute Dumnezeu.

— Amin! făcu Secuiul.

Apoi întărit de buna primire dete drumul necazului.

— Dar nu mă pot însura așa prăpădit.

Cei doi frați îl priviră în același timp. Nu înțelegeau nimic.

— Aș vrea să am și eu câteva jugăre de pământ. Tot slugă și iar slugă... nu se mai cade.

Gândul preotului fu la bătrânul Țicudean. Și la el același păs.

— Bine, bine... gândul nu-i prost. Pământ?... dar dela cine?

— Aici-i baiul... Am ochit eu jos la coada stăpânirii, în pustă lângă pârâiaș, niște pământ de nici o treabă...

— Păi să-ți ajute Dumnezeu să-l dobândești, îi tăie învățătorul vorba și începu să amestece cărțile.

Omul nu se mișcă din loc.

— Domnule părinte, aș vrea o vorbă cu dumneavoastră.

Preotul bănui cam unde bate Secuiul. Avea lipsă de bani. Și îi fu necaz. El își ajuta poporenii,

www.digibuc.ro

dar pe ai lui. Acum, ce Dumnezeu, și pe oamenii contelui ?...

— O vorbă numai, domnule părinte... și îl chemă cu degetul, naiv și rugător, la el, ca și cum l-ar fi poftit în casa lui.

Preotul se sculă dela joc și intră înăuntru. Își făcuse obiceiul să asculte păsurile oamenilor și mai ales, așa credea el că-i buna purtare duhovnicească, când ele îi vătămau tihna sau buna petrecere a timpului.

— Domnule părinte, făcu mai în voie Secuiul acu pot să-mi slobod sufletul.

Și arătând spre pridvor :

— E om de treabă și domnul învățător, dar el nu poate înțelege ca Dumneavoastră.

Asprimea preotului se mai molcomi. Țăranul avea în chipul lui o blândețe neobișnuită ; în vremurile grele care încrețeau frunțile și oțărau privirile, el purta fața-i bălaie deschisă de un surâs puțin nătâng, dar fericit.

— Iubește... își zise preotul și un nor de melancolie îi adumbri sufletul.

— Și cum spuiu, am găsit și muiere... muierea lui Petru Pădurice.

Sufletul preotului se întristă de-a-binelea. Petru Pădurice pierise pe front. Trecuse anul, ce-i drept, și muierea lui era tânără.

— Ea vine după mine. Am și banii de lipsă, strânși...

— Ai banii ?

Și în suflet se mustră :

— Cum nu putem cunoaște oamenii... Iată și pe acest Bandi, cum îl judecam greșit, numai după nevoințele trupului.

— Atunci, băiatule, cu ce-ți pot fi de folos ?

Secuiul dete drumul la toată îngrijorarea.

www.digibuc.ro

— Mă tem, domnule părinte, mă tem...

— De ce te temi?

— Mă tem, domnule părinte... Zău așa, mă tem... De când cu războiul a intrat o teamă în mine...

— Increde-te în Dumnezeu... Dumnezeu are grijă de toți care-L iubesc.

— De-aceea am și venit la Dumneavoastră. Aci în sat, noi Ungurii n'avem preot...

— Ai peste deal. Acolo, în satul vecin îs numai unguri...

Omul tăcea. O cută îi brăzda pielea dintre sprâncene și peste ochii lui albaștri se așezase o privire turbure.

— Vorbește, Bandi.

Chipul Secuiului se însenină la loc.

— Am auzit că 'n cărțile dumneavoastră aveți scrise de toate. Muierea lui Pădurice mi-a spus.

Preotul zâmbi binevoitor.

— In toate cărțile sfinte numai despre cuvântul lui Dumnezeu stă scris.

Secuiul cu mintea lui prostănacă îl pricepu pe dos.

— Eu plătesc, domnule părinte.

— Nu-i de lipsă, Bandi. Spune-mi numai ce să-ți tălmăcesc.

Țăranul căpătase curaj.

— Să citiți, domnule părinte, rugăciunile care sunt de ajutor pentru cumpărarea pământului.

Preotul îl bătu ușurel peste obraz, mai mult a mângâiere decât a dojană.

— Că dacă se roagă domnul părinte, și Dumnezeu sloboade inima domnului conte.

— Dela el vrei să cumperi?

— Da. Că el are destul... și eu vreau numai trei iugăre dela coada moșiei, în pustă, lângă

www.digibuc.ro

ograda lui Petru Pădurice. Că dumnealui, pământul nu-i dă niciun folos... Și eu vreau să mă'nsor, să nu m'ajungă din urmă bătrânețele...

— Va să zică, asta vrei ?

— Da. Să se învoiască domnul conte. Că nu-i om rău, dar omul fie cât de bun, altu-i când Dumnezeu îi deschide sufletul ca pe o varză.

— Bine, Bandi, mâine în biserică m'oi ruga pentru dumneata.

— Și pentru muierea lui Petre Pădurice.

— Și pentru ea.

— Și ca să odihnească Dumnezeu sufletul lui...

— Și...

Țăranul tot nu pleca. Ca să-și justifice întârzierea se mișcă pe loc, duse mâna la buzunarul jiletcei, încet, ca și când ar fi vrut să scoată punga.

— Nu-i de lipsă, Bandi, îl opri preotul. Pe timpurile astea grele...

— Vedeți, făcu Secuiul că mai am o rugare.

— Nu-i nimic. Spune.

— Eu eram să mor în războiu odată cu Petre Pădurice. Am fost cu el în același adăpost.

Din nou sufletul preotului se îndureră. Au fost în același adăpost și azi îi ia femeia.

— Toți au pierit afară de mine.

— Așa a fost voia lui Dumnezeu.

Secuiul zâmbi în doi peri, smerit dar și șiret.

— Eu știu de ce.

— De ce ?

Figura Secuiului se lumină. Orice umbră de șiretenie dispăruse.

— Așa a vrut Dumnezeu fiindcă în clipa aceea mă rugam Lui.

— Te rugai Lui ?

— Da. Petre Pădurice se gândea la muiere și cânta de dragostea ei, dar eu mă rugam...

www.digibuc.ro

Făcu o scurtă pauză, clipi din ochii umezi și apoi urmă...

— Eu, domnule părinte, îs orfan de părinți de multă vreme, din copilărie. M'au crescut niște oameni străini. Oameni de treabă, dar străini.

— Să le fii recunoscător.

— Le sunt. Dar gândurile mele în clipa aceea, când s'a spart obuzul peste adăpost, erau departe, la mama și la tatăl meu cel adevărat. Rareori le văd chipul, dar atunci cu plâns lăuntric. Dela ei am învățat o rugăciune.

— Care ?

— Incepe așa: Impărate ceresc, mângâietorule... dar n'o mai știu toată.

— Asta-i rugăciune românească...

— Cum mă gândesc la ei, la tata și la mama, cum îmi vine în minte: Impărate ceresc, mângăietorule... S'a legat rugăciunea de gândul părinților, ca semnul crucii de lumina trăsnetului.

Sufletul preotului sta înlăcrimat. Simpatia prea multă duce la durere. Noroc că oamenii nu pot cunoaște propria lor tragedie...

— Cum spun, domnule părinte, când a căzut pe noi obuzul, eu gândeam la părinți, iar Pădurice la muiere. Pe mine rugăciunea m'a scăpat, pe el muierea l-a ucis...

— Se poate, Bandi...

— De aceea am venit la domnul părinte... să-mi spună toată rugăciunea. Că eu știu carte și-oiu scri-o... iar acasă oiu învăța-o pe de rost s'o spun când m'oiu găsi în mare primejdie... când m'oiu înfățișa domnului conte...

Preotul zâmbi cu bunăvoință.

— Așează-te jos, Bandi, și scrie.

Omul își trase un scaun lângă masă, apoi

www.digibuc.ro

scoase din buzunar o cărticică și o îndoi la ultima filă, bägă mâna în buzunarul surtucului și un vârf de creion. Se întinse cu coatele pe masă, gata s'asculte.

„Impărate ceresc..."

Incruntat, cu vârful limbii afară, el începu să scrie încet ca la școală, desenând parcă fiecare literă. In sufletul preotului se ivi un sentiment cald de frățietate. Omul ăsta atât de depărtat îi era totuși atât de aproape prin această rugăciune moștenită dela părinții lui, și prin marea lui încredere. Naivitate copilărească, dar și bunăcredință. Și văzându-l la masa lui de lucru, peste vrafurile de hârtie, mintea preotului hoinărea în timpurile depărtate, către cronicarul anonim dela mânăstirea Neamț.

* * *

Cei doi frați mergeau gânditori spre școală, la locuința învățătorului. Dela întoarcerea lui Gheorghieș preotul își trecea mai toată ziua lângă frate-său. Ofițerul obținuse o permisie de douăzeci de zile — neobișnuit de mult !... dar cu fiecare sfârșit de zi, preotului i se părea că se scurtează un crâmpeiu din propria lui viață.

— Ciudată istorie și a lui Bandi Secuiul...

Preotul se trezi din visare.

— Intradevăr, ciudată...

— Cum se desmorțesc sufletele !

— Așa e, se desmorțesc sufletele.

— Iată pe Secuiul ăsta, uitat de Dumnezeu și de oameni, pierdut parcă în vâltoare, că își amintește...

— De Dumnezeul părinților lui...

www.digibuc.ro

— Nu... făcu gânditor învățătorul, ci de iubirea lui.

Și de data asta preotul observă deosebirea de gândire dintre ei doi. Și gândurile oamenilor, ca și întâmplările, se schimbaseră sub vrerea timpului. Din povestea Secuiului el oprise pentru judecata sa tragedia acestui om care, prin Dumnezeu, se întorcea la obârșia sa românească, iar Gheorghieș, doar partea de iubire.

In dreptul primăriei, bătrânul Țicudean le tăie drumul.

— Ce-ți face nepotul, bade?

— Nu vrea să moară, domnule părinte.

— Auzi ce vorbă... Nu vrea să moară!...

— Ia, o vorbă proastă.

Preotul rări pasul. Mintea lui avea nevoie să cugete și cugetarea parcă-i mai cu temeiu, când nu-i turburată de mișcare.

— Nu vrea să moară...

Nimeni nu se îngrijea de el. Bătrânul pe drumuri după blestematul de pământ, maică-sa slujind pe unde apuca. Copil în voia soartei... și care nu voia să moară!..

Contele, cu mărinimie îi dăruise o bucată de carne, când carnea otravă însemna.

Și copilul nu voia să moară.

— Frate, îl agrăi învățătorul, la Cluj am cunoscut pe o prietenă a Claudiei, o domnișoară...

Sufletul preotului plensi ca o pungă de sânge. Un leșin cald îi copleși întreaga făptură. Cât erau de departe unul de altul!

— Să nu mai vorbim.

— Aș vrea s'o ierți.

— Gheorghieș!...

Fratele mai mic tăcu. Merseră laolaltă fără nici un cuvânt. Gând pustiu între sufletele lor... A-

www.digibuc.ro

proape de școală îi ajunse din urmă un cântec. Era secuiul Bandi. Ce mutră caraghioasă! Cântecul lui cădea în contra timp cu mersul șchiop. Și fals și strident, să-ți găurească urechile, dar plin de voiebună, ca la nuntă.

Zâmbind, sufletele celor doi frați se îmbunară. Din nou se simțiră unul al altuia.

* * *

In bucătărie era mare gălăgie. Livia, doamna învățătoare, mustra pe Țicudean și pe Pieptuț ordonanța.

— Bine c'ați venit. Țicudean a înnebunit de tot... și numai Pieptuț e de vină.

Ordonanța avea în casă situație privilegiată. Plecase odată cu stăpânul său la război și patru ani îl urmase pas cu pas pe toate fronturile, în adăpost ca și 'n tranșee, în recunoaștere ca și la atac. Când a căzut, Pieptuț era lângă dânsul, i-a legat rana, a făcut din baionetă atelă ca la carte, și în spinare l-a cărat către postul de prim ajutor. Pieptuț, din ordonanță, devenise om de încredere, el își da seama și de aceea nu-și punea lacăt gurii.

— Il îndeamnă să intre cu plugul în pământul lui Oiță Câmpean, se plânse nevasta învățătorului.

— Ai zis asta, Pieptuț ?

— Zis.

— Și pentru ce ?

Preotul interveni împăciuitor.

— Las' Țicudene, s'o termina războiul și atunci...

Țăranul răspunse îndrăsneț, înfruntând pe preot :

www.digibuc.ro

— Dacă nu ne dau ei acu pământ, după ce m'am învoit cu Câmpean... și cu banii mei... ce-s proști să ni-l dea mai apoi ?...

— Cum, cu banii tăi ? întrebă învățătorul.

— Așa-i, l-a plătit, dar nu obține autorizație dela Cluj, explică preotul.

— Eu îl ucid.

— Pe cine ?

— Pe conte.

— Țicudene !... țipă preotul.

— Numai cânele ăsta de conte e de vină. Fiindcă pământul e vecin cu via lui...

Atunci se înfurie ofițerul.

— Țicudene, nu ți-e rușine ?

— Nu, nu mi-e rușine. Ce, lui i-e rușine să se bucure de pământul meu ?

— Țicudene, căută să-i explice preotul, nu-i vinovat contele. E lege...

— Știu eu ce știu... și porni mormăind printre dinți.

Nevasta învățătorului continua să mustre ordonanța:

— Pieptuț, vrei să lași singur pe stăpânul tău ? Nu te gândești ?

— Ba mă gândesc.

Și imediat :

— Dar mă gândesc și la cei doi frați, morți în războiu, și la copiii lor sărmani de tată.

— O să aibă grijă statul de ei.

— Văd eu cum are grijă de Țicudean. Dac'așa se poartă cu cei vii, vai de cei morți !...

— Hai, Pieptuț, bea un pahar de rachie și are să-ți treacă supărarea.

— Nu mi-e a bea.

— Du-te mai bine la muiere, că-i tânără și-a

www.digibuc.ro

dus dorul tău, glumi prietenos învățătorul. Dar și gluma nu era pe voia timpului.

— Pieptuț, nu fii necăjit, toate au să se schimbe...

— Eu pe front nu mai mă întorc, domnule părinte.

Omul porni îndesat, cu capul în jos și umerii aduși înainte.

— Se desmorțesc sufletele, cumnată.

* * *

A doua zi disdedimineață, Livia se duse la preot.

— Gheorghieș a plecat la Cluj.

— Când ? făcu preotul speriat.

— Azi noapte.

— Și pentru ce ?

— Pentru treburi.

Amândoi rămaseră tăcuți. Cu Gheorghieș se petrece ceva nelămurit. Omul cel cuminte și drăgăstos de altădată.. L-a schimbat mult războiul.

Chiar dela sosirea lui de pe front se putea bănui ceva.

— E trist, fără avânt... făcu nevasta îngrijată, parcă nici la copil nu ia seama ca un tată.

Preotul căta către cumnată-sa. O vedea sub altă înfățișare. Și pe ea o schimbase războiul. Grijile, mizeriile... Nicicând nu fusese femeie frumoasă, dar altădată avea de partea ei tinerețea. Acum grijile îi răpuseseră și această singură virtute. Pielea feței devenise verzue, ochii prinși în crețuri, gura scoborîtă la colțuri. Și nasul părea mai cocoșat, de slăbiciunea feței, și bărbia mai suptă.

www.digibuc.ro

— De timpuriu a îmbătrânit... De aceea el ar trebui s'o iubească și mai mult.

Și deodată, femeia care tăcuse până atunci, cufundată în gânduri, îl agrăi dârz:

— Dar nici noi nu ne-am făcut datoria, părinte.

In mintea preotului răsună strigarea: se desmorțesc sufletele!

— Ce spui, cumnată?

— Da... îndrăsni ea.

In ochi îi revenise vigoarea, pielea obrajilor se înroșise.

— Trebuia să-l fi scăpat...

Pe preot îl năpădiră gândurile. Erau gânduri pe care și le dosea. Acum își dădea seama.

—— Trebuia, cu bani grei, să-l scăpăm de-acum patru ani, dela început.

— Cumnată?...

— Toți au scăpat, cu bani. Și băiatul notarului...

— Ăla-i ovreu.

— Și băiatul directorului fabricii de zahăr...

— Ăla-i neamț.

— Și contele...

— Cumnată, ce-ți vine? Cum vrei ca un nobil ca el...

Vorba le-o întrerupse pași de om greoiu, în curte. Preotul fu mulțumit, parcă-i sosea un ajutor la timp.

— Dumneata ești, Țicudene?

— Eu, domnule părinte.

Omul urcă încet, încet, până în tindă. Se opri lângă masă.

— Domnule părinte, eu am o vorbă mare de spus.

Se opri puțin, căută către învățătoare, parcă să

www.digibuc.ro

chibzuiască dacă se cade sau nu a vorbi, și apoi se întoarse.

— Cu toate că-i aici doamna învățătoare, femeie adică, eu tot vorbesc, că de dumneaei nu mă tem.

— Vorbește, bade, îl îmbie învățătoarea, care, prin venirea omului, parcă mai căpătase curaj.

— Eu zic așa, domnule părinte... să scăpăm pe Pieptuț de războiu...

Pentru învățătoare, vorba lui Țicudean era parcă în firea lucrurilor. Preotul simți urzeala unei conspirații. Pieptuț susținea pe Țicudean. Țicudean pe Pieptuț.

— Că destul i-au murit doi frați... și dacă moare și el îi rămâne neamul pustiu.

Livia repetă pentru dânsa :

— Neamul pustiu...

— C'a venit la mine și m'a 'ndemnat să-i taiu dreapta din cot...

— Cum ? Din cot ?

— Da, din cot.

Preotul nu-și putea crede auzului. Câtă liniște, câtă hotărîre !

— E mai mult decât o conspirație, gândi el, e un destin.

Și-și aminti cât fusese Pieptuț de viteaz. Prin urmare, nu frica...

— Eu i-am zis : Mă omule, tu ai lipsă de dreapta ta, căci nu știi ce aduce ziua de mâine.

Preotul nu putea rosti niciun cuvânt. Povestea lui Țicudean îi înghețа cuvintele în gâtlej.

— Se desmorțesc sufletele.. atât putu rosti mintea lui.

— Eu, domnule părinte, așa spun... să-l ascundem.

Acum preotul își redobândi căldura simțirii.

www.digibuc.ro

— Greu, Țicudene.

Jandarmii scotocesc în toate părțile.

Vorbise cumpătat, din judecată, nu din ușuratică simțire, și-și dete seama că și el se prinsese în conspirație. Dar omul își avea planul hotărît. Mai mult dădea ordin.

— Intâi m'am cugetat, aici în pivniță la dumneavoastră... Dar m'am temut de Maria, că-i surdă și nu 'nțelege.

Preotul nu mai răspunse nimic. Nu-l ofensa felul poruncitor de vorbă a lui Țicudean.

— Pe urmă am zis, în clopotniță...

Preotul avu o scurtă tresărire, dar cugetul îi luă înainte:

— In clopotniță vin copii, și copiii nu-și țin gura.

— De-aia am zis și eu, să-l băgăm în altar...

Acum preotul încercă o împotrivire.

— Să nu amestecăm lucrurile sfinte cu necazurile noastre.

— Nu de aia... Dumnezeu nu se mânie să scapi un suflet... dar poate vine Vlădica, și Vlădica, cine știe dacă-i de-al nostru. De aceea am zis, să-l ascundem în cimitir.

— Unde?

— Aci, în cimitirul bisericii, nu în cimitirul comunei... Am ochit eu un mormânt... Și arătă cu mâna în fundul curții, unde, printre tufele de arini și de sânger, se găseau împrăștiate mormintele preoților și ctitorilor.

— Țicudean, odihna morților vrei tu...

Dar Țicudean, nesmintit:

— Morții sunt ai noștri, domnule părinte... Așa au ajuns timpurile, să ne-ajute morții...

* * *

www.digibuc.ro

Abia se dedase studiului său drag și părăsit în zilele din urmă, de atâta grijă și necazuri, când loviturile în poartă îl deșteptară. Preotul încercă o dureroasă revenire. Sufletul său, ca o plasă de păianjen, se aninase de fiece cuvânt, de fiece slovă și despărțindu-se avea impresia că se rupe ţirava ţesătură.

Din nou loviturile în poartă și printre lătrăturile câinelui auzi vocea lui Gheorghieș. Inima-i svâcni până 'n minte.

— Trebue să aflu, gândi el.

Se duse și deschise.

— Hai înăuntru, frățioare. Dar ce grabă te-a mânat la Cluj ?

Gheorghieș nu răspunse.

— Trebue să aflu își zise preotul.

Ajunseră în casă. Ofițerul își scoase mantaua.

— Dormi la mine ?

— Da.

Inima preotului începu să mustească picături, picături roșii de durere. Își aminti de îmbătrânita Livia, de hotărîrea luată și de devotamentul ei.

— De ce nu te duci acasă ? Livia te-așteaptă.

Învățătorul avu o mișcare bruscă, parcă să rupă ceva din el și deodată căzu pe scaun cu capul în mâini. Preotul înțelese c'a ajuns la clipa când sufletul nu mai ține decât de o foiță de curaj.

— Frate... frățioare, ce ai ?

Gheorghieș își apăsă mâna pe ochi, parcă să-și strivească lacrimile.

— Ce ai, frățioare ? Toți au încredere în mine și mi se mărturisesc. Toți, chiar și străinii... iar tu, fratele meu de sânge...

Abia acum ofițerul îndrăsni să cate drept la preot. Dar dacă ochii îi erau țepeni, privirea

www.digibuc.ro

alerga rătăcită. Părea un criminal după înfăptuirea crimei.

— Ascultă-mă, bade, și nu mă osândi...

— Orice- ai fi făcut, de mai înainte ai iertarea mea.

— Ascultă-mă ca frate, dar judecă-mă ca duhovnic.

Fără să i cunoască rana, preotul cerceta parcă fiecare părticică a făpturii lui. Mai trăise el atari clipe, după ce aflase că-i în spital în Cluj.

— Ce e, frățioare ?

Învățătorul se ridică drept în picioare, hotărît să se învingă pe sine.

— Eu pe Livia n'o mai iubesc...

Preotul simți că se clatină.

— Ce spui ?

Cei doi frați se priviră înnebuniți de groază. Preotul cel dintâi se umili :

— Gheorghieș, frățioare, pentru numele lui Dumnezeu cel sfânt, ce faci ?... și se lăsă sdrobit în jilț.

— Bade, ascultă-mă... ascultă-mă și mă înțelege.

Nu mai era mândru, nici hotărît, ci rugător. Preotul avu impresia că înțelege totul, afară de ceeace avea să-i spună Gheorghieș.

— Bade, începu Gheorghieș blând, recunosc, greșeala mea e mare...

Sufletul preotului hohotea. Așa nenorocire nu putea pricepe, după cum n'ar fi putut pricepe moartea lui în războiu. Și totuși îl plângea ca pe mort.

— Frățioare, multă sdruncinare a adus războiul ăsta...

Preotul aprobă din cap.

— Se trezesc sufletele...

www.digibuc.ro

Printre hohotirile sufletului, preotul își amintea de Bandi, Țicudean și Pieptuț.

— Toate se trezesc, dar în unele din ele s'a pornit răzvrătirea. De pildă într'al meu...

— Răzvrătire ?... Impotriva cui ?

— M'am răzvrătit împotriva firii mele mediocre.

— Nu te 'nțeleg.

Ofițerul începu să se plimbe aprig prin cameră.

— Vreau să ajung un alt om. Simt în mine mari puteri... puteri pe care mi le țin în lanț acest sat, acest neam, această femeie.

Preotul se strânse în jilțul său, gata să îngenucheze.

— Taci, taci, nu mai vorbi... Taci și te culcă. Somnul să-ți potolească aprinderea.

Și cu mare sfială :

— Iubești pe alta ?

— Da... răspunse hotărît ofițerul.

Se lăsase între sufletele lor, ca între două țărmuri de mare, o liniște tălăzuită.

— Culcă-te frate... Eu stau să mă rog.

Fratele mai mic se desbrăcă pe tăcute și se băgă în pat.

— Cum o cheamă ?

— Marta.

— Ea e Marta, prietena Claudiei?

— Da.

— Marta și mai cum ?

— Marta Pereny.

Preotul se ridică.

— E unguroaică, frățioare?

— Da.. răspunse învățătorul înnăbușit.

* * *

www.digibuc.ro

Zadarnic încercase preotul să uite. Nici somnul, nici lucrul, și nici chiar rugăciunea nu i se arătaseră de vre-un ajutor. Aceeași durere neistovită îi împrăștia până și gândurile sfinte.

— C'o Unguroaică.

Porni de-acasă, să gonească în neștire toată noaptea, ca neoamenii, până ce sdrobirea trupului îi va amorți și mintea și simțirea. In învălmășeala fâpturii lui doar buzele singure mai țineau o rânduială.

— C'o Unguroaică.

Noaptea era înstelată, dar sufletul preotului era atât de trist încât în fiecare stea el simțea o lacrimă. Crunt blestem îl urmărea. Zadarnic fugise de lume, zadarnic renunțase la onoruri și măriri, zadarnic se îngropase în acel loc! Se vede că din fire era ursit ca blestemul să se rostogolească toată viața, ca tăvălugul, peste facerile lui de bine, începând dela Claudia care-l înșelase c'un Ungur, până la Gheorghieș care-l înșela...

— O Unguroaică.

Și parcă el era mai înșelat și mai trădat decât Livia.

Își opri judecata asupra-și, ca să se mustre. Tot la el se gândea și nu la biata femeie, care mai ieri intervenise, aproape nebună de durere și teamă, să-și scape bărbatul dela moarte. De bunăseamă un instinct, un fel de har dumnezeiesc, o înștiința. Și în timpul ăsta bărbatul răspundea dându-se în dragoste...

— C'o Unguroaică.

Acum înțelegea înstrăinarea fratelui mai mic. Acum găsea explicație în toate slăbiciunile legate de iubirea care justifica totul. Acum se dove-

www.digibuc.ro

dea și curajul și avântul pentru patria maghiară. Căci, patria maghiară e de fapt...

— O Unguroaică.

Sufletul preotului se întoarse plin de recunoștință către Sângeorgian, cel, ca și dânsul, trădat de Claudia. Rugăciunea plănuită pentru necredinciosul frate se înălța pentru suferințele celui ce și-a sacrificat totul: liniște, familie și viață. Plin de smerenie ridică privirea spre cer. Și atunci sufletul său se desfășură pe întinsa boltă. Înțelegea acievea totul. Pipăia parcă sufletul lui Sângeorgian. Stelele pot fi picuri de sânge și luna, o inimă ce sufere pentru alții. Sângele și inima Domnului Isus Hristos, au nu pe tot cuprinsul lumii s'au împrăștiat ?

Preotul își dă seama că rugăciunea lui greșește. Prea a amestecat în același gând pe om, Dumnezeu și natură.

— E ceva păgân în ruga mea.

Și revenind :

— Totuși pe Sângeorgian nu-l pot înțelege, decât prin Dumnezeu și natură.

Deodată se opri. La poarta parcului apăruseră doi tineri îmbrățișați. Reîntoarcerea în simțuri îl duru. Cât de mult hoinărise ca s'ajungă până aci și acum ce-i era dat să vadă !...

— Iubirea justifică totul... vorba lui Gheorghieș.

—Iubirea, răspunse el, iubirea lui Sângeorgian...

Privi cu desnădejde înaintea lui. Cei doi tineri porniră mai departe pe șoseaua scăldată în lumina lumii. Băiatul era șchiop și la fiecare pas profita ca să-și strângă mai tare iubita.

— E Bandi, Secuiul, cu muierea lui Petre Pădurice. Câtă deșertăciune...

www.digibuc.ro

Pentru asta i-a fost de trebuință rugăciunea, ca să-i ajute în iubire cum îi ajutase și în tranșee. Deșertăciune și la Secuiu, deșertăciune și la muierea lui Petre Pădurice.

Se întoarse, să nu mai vadă. Totuși imaginea celor doi tineri îmbrățișați stăruia în mintea lui.

— E și aici, poate, voia lui Dumnezeu...

Preotul începu să grăbească pasul. Nici mânie, nici vrăjmășie în suflet, ci dimpotrivă simțea o mulțumire, pe care nu și-o putea explica. Faptele se alăturau cu dela sine putere. Rugăciunea românească... părinții Secuiului Români... muierea lui Petre Pădurice, Româncă...

— Doamne, îți mulțămesc.

* * *

După liturghie preotul porni spre castel.

— Ce-o fi vrând contele cu mine?

Nu-i părea lucru liniștitor. In sufletul lui se precipitau evenimentele, deși în aparență viața își urma mersul în ritm neschimbat. Lumea se obișnuise cu răul. Același cântec pe două voci: victorie și moarte.

— Ce-o fi vrând oare contele cu mine?

Trăiau de atâta vreme alături, interesele lui ca și ale oamenilor se amestecau laolaltă, și totuși viețile lor curgeau în linii paralele, să nu se întâlnească nicicând. Contele în castelul lui, sus pe deal, el în vale de-a-lungul șipotului de apă. Cei născuți în castel aveau alt drum și altă menire decât cei născuți în vale.

— De-abia acum parcă ne 'ntâlnim...

Contele trimisese după el. Ceva ne mai pomenit. Simțea în chemarea asta și un gest poruncitor

www.digibuc.ro

dela nemeș la iobag. Dar poate greșea judecând strâmb și cu pornire.

— Și când te gândești că Sângeorgian, pieptiș, de-atâta vreme îi înfruntă...

De câtva timp mintea lui întâlnea chipurile foștilor săi prieteni la fiece cotitură a gândirii. Sângiorgian dintr'o clipă într'alta putea fi ucis, iar Bledea, cine știe... Și iată că-și găsea și sieși vină. Nu-i pomenise în deajuns. De ce osândea pe Gheorghieș, când și el greșise cu același păcat al uitării?

— Se desmorțește și sufletul meu...

Ajunse în curtea castelului. Ca de obiceiu, goală. Dar această paragină îi îmboldi gândul, aspru, azi.

— Cum s'or întoarce oamenii din războiu, din nou bogăția va înflori...

Gând aspru, gând nou.

Când s'or întoarce oamenii!

Băgă de seamă că aleea principală, ținută ca'n palme pe vremuri, acum se desfundase. Pe alocurea fusese năpădită de verdeață, cu lujeri de mușchi sălbatic și urzici. Pomii cei tunși ca mustățile crescuseră acum la voia întâmplării, cu crengile unuia în coama celuilalt. Și avuzul din centru coclit, iar izvorul care, mai apoi se resfira într'o jerbă irizată de apă, secat...

Când s'or întoarce oamenii!

Preotul ajunse la castel. Fațada principală i se părea mai întunecată ca oricând. Iedera crescută fără opreliște dădea un aspect sălbatic și părăsit clădirii.

Preotul se strecură chiar pe lângă zid. Umezeala desemnase un brâu lat și avea tendința să tot urce. Abia în curtea de serviciu sufletul lui se învioră. Aci, pista cea mare din fața grajdurilor,

www.digibuc.ro

pe unde se plimbau în buestru caii, era în plin soare. Și din graid adia mirosul cald și viu de băligar. Apoi forfota pasărilor în cotețe sistematice... dar mai ales îl bucura cântecul unui om care, cocoțat pe porumbar, bătea în tabla acoperișului.

Preotul recunoscu pe Bandi.

— Cum s'o fi urcat el tocmai acolo, cu piciorul lui stricat?

Și, ca să se arate prietenos, îl strigă:

— Bandi... Bandi...

Dar omul n'auzea. Cânta cu glasul lui fals, cânta atât de tare și de strident că parcă era un surdo-mut care voia să zică ceva. Iar din cotețe îl certau groaznic curcanii și îl fluierau bibilicile.

— Bandi... Bandi...

Niciun răspuns.

— Se gândește la muierea lui Petru Pădurice, își zise preotul și se urcă pe scara de serviciu în vestibul. Prin ușa deschisă văzu pe conte în hol cu valetul, examinând o armă.

— Bună ziua, domnule părinte, făcu boierul fără să se ridice. Incerc pușca asta. E un Manlicher tip nou. Am primit-o cadou chiar azi.

Ridică spre musafirul său o privire enigmatică.

— Ce întâmplare curioasă, să primești cadou o pușcă... Nu-i așa?

Preotului nu i se mai părea nimic curios.

— Dar ia loc, te rog... ia loc. Un moment, să examinez încărcătorul. Nu-i armă pentru ținuturile noastre. Cu ea va să vânezi urși, tigri sau lei. Eu totuși aș vrea s-o încerc pe-o capră.

Preotul știa pasiunea contelui pentru vânătoare. Alături de cai și istorie, nici n'avea alta.

— Și totuși, azi e Duminică...

www.digibuc.ro

Se gândea cu jale la nenorocitele fărădelegi, care aveau să cadă pradă glonțului boieresc în sfânta zi de Duminică. Parcă în celelalte zile mai mergea.

— Domnule părinte, îți mulțămesc c'ai venit.

— La ordinul Dumneavoastră, domnule conte. Nu voiu sta mult. Vorbiți numai. Văd că sunteți gata de plecare.

Și râzând:

— Se pare că unui vânător nu e bine să-i tai plecarea...

— Am timp pentru toate. Eu te-am chemat.

Făcu o pauză, se întoarse la valet și-i făcu semn. Valetul trecu în anticameră și închise ușa. Contele sprijini arma de părete, apoi trase un scun lângă preot.

— Nu știu dacă dumneata ai observat de câtăva vreme ceva deosebit prin împrejurimi?

Preotul nu răspunse. In privirea contelui se strecură o pară de ironie.

— De bunăseamă, nu. Ai ochi de filolog, nu de istoric. Asta e deosebirea dintre noi.

Preotul aprobă cu un gest care nu spunea nimic.

— Dar mai întâi o paranteză. Mă știi om inteligent, cu idei înaintate, ai avut ocazia să discuți cu mine de toate... Cunoști — ți-am spus de-atâtea ori — părerea mea asupra revoluțiunilor istorice. Nu admit decât două mari revoluțiuni: renașterea și reforma.

— Cunosc teoria Dumneavoastră.

— Fac deosebire între revoluție și răzvrătire. Revoluția acționează în suflete, răzvrătirea e o acțiune de brigandaj susținută de flecăreala oratorică și crimă. Răzvrătire a fost mișcarea lui Doja, a lui Horia, răzvrătire a lui Avram Iancu.

www.digibuc.ro

Preotul își înnăbuși un muget de taur. De atâtea ori auzise asta și abia azi îl durea.

— Iartă-mă că-ți vorbesc crud. Ești un om de cultură, dotat cu spirit critic. Zic, brigandaj a fost mișcarea românească, după cum brigandaj a fost și revoluția lui Doja; brigandaj marea revoluție franceză și brigandaj revoluția rusească.

Valetul aduse geanta de vânătoare și apoi plecă. Contele trase geanta peste umăr, iar preotul se sculă.

— Poate vă grăbiți.

— Termin imediat. Și cum îți spuneam, observ în jurul meu semne de nesupunere. Mă știi om cumsecade, dar nesupunere nu admit... Din același simț estetic... Mă supără nesupunerea, nu pentru prejudicii materiale, ci ca simbol...

— Domnule conte, nu prea înțeleg...

Contele îl pofti să se așeze.

— Alaltăieri, mergând în pădure, dintr'un tufiș a sărit o vietate. Am crezut că-i o capră sălbatică, dar iute m'am dumirit. Era un om. Și cine crezi?... Micloș.

— Care Micloș?

Contele zâmbi dintr'o sprânceană.

— Micloș, grăjdarul, care a rupt piciorul lui Sérénité.

Preotul nu mai spuse niciun cuvânt.

— Prin urmare Micloș a fugit cu ajutor străin și trăiește prin pădurile mele tot cu acel ajutor străin.

— Un biet copil.

Zâmbetul contelui dete în schimă.

— Acum o săptămână vine la mine Bandi. Îl cunoști?

— Da.

— Și ce crezi că-mi cere?

www.digibuc.ro

Preotul cunoștea păsul Secuiului.

— Nici mai mult, nici mai puțin, decât să-i vând lui trei jugăre de pământ din moșia mea.

Preotul continua să tacă.

— Ai auzit, domnule părinte? Gândește-te puțin... Să examinăm cu sânge rece faptele. Intâi, să râvnești la moșia stăpânului și apoi, să-i propui bani! Părinte, ăsta-i sfârșitul pământului... Bandi, mie, bani?!...

— Un necăjit și un prost...

Profilul chipului său sbârnâia, ca și cum ar fi fost lucrat din arcuri fine de oțel.

— Cât e de frumos... își zise preotul, care acum abia îi vedea și fruntea largă, și părul aruncat în plete argintate peste cap.

— Așa ar fi dacă acum n'ar veni greșeala cea mai mare, care nu mai are nici scuza simplicității. Aste te privește pe dumneata... Pe dumneata și neamul dumitale.

Preotul simți că tot sângele îi năvălește în cap.

Intenționat, contele făcu o pauză strunită și apoi răspunse:

— Fratele dumitale vrea să fugă de pe front.

— Fratele meu?... se indignă preotul.

— Da.

— Nu-l cunoașteți, domnule conte.

O nouă pauză, de data asta gravă, ca să mărească și mai mult distanța dintre ei.

— Ieri a venit nevasta lui la mine.

In mintea preotului se făcu lumină.

— Am înțeles, domnule conte. Ea e femeie necăjită...

Contelui îi sclipiră ochii de bucurie.

— Îți mulțămesc.

— Nu numai că n'a trimis-o el, dar eu mă rog

www.digibuc.ro

nici să nu-i spuneți, căci aflând nu se știe ce nenorocire ar putea ieși.

— Cuvintele dumitale sincere, domnule părinte, mă umplu de bucurie.

Valetul le întrerupse vorba.

— La telefon, urgent.

Contele își ceru scuze și plecă. Preotul rămas singur începu să gândească. Prin urmare Livia recursese și la acest mijloc, la protecția contelui. Câtă necugetare! De aci putea să i se tragă nefericirea pe care căuta tocmai s'o depărteze. Pe fratele său cu multă cazną îl îmbunase. El îi făgăduise ascultare, dar dacă afla noua ispravă a soției?

Contele se întoarse. Era ceva mai palid, dar se ținea drept, hotărât și sigur de el. Totuși preotul înțelesese că atitudinea lui era impusă și că greu chin îl frământa.

— Ce-ți spuneam eu, domnule părinte?... Neascultarea s'a preschimbat în lege.

— Despre ce vorbiți, domnule conte?

De gura contelui se prinse un surâs enigmatic.

— Bulgaria a cerut pace.

Preotul tresări.

— A cerut pace?

Contele îl măsură cu o privire ironică.

— Da, a cerut pace... Insă lucrul n'are nici o însemnătate deosebită din punct de vedere practic. Ajutorul Bulgariei era infim.

Și deveni sever:

— Are însă mare însemnătate simbolică. Iată că și popoarele, ca și indivizii, nu mai știu ce este această mare virtute a ascultării.

— Să mergem, domnule conte.

— Da, să mergem.

Și devenind ironic:

www.digibuc.ro

— Să nu crezi că acest mic incident are să-mi vatăme plăcerea vânătoarei.

Își luă arma la subțioară. Preotul era uimit de câtă stăpânire de sine avea contele. Îi urmărea profilul fin, aristocratic, gestul natural elegant cu care luase arma, felul cum o ținea...

La ușă aștepta valetul. Îi oferi pălăria verde de vânătoare, cu pană. Toți trei ieșiră în tăcere. În curte contele se opri. Văzuse pe Bandi cocoțat pe porumbar.

— Privește, domnule părinte, la acest nemernic.

Gestul lui căpătase semnificație de simbol.

— De când mă căznesc cu el să nu lucreze Duminica... Nu pentru mine, ci pentru el. Eu sunt liber cugetător și ateu, știi prea bine. Dar el, dobitocul, trebue să rămână credincios.

Secuiul urla acum pe toate vocile, ca o flașnetă dela vechituri.

— Ce ți-am spus ?... Revoluțiile și răzvrătirile... Eu, nobilul i-am dat revoluția și el, dobitocul, îmi răspunde cu răzvrătire.

Și deodată răsună un strigăt groaznic din pieptul lui.

— Jos !...

Omul își opri cântecul, întoarse privirea și văzând pe conte, chipul i se lăți în surâsul lui prostesc, ca și când ar fi spus: mai am puțin... Și din nou se porni pe cântat. Preotul își aminti de Petre Pădurice care, în adăpost, cânta de dragul muierii.

— Jos !... țipă contele.

Omul nu-l auzea, înnebunise cântând.

— Ah, cânele !... făcu contele și ridică arma.

— Domnule conte... se repezi preotul.

Dar valetul îl prinse de mână.

— Popă valah...

www.digibuc.ro

Preotul închise ochii. Îi deschise însă prea de vreme, înainte de bubuitura armei. Văzu pe Secui de-a-berbeleacul pe scară în jos. Mintea i se smintise. Nu vedea decât chipul fin tăiat al contelui și aceleași gesturi simple și elegante cu care își pusese arma pe umăr. In loc să plângă, să se tânguiască, sau să pornească nebun smulgându-și părul, el sta ca fermecat și buzele îi murmurau într'una:

— Cât e de frumos omul ăsta! Cât e de frumos...

III

— Domnule părinte, făcu Pieptuț înaintând către preot, domnule părinte, te rog să mă asculți...

Vorbirea îi era cuviincioasă ca de obiceiu, dar soldatul căta în față drept, cum nu se cade să privești pe un om mai în vârstă și în același timp preot. Din partea-i, de mult se hotărîse să treacă cu vederea dârza înfățișare a omului. Prea multe se abătuseră asupra sufletului său. Mintea-i refuza să aleagă faptele. Se silea să uite. Să uite și patima fratelui său și nefericirea contelui. Și iată că omul simplu de dinaintea lui le aducea parcă înaintea ochilor judecății pe amândouă.

— Domnule părinte, eu sunt un mare păcătos, dar de păcatele mele numai eu dau seama...

Preotul citea în privirea omului ca într'un ghioc.

— Dar păcatele dumnealor sunt cu mult mai grele, că ele nefericesc...

Omul tăcu și începu să învârtească capela în mâni, neștiind cum să cârmească vorba din loc.

— Spune, Pieptuțule.

www.digibuc.ro

— Să mă ierte domnul părinte, dar mi-e inima plină de durere când mă gândesc la domnul învățător.

Zadarnic se opintea preotul să-și ție curajul, simțea cum sufletul svâcnește și pogoară la fiece vorbă a soldatului.

— Mult m'am chinuit... Să spun sau ba? Dar acum a venit vremea hotărîrilor.

Sufletul preotului continua să scoboare pe scări de durere din ce în ce mai adânci, care se pierdeau parcă în besna neființei.

— Că eu poate mă prăpădesc... mă prind și mă împușcă jandarmii. Așa sunt timpurile: care pe care... Iar domnul conte a ucis un om, că avea arma la el și omul, nu... A ucis un om. Treaba lui. Fiecare să-și poarte sufletul în spate ca un sac... Dar e păcat să moară domnul învățător sdrobit de sacul cu păcate.

Preotul înțelegea foarte bine tâlcul vorbei ocolite.

— Poate o da Dumnezeu de s'o sfârși și războiul, că iată Nemții și Ungurii au cerut pace...

— Războiul ca războiul... Alta-i primejdia.

— Care? făcu preotul cu sufletul ghemuit în buze.

— N'a aflat nimic domnul părinte?

Preotul își dete seama că trebue să mintă.

— Ce să aflu, Pieptuțule?

Țăranul se lăsă prins.

— Domnul învățător e furat din minți. S'o dat în dragoste c'o blestemată, c'o fată de Ungur.

Preotul închise ochii ca și cum l-ar fi lovit c'o măciucă în frunte.

— Da, prinse curaj omul, e sora unui maior de pe front. E fată de grof.

In mintea preotului, parcă din fumul loviturii,

www.digibuc.ro

lua ființă un chip de femeie frumoasă ca o infantă de Spania și seducătoare ca o panteră, îmbrăcată în rochii somptuoase ca în tablourile din galeriile castelului, cu chip de înger ce desarmează sufletul, și ochi poruncitori ce înarmează brațul.

— De câte ori n'am fost eu la ea... Are palat la Cluj și castel pe Mureș.

Și apoi tainic:

— De-aceea i-a dat domnului locotenent așa mare conced, să se ducă la Cluj să se despartă de doamna...

— Pieptutule, pentru numele lui Dumnezeu!..

— Da, domnule părinte, să părăsească pe doamna lui, să se despartă de frumoasa doamnă Livie de dragul unei fete de Ungur.

Deși zăpăcit, cu gândirea orbăcăind prin întuneric, preotul înțelegea acum și ceea ce-i ascundea Gheorghieș.

— Auzi, domnule Părinte? Nici nu mai vrea să vină învățător la noi în sat, ca să se ducă la Cluj să se facă domn de oraș... Îi e rușine când îi spui „domn învățător", trebue să-i spui „dom locotenent".

Preotul tăcea. Adevărurile astea și el le simțise, dar din slăbiciune de frate le tot îndepărta de la judecată.

— Eu, de atâta amar, nu mai mă întorc acolo. Destul că mi-am pierdut frații... Războiul ăsta ucide și sufletul.

Durerea preotului rămăsese atârnată de ultimele vorbe ca de un colac de salvare.

— Ucide și sufletul...

— Da... că eu mult m'am chinuit, să spun sau ba la domnul părinte. Și pe urmă mi-am zis să

www.digibuc.ro

mă hotărăsc odată, c'o trecut timpul dibuielelor și a venit timpul hotărîrilor.

Vorba aspră a țăranului strânse judecata zăpăcită a preotului ca în chingi.

— Eu zic să-l oprim cu forța, până i-o trece nebunia...

Și se îndreptă spre poartă.

— Să nu fie supărat domnul părinte, dar eu a trebuit să-i spui. Să scăpăm un suflet dela pieire, domnule părinte...

— Un suflet dela pieire... repetă auzul preotului.

Acum începea să deslușească între datorie și datorie. Fratele lui era pe cale să facă o nelegiuire și el cum reacționa? Cu binișorul, scuzându-i fapta. Gheorghieș trăda. In ce timp? Tocmai când blajina și devotata Livia, uitând de sfială și de demnitate, fusese la conte ca să-l scape.

Gândurile i se furișară acum pe alt drum. Contele... Alt suflet pierdut. Și aci datoria i se impunea impetuos, parcă tot din îndemnul lui Pieptuț. Trebuia să-i salveze sufletul. Era reformat, adevărat. Și Maghiar... Își dădea seama că nu-l iubea, că-i rămăsese străin... Dar tot un suflet de om, și un suflet menit osândei de veci.

— Mâine mă voiu duce la el.

Nu i se mai părea o îndrăsneală, nu i se mai părea o necuviință.

— Trebue să-i salvez sufletul. A venit timpul hotărârilor. Am învățat azi ceva dela Pieptuț.

— Ziua bună, domnule părinte.

Preotul ridică capul. Jos în curte, Țicudean.

— Ziua bună, Țicudene. Ce te aduce la mine?

— Ia, o vorbă înțeleaptă.

— Spune, bade.

Preotul privea la om cu alți ochi. Parcă tot din

www.digibuc.ro

Îndemnul lui Pieptuț i se curățase privirea. Niciodată nu-l văzuse atât de înalt și de țeapăn, cu pletele albe până'n ceafă, mustățile învârtoșate și ochii aduși din fundul orbitelor, să strălucească la vedere.

— Domnule Părinte, eu mâine intru cu plugul... Și Pieptuț știe.

Preotul se sperie:

— Țicudene, ce vrei să faci?

— Vreu să-mi ar pământul, pe care l-am cumpărat cu bani. Și Pieptuț m'a sfătuit...

— Țicudene, așteaptă...

Omul era dârz.

— Nu mai aștept, domnule părinte. Mâine e zi de post, nu se cade... dar poimâine trag brazda în pământul meu. Căci Pieptuț spune c'a venit timpul hotărîrilor.

— Țicudene bade, oprește... Nu-i încă al tău. Să-ți vină încuviințarea...

— Încuviințarea dela domni nu mai vine. Eu am încuviințarea dela Oiță Câmpean, stăpânul... cu el m'am învoit, dela el am cumpărat.

— O să te prindă și o să te...

— O să mă omoare domnul conte ca pe Secuiul Bandi. Dar nu-i Pieptuț să mă răzbune?...

Mintea preotului se zăpăci din nou. Și Pieptuț îi vorbise de uciderea Secuiului. Oare cum aflaseră oamenii de o faptă menită să rămână taina castelului?

— De unde știi, întrebă el cu vocea scăzută, că domnul conte...

— El a spus.

— Cine? făcu speriat preotul.

— Domnul conte.

— Cum? Domnul conte a spus?

— Da, Duminică... Eram cu toții, după litur-

www.digibuc.ro

ghie, strânși la primărie. Și atunci a trecut domnul conte dela vânătoare și a dat ordin primarului să ridice hoitul... și a povestit oamenilor.

— A povestit?

— Tot.

Glasul preotului se înnecă în gât.

— Du-te, Țicudene... Vino mâine, să mai vorbim.

— Nu mai vin, că am să-mi tocmesc plugul. Și Pieptuț a spus.

— Nu, nu... vino.

Omul plecă dârz. Preotul gândea că înnebunește. Pentru ce venise Țicudean? Ce rosturi întunecate ascundea tragedia Liviei? Dar fapta contelui?.. Când el voise să-i salveze sufletul, iată că nemeșul se grozăvea cu ea. Toată judecata i se opinti pe această întâmplare.

— Nu pot să-i pricep sufletul, făcu el cu desnădejde. Poate fiindcă-i Ungur și reformat...

* * *

Preotul căută să se orienteze după sfaturile lui Pieptuț. Nu fusese nicicând prin partea locului și, din șosea, pădurea astupa cracul de moșie numit de oameni pustă. Intoarse privirea să cerceteze împrejurimile.

— Dela troița păcurarilor, se lasă un drum de care... îi spusese Pieptuț.

Preotul se afundă în pădure pe cea dintâi potecă. Va nimeri el într'un chip sau într'altul la troița păcurarilor. Trebuia neapărat să vadă pe nevasta lui Pădurice.

— I s'a smintit mintea, domnule Părinte...

Vorba lui era mai mult decât sfat sau rugă-

www.digibuc.ro

minte, era un soiu de poruncă. Omul își uitase de disciplină și, deși purta uniforma, devenise țăran.

Preotul se lăsase în voia picioarelor, urmând poteca. La urma urmei tot avea să găsească locuința femeii. Acum, înapoi cu mintea la socotelile zilei. Căci aceste socoteli se arătau aprige și numeroase și l-ar fi doborît dacă el însuși s'ar arăta nevrednic să le îndrumeze.

Războiul răsturnase tocmelile vieții, făcuse pe cei mari, umili, și acum dela cei umili ca Pieptuț, ce mai vorbe: a venit vremea hotărîrilor! Preotul se înfunda tot mai tare în pădure. Orizontul dispăruse după desimea pomilor, despre troița păcurarilor nici pomeneală. Așa și în mintea lui, închisă din toate părțile de evenimente, nicio lumină. Pieptuț știa ce voia. Îndemna pe Țicudean să intre în pământ străin. A venit vremea hotărîrilor! Chiar și contele, demonstrând cu un glonț deosebirea dintre revoluție și răzvrătire... Dar el? El, omul lui Dumnezeu și totdeauna apărătorul slovelor din molitvenic...

— Domnule părinte, domnule părinte...

Preotul se opri. Era atât de zăpăcit, încât nici măcar direcția glasului n'o recunoștea. Auzea crengile plesnind și frunzele uscate răvășite de pași, dar căta aiurea. In fine dintr'un tufiș, făcându-și drum cu umărul, apăru tocmai în fața lui, Micloș Țiganul.

— Dumnezeu te-a trimis, Micloș... Scoate-mă la troița păcurarilor.

— Unde vrea s'ajungă, domnul părinte?

— La casa lui Petre Pădurice.

— Atunci, să vie domnul părinte cu mine pe la Săliște. Numai decât ajungem.

— Cum zici tu.

www.digibuc.ro

Și tăind poteca, puiul de Țigan o luă oblu printre pomi. Abia atunci preotul băgă de seamă că omul lui avea un fier de plug în mână.

— Dar cu fierul cela ce faci?

— Îl duc lui Țicudean. L-am ascuțit.

Iar un semn. Omul era deci hotărît. Și ce legătură: Țicudean, Micloș Țiganul...

— Zice că mâine s'apucă de arat. Și n'avea fier la plug.

Sufletul preotului începu să fie îmboldit de curiozitate. Nu se mai putea stăpâni și nu se mai mustra pentru acest păcat.

— Ce-ai făcut tu până acum, de nu te-au prins jandarmii?

Băiatul râse obraznic:

— Cum să mă prindă, domnule părinte? Ei, tot cu nasul pe sus, iar eu tot printre picioarele lor.

— Dar unde ai dormit, unde ai mâncat?

— Păi, eu am neamuri în toate sălașurile de Țigani, răspunse Micloș cu mândrie. La toți le sunt drag.

— Și nu te temi, de mergi așa în văzul tuturor?

— Acum?... râse Țiganul. Acum să se teamă ei de mine...

Preotul, cu toată îngrijorarea lui, trebui să zâmbească.

— Și ieri am fost la Cluj pentru domnul învățător, am dus o scrisoare.

Un junghiu subțire îi sfârâi dintr'o ureche până'n cealaltă, prin creier. Cum se împletesc faptele pe subt vrerea și știința oamenilor!

— Și în tren am auzit pe doi ofițeri vorbind. Unul era Sârb, celălalt Slovac. Vorbeau nemțește, dar eu înțeleg... Am învățat dela domnul Wagner, grădinarul. Și vorbeau numai de revoluție...

www.digibuc.ro

Preotul nu-l mai asculta.

— În adevăr, contele are dreptate. Revoluția e în suflete.

Gândirea îi fu întreruptă de vorba Țigănușului.

— Iată și casa lui Pădurice.

— Îți mulțămesc. Acum du-te și-ți vezi de treabă.

Dar Micloș ținea să-și termine vorba. La Cluj mă am bine cu Tompa primașul. Are o fată...

— Taci, drace.

— Și Tompa mi-a povestit c'a venit și rândul nostru...

— Ce spui?

— Da. E unul Wilson... Ăla vrea să facă din Țigani domni mari.

Preotul se înveseli.

— Uu!.. domnule părinte, odată să mai intru eu în grajdurile domnului conte...

Îi străluceau ochii de poftă și dinții lui albi se înșiraseră la vedere.

— Hai pleacă, Micloș.

Dar Țiganul era prea aprins ca să înceteze.

— Mai are un cal domnul conte, îi zice Lord Derby...

— Las', las'... du-te.

— Cum o veni revoluția, pun mâna pe el.

— N'auzi, drace?

— Să știu că mor și gustul tot mi-l fac...

Rămas singur preotul începu să scoboare pe cărarea întortochiată. Revoluție! Ciudat cuvânt. Îl auzise întâi la conte și acum la puiul de Țigan.

— Revoluție... Doamne Dumnezeule!...

Își opri mișcarea minții cu voință. Casa muierii lui Petru Pădurice era înaintea lui. Vedea pusta la care râvnise bietul Secuiu, și priporul plin de

www.digibuc.ro

sbârcituri și scobituri pe care se găsea casa. Și pe măsură ce scobora la vale își silea sufletul să uite duhul pădurii răscolit de Țigănuș și îl potrivea pentru rânduiala datoriei. Pe acest deal, care parcă gonea către valea smârcuită, plină de stuf și păpuriș, fusese alungat de comasare, din satul vecin al Ungurilor, iobagul Petru Pădurice și aci, bietul, durase — cum dase Dumnezeu — o economie.

In bătătură îl întâmpină bătrâna, mama lui Pădurice.

— Se chinue rău, sărmana, dela moartea Secuiului...

Vorbele bătrânei aduceau atâta bogăție de simțire, încât parcă nu puteau fi prinse în ograda unei minți de om. Mama lui Pădurice, soacra femeii lui, era părtașă la durerea noră-sei, când firesc ar fi fost s'o urască, s'o alunge de-acasă, din averea ei.

— Că era om bun, sărmanul... și se cheamă că era bărbat la casă.

Din odaie, prin ferestruica deschisă, se auzeau gemetele femeii, ca'n durerile facerii.

— Intră, domnule părinte.

Preotul era obișnuit cu sărăcia, dar aci în căsuța de lemn, făcută din răcăi necioplîți, sprijinită pe tălpi putrede, sărăcia striga mai tare. Și parcă moartea Secuiului apărea cu tot tragicul ei tâlc.

— Domnule părinte, șopti soacra, acolo-i...

Femeia sta întinsă în casă pe o laviță.

— Așa stă de atunci într'una.

Și apoi, către noră-sa.

— A venit domnul părinte, să-ți citească... să-ți ajute Dumnezeu.

— Nu, părinte... nu pentru mine...

www.digibuc.ro

Și tremura ca o bolnavă de friguri.

— Ascultă femeie, făcu preotul cu glas blajin.

— Nu pentru mine... nu!

— Ascultă, dragă...

Atunci femeia se ridică. Cu privirea rătăcită, părul despletit, îi spumau colțurile gurii și-i rânjeau toți dinții. Chip de nebună.

— Părinte, știi să citești de blestem?

— Ascultă-mă și Dumnezeu te va asculta...

— Nu! răcni femeia. Vreau blestemul Marelui Vasile...

Soacra șopit preotului:

— Citește-i pentru duhurile rele.

— Taci, mamă, taci... o înfruntă nora. Să-l blesteme pe el.

Preotul se apropie de femeie s'o mângâe, dar femeia căzu în genunchi, făcu o cruce și apoi o mătanie.

— Blestemă-l domnule părinte, să i se usuce cele două mâini cu care a ucis.

— Femeia lui Dumnezeu!...

Altă cruce și altă mătanie.

— Blestemă-l, domnule părinte, să-i damblagească trupul, dar să nu poată muri, ca să vadă ce-i moartea.

— Ascultă dragă, și cuvântul...

Femeia nu-i dete răgaz, din nou cruci și mătănii.

— Blestemă-l, părinte, să-l fugărească noaptea duhurile celor uciși de el.

Preotul își uitase parcă de datorie. Căta cu desnădejde.

— Blestemă-l, părinte, să n'aibă loc de adăpost nici în biserică, nici în mormânt.

www.digibuc.ro

Și deodată se năruí, sleită de puteri.

— Că doi am avut și pe amândoi el mi i-a ucis...

* * *

Preotul nu se mai minună văzând pe conte că intră în curte. Altădată fapta asta ar fi fost de neînțeles. Azi se putea aștepta la orice. Trăia împrăștiat. Înfipt ca o spangă, sta cuvântul răspicat al lui Pieptuț: a venit timpul hotărîrilor!

— Poftiți, domnule conte, luați loc... și îi arătă un scaun în pridvor.

Contele era ceva mai palid la chip. Incolo, aceeași eleganță în port, aceeași măsură în ținută.

— Cât e de frumos... își zise preotul.

— Domnule părinte, începu contele, am venit c'o rugăminte.

Cuvântul rugăminte, se împrăștie ca un duh de pace în modestul pridvor. Numai decât preotul căută să-și înfățișeze starea de suflet a omului din fața lui. Cine știe dacă și blestemul femeii...

— Aș minți dacă aș spune că fără luptă sufletească...

Preotul îl întrerupse:

— Nu-i nimic, domnule conte, asta-i calea cea dreaptă.

Contele îi strivi avântul cu privirea.

— Aș minți spunând că fără luptă sufletească am făcut acest pas. Nimeni din neamul meu nu s'a coborît...

— Domnule conte, cine se smerește...

— Știu, cunosc vorba asta biblică... numai că noi reformații îi dăm alt înțeles.

Cuvintele lui sunau acum rece, poruncitor.

www.digibuc.ro

— Poate se stăpânește, și stăpânirea de sine turbură felul judecății și schimbă glasul.

Și avu un sentiment de milă pentru bietul suflet care trebuia să pară altăceva decât era în realitate.

— Domnule părinte, am lipsă de o declarație.

— De o declarație ? se sperie preotul.

— Da, făcu contele privindu-l în crucea ochilor.

Judecata preotului începu să se clatine. Bănuia ceva și nu voia să meargă cu mintea pe drumul acestei bănueli.

— Îți amintești de incidentul...

Preotul cătă zăpăcit.

— Care incident?

— Cel de acum două săptămâni.

— ?...

— Când am pedepsit pe neascultătorul iobag.

Capul preotului începu să hăue. Incident? Pedepsit ? Omul murise și nemeșul vorbea de incident și pedeapsă.

— Mi-e de lipsă o declarație de-a dumitale.

— O declarație de-a mea?

— Da, o declarație că am fost în legitimă apărare.

Preotul crezu că de bunăseamă, lui și nu contelui, i se smintise mintea. Își aminti scena. Zi de Duminică. Secuiul cocoțat pe porumbar. Cântecul cel de flașnetă hodorogită...

— Pentru ca afacerea să se claseze... N'au fost martori decât dumneata și valetul.

Și aștepta.

Atunci preotul nu mai putu răbda. O poruncă a întregei lui făpturi se năpusti în brațe și mâini. Să nu fi fost preot i-ar fi înfipt mâinile în beregată, dar așa întreaga putere și-o îndreptă asupra lui

www.digibuc.ro

însuși. Își prinse sufletul în mâini, parcă să-l frângă ca pe o azimă. In miezul lui găsi cuvintele lui Pieptuț: vremea hotărîrilor.

— Domnule conte, vă rog ascultați-mă. Să lăsăm formele. Formele le rânduiți Dumneavostră cu autoritățile.

— Nici nu vreau să ajung în fața judecătorilor. Și nu de frică... ci din respectul ce se cuvine neamului meu.

— Domnule conte, lăsați în clipa asta tot ce-i omenesc...

— In clipa asta, eu statornicesc un principiu.

— Domnule conte, gândiți-vă la sufletul Dumneavoastră...

Cugetul contelui era însă tot aiurea.

— Prin fapta mea apăr un patrimoniu moral.

— Sufletul Dumneavoastră rătăcește...

— Ai auzit de marile evenimente în curs: Austro-Ungaria se prăbușește...

Și fericit:

— Din această prăbușire se va înălța Ungaria. Idealul pentru care a luptat familia mea, azi se înfăptuește. Habsburgii vor fi la pământ.

— Opriți-vă, domnule conte, opriți-vă...

— Glontele meu a prevestit o nouă mărire.

— Domnule conte, țipă preotul, un suflet de om...

Contelui îi ajungeau vag la ureche cuvintele.

— Mâine l-oiu plânge ca om, azi va să fiu fericit ca patriot.

— Domnule conte...

Dar contele se opri desorientat. Parcă în beția viziunii își pierduse eleganța ținutei. Redeveni mândru și distant.

— Părinte, declarația dumitale îmi trebue — să ne înțelegem — nu pentru judecători...

www.digibuc.ro

Preotul răspunse hotărît:

— Eu sunt preot și am jurat.

— Convingerile religioase nu mă interesează.

— Nu pot, făcu răspicat preotul.

Contele se ridică încet, parcă să-și desfășoare întreaga făptură înaintea omului din fața lui.

— Asta am vrut... să te încerc.

— Cum? Ce spuneți?..

— Declarația dumitale, pentru mine, este un act de supușenie.

— Cum, domnule conte, sufletul Dumneavoastră este în așa impas și Dumneavoastră vă mai gândiți...

— Va să zică, te răzvrătești?

— Nu... Mă revolt!

Contele schiță o mișcare cu amândouă mâinile, ca și cum ar fi pus mâna pe armă. Se opri. Mișcarea însă trecu lăuntric până'n priviri.

— La revedere, domnule părinte, și s'auzim de bine.

Dar la capătul scării se opri. Sus pe culmea dealului, dincolo de via lui, se vedea un plug în brazdă. Soarele era ascuns după nori și în lumina mată se deslușea omul care venea în urma plugului. Parcă era setos s'ajungă cu lucrul lui la bun sfârșit.

— Ce-i acolo?

— Țicudean ară.

Nu-i mai părea rău că omul nu-l ascultase. Sufletul lui era una cu al lui Țicudean.

Contele își mușcă un răget.

— A intrat, prin urmare, în loc oprit?

— E locul lui. L-a cumpărat dela proprietar.

Contele îi întoarse o privire cumplită.

— Vă răzvrătiți, părinte... Vă răzvrătiți...

— Domnule conte...

www.digibuc.ro

— Dacă aşi fi cu arma le mine, în clipa asta l-aş fi învăţat minte pe Ţicudean al dumitale.

— Domnule conte, salvaţi-vă sufletul...

— Vă răzvrătiţi, părinte... Am venit fără armă, ţine minte.

— Ştiu, domnule conte.

— Nu pricepeţi nimic, părinte. Nu sunteţi încă destul de legaţi de glie... Nişte pribegi mai rău ca Micloş Ţiganul.

— Nici pribegi, nici legaţi... ci între noi fraţi buni...

— Nu pricepeţi nimic. Se prăbuşesc monarhii, iau naştere alte făpturi istorice, iar ochii voştri valahi nu pricep...

Şi porni fără să dea mâna. In poartă se opri:

— Ţine minte, Părinte, c'am venit fără armă... şi dumneata n'ai ştiut vedea nimic.

* * *

Preotul se întorcea hotărît dela Gheorghieş. Cum îl vestise Livia prin Pieptuţ, că se pregăteşte de plecare, într'un suflet el alergase în ajutorul ei. Dar prea târziu! Băiatul era plecat la Cluj. Sufletul preotului clocotea. Tăcea ca să nu-şi amărască fără rost cumnata. Trebuia mai întâi cu Gheorghieş să se lămurească. Orice faptă se cercetează în oglinda timpului, şi deci şi cea a fratelui nu trebuia câniăriiă după socoteala mărunţă a supărărilor casnice sau a rosturilor morale, ci după pravila trădărilor de neam. Aşa îi poruncea judecata cinstită a împrejurărilor, cât şi dragostea parcă nou născută pentru Ţicudean şi Pieptuţ.

Il deşteptă din gândire o uniformă de jandarm, în dreptul primăriei. In sufletul său se smuci o

www.digibuc.ro

mișcare de împotrivire. Ciudat. Raporturile lui cu jandarmii fuseseră în toate timpurile cuviincioase. Un om luminat ca dânsul nu putea simți spaima încercată de țărani. Și apoi se întâlneau rar. Postul era în satul vecin. Adevărat că șeful lor, plutonierul Ilea venea mai des pe la biserică, fiind Român și la post neavând decât biserică reformată; totuși pentru asta, destul de rar. Azi, protul îl judeca aspru.

— Vorbește în mine țăranul iobag de pe vremuri.

Își dădea seama că nu puteau merge lucrurile fără de autorități și în special fără de jandarmi, și totuși...

— Mai ales Ilea?

Mintea lui făcea acum legături neobișnuite. Ilea, Claudia... Fapta Claudiei avea un revers și în lumea celor mai umili Români. Erau puțini cei trecuți în rândul dușmanilor. Rostise cu glas tare: rândul dușmanilor. Acum își da seama că se organizau puteri vrăjmașe. Intâi contele, apoi Claudia și Ilea... iar de altă parte, Pieptuț.

Prin urmare Pieptuț avea împotriva lui doi dușmani. Doi pe unul... La fel și Sângeorgian, la fel și dânsul...

Gândul îl lovi în tâmplă ca un pumn.

— Eu? Eu ce fac?..

Într'adevăr, el de ce parte era? Căci nu mai putea sta nepăsător.

— Să cumpănesc puterile...

Ajuns acasă îl agrăi în șoaptă Maria, bătrâna servitoarea, ascunsă după poartă.

— Domnule Părinte, Țicudean e aici.

— Țicudean?

— Da. Îl fugăresc jandarmii.

Așa veste și servitoarea nu era de loc speriată!

www.digibuc.ro

O apăra parcă de teamă bătrânețea și surzenia.

— Unde-i?

Pe alții nu-i auzea, dar pe stăpântul său îl înțelegea.

— Ascuns în beciu.

— Bine-ai făcut.

Sufletul preotului se umplu de bucurie. Maria, bătrână și neputincioasă, era cel dintâiu ajutor în marea lui lucrare.

Scoborî în pivniță, orbocăind prin întuneric.

— Țicudene...

Un răspuns în șoaptă:

— Aci-s.

Și de după un butoiu se ivi trupul osos al omului.

— Domnule părinte, ascunde-mă. Ascunde-mă, să nu fac moarte de om... Jandarmii sunt pe urma mea.

Niciun tresalt sufletesc, nicio mișcare de apărare nu clătea acum pe preot. Nepăsător, ca și Maria surda, era. Cum știuse ea să-și facă datoria, așa și el avea să știe.

— Țicudene, să judecăm limpede.

— Să judecăm, domnule părinte... E păcat, la vârsta mea, să ucid, dar tot atât de păcat să fiu ucis.

— Așa-i.

Urmă o tăcere adâncă. Intunericul pivniței și mirosul jilav și acru creau o atmosferă de bucurie subt întunecime.

— Mă tem să nu bănuiască și să facă cercetări aici. Cum ai să răspunzi dumneata, față bisericească?

Din nou tăcere îngândurată.

— Doar până la noapte să scap...

— Și la noapte?

www.digibuc.ro

— Sap un mormânt și m'ascund. Știu eu unul foarte bun... pe-al popii Mohai, căpetenia de pe vremea Iancului.

Orice împotrivire se părea preotului fără rost. Popa Mohai îi era străbunic după tată, și iată că Țicudean, supunându-se orbește imboldului său, lega parcă și pe morții neamului de același destin.

— Am găsit alt ascunziș, Țicudene.

— Unde?

— In biserică.

Preotul își simțea sufletul transfigurat de lumină. Ceeace altădată îi păruse un păcat și o jignire acum intra într'o firească rânduială. După morți, Dumnezeu...

— Da, în biserică.

Omul îi luă mâna și o sărută.

— Iți dau cheile bisericii și te ascunzi în altar.

— Până la noapte nu le-o veni în minte să batjocurească biserica. La noapte, sap eu un mormânt...

— Bine, Țicudene.

Preotul îi dete cheia bisericii și binișor îl strecură din pivniță afară. Apoi îl păzi cu ochii până ce-l văzu dispărând printre tufele de arini.

* * *

Abia se lăsase negura nopții și preotul intră în biserică. Făcu cruce și înaintă binișor către altar.

— Țicudene...

Niciun răspuns. Preotul simți un fior. Din nou își făcu cruce. Oare nu greșise ascunzând trup de om păcătos în altar.

— Țicudene...

www.digibuc.ro

De data asta șoapta nu-l mai înfioră. Tăcerea zidurilor grele îi răspunse cu o liniște religioasă, sfântă. Pentru întâia oară în viața lui se găsea în această înfățișare.

— Biserica lui Hristos și cu mine, ca să scăpăm un suflet...

Și-și dete seama că fusese nedrept socotindu-se neajutat și trădat.

Biserica este marele meu ajutor. Căci biserica este dreptatea.

Și înaintă către altar. Aci, la lumina unei candele, văzu pe Țicudean întins pe jos și dormind.

— Țicudene... șopti preotul.

Omul dormea adânc.

— Să-l las să doarmă, să-și hodihnească trupul.

Și binișor, cu aceeași smerenie, părăsi biserica. Era fericit. Nu se mai temea de nimeni. Ajutorul lui pentru scăparea lui Țicudean îi venea dela biserică.

— Voiu săpa eu într'un mormânt adăpostul lui Țicudean.

Și gândul jertfei de sine, îi îndemna fiecare părticică a sufletului său. Poate va fi prins de jandarmi, în fața contelui și ucis cu un glonte de revolver ca și Secuiul Bandy, sau trădat și întemnițat ca Sângeorgian.

— Ei și? Rămâneau Țicudean și cu Pieptuț care să continue.

Luna se găsea deasupra capului său, lună nouă, lună plină de aur strecurat, luna care da putere vrăjilor și dragostei.

— Nu voiu muri... Trebue să izbutesc... Nu sunt trădat...

Se trezi în fața mormântului. Era al străbunului său, popa Mohai, fost tribun în armata lui A-

www.digibuc.ro

vram Iancu. Mormântul ales de Țicudean. Cel mai bun adăpost. O movilă ascunsă între tufele de măcieș și de sânger.

Preotul se duce în pivniță după sapă. E timp decând mâna lui, dedată cu răsfoirea cărților și a manuscriselor, n'a mai folosit această unealtă. Plin de vigoare se întoarce la mormânt. Din nou o slăbiciune. Ce făcea? Era profanator de morminte sau descoperitor de comori? Ori mintea i se sminținse și lucra subt imboldul unei puteri somnambule? In jurul lui, pomii, crucile de piatră și mormintele s'au învăluit într'o ceață alburie ca din cădelnița de argint. E duhul rugăciunii totdeauna prezentă în sufletul său.

— Nu... nu sunt mințit, nu sunt trădat...

Prima opintire în pământ i-a fost ușoară, ca și când ar fi lovit în nisip. Nici brațele nu-l trădau, păstrau darul moștenit din moși strămoși. Preotul se înverșunează la lucru. Pământul se deschide ușor, ca și sufletul său. Nici urmă de trădare. Acum și mintea i se lămurește. E în tranșee. Deodată sapa a lovit în gol. Preotul gâfâe de emoție și de oboseală. Incearcă adâncul cu sapa. Jos a dat de o hrubă. O clipă mintea i s'a întunecat și numaidecât s'a deschis ca un capac.

— In toate timpurile mormântul ăsta trebue să fi fost adăpost și Țicudean știe taina.

* * *

— Nu mai pot răbda. Mă'ntorc pe front. Rușinea e prea mare...

— Gheorghieș, Gheorghieș...

Se găseau în fundul curții lângă o tufă de arini, unde învățătorul, nebun întors dela conte, nime-

www.digibuc.ro

rise pe fratele său odihnind pe o buturugă, cu biblia în mână.

— M'a făcut de râs.

— O soție și-o mamă...

— Auzi, să se roage de conte să mă scape de front... Da ce sunt eu?.. Infirm, netrebnic?..

— Gheorghieș, făcu fratele mai mare ținându-l de mână.

— Bade, așa ofensă numai sângele o poate răzbuna. Mă'ntorc pe front...

— Da bine, omule, armistițiul s'a încheiat, se vorbește de pace... pentru ce să te pierzi?

— Nu vreau să fiu dezertor.

Atunci preotul nu mai putu răbda. Se ridică în picioare. Prea multă slăbiciune, când glasuri sărmane de înțelepciune vedeau vremea hotărîrilor. Dragostea pentru fratele său era ultima-i slăbiciune, dar și marea încercare!

— Plecând de aci, dezertezi.

Cuvintele căzură grele chiar în auzul său. Le rostise parcă pe nevrute.

— Da... toate sunt pretexte. Fugi de datorie, de dragul unei muieri.

Își dădea seama că sufletul își avea socotelile lui, că mintea e o slabă învelitoare a sufletului, fețuită într'un anumit fel, pentru lume.

— Frate, nu-ți dau voie... se oțărî ofițerul.

— Azi a venit timpul faptei.

— Fapta mea e înscrisă pe ordin de zi.

— Fapta ta de aici, cea de care nu se va vorbi gălăgios, ci tăcut, ca puterile astea din mormânt...

Acum o altă impresie, din ce în ce mai deslușită, că în adânc sufletul conține o avere mai mare ca zestrea rudeniei și o dragoste de frate, alta decât cea pentru Gheorghieș.

www.digibuc.ro

— Azi a venit timpul nostru. Niciun Român să nu mai piară. Au pierit îndeajuns.

— Eu vreau să mă duc pe front.

— Pe frontul care nu există.

— Îl voiu *reface*.

— Aici.

— Nu!

Cei doi frați se priviră cu ochi turburi. Printr'un colț al inimii preotul plângea. Își călca parcă datoria față de părinți, care i-l încredințaseră drept copil pe Gheorghieș. Dar tot restul făpturii lui se bucura, se bucura crâncen, la o potrivă cu pământul, cu morții și cu Dumnezeu.

— Ești trădător de nație!

— Nu... Sunt omul care ridică demnitatea nației.

— Te'nșeli.

— Așa a fost și cu unirea cu Roma. Și eu pot zice: trădare...

Preotul se întoarse un pas înapoi, înspre mormântul strămbunului. Fiecare firișor de mușchiu îi tremura de groază.

— Cum?.. Tu compari sfânta unire cu războiul?..

— Da, se răsti ofițerul. Vreau să reabilitez numele nației, stricat de toți Pieptuții și Țicudenii.

Și dete să plece, dar preotul îl prinse c'o mână de fier.

— Va să zică, mă dușmănești?

— Dușmănesc nevrednicia din tine și vreau s'o stârpesc.

Preotul îl slobozi. O sfântă mulțumire îi inundase făptura, a jertfei ultime, a jertfei celei mari.

— O vorbă încă și am terminat.

Privirea îi era deschisă ca cerul dimineții. Și trupul nemișcat de mucenic, pregătit pentru mu-

www.digibuc.ro

cenicie. Sufletul lui căpătase toate darurile. Putea mulțumi lui Dumnezeu pentru atâtea virtuți și totodată strânge la piept chipul lui Sângeorgian ca pe o icoană scumpă. Cu glasul îndoit de-o lacrimă, îmbunat ca într'o liturghie de înviere, el întrebă:

— Știi cine s'ascunde în mormântul ăsta?

Ofițerul se încruntă. Bănuia ceva turbure în atitudinea preotului.

— Nu te'nfuria, ci mai bine ascultă. Acolo stă ascuns Țicudean.

Ofițerul făcu un pas.

— Și-acum, du-te de mă denunță.

Clipa, în sufletul preotului, se preschimbase în rugăciune. Timpul se prelungea fără sfârșit. Departe era fratele său și, odată cu el, strigătele cele urâte de trâmbiță și sânge. În jurul lui nimic nu mișca, nici norul pe cer, nici vântul în frunze. Iar sufletul său se înălța, se înălța...

Lătratul cânelui furios în lanț, rupse vraja. În curte apăruse Ilea, jandarmul. Ofițerul se sperie. Preotul, redevenit om, îi înțelese frământarea.

— Să mergem, făcu ofițerul.

— Nu, să vină aici.

Jandarmul venea în pas milităresc să-și impună autoritatea, el, care de obiceiu se prezenta cuviincios. Salută pe ofițer și apoi se adresă preotului:

— Domnule părinte, am ordin să mă urmați.

Gândul jertfei lua înfăptuire.

— Și pentru ce?

— Veți fi luat ostatic.

— Pentru care vină? interveni ofițerul.

— Eu nu cercetez vinele, răspunse supus jandarmul.

Intervenția ofițerului pâlpâi în sufletul preotu-

www.digibuc.ro

lui ca o luminiță de nădejde. Poate acum era clipa cea mare, a convertirii, poate acuma se găseau la poarta Damascului.

— Domnule părinte, urmați-mă.

— Nu... făcu hotărît preotul și privi spre Gheorghieș.

Acesta rămăsese nemișcat. Munci cumplite lăuntrice îi pompaseră tot sângele din obraji.

— Fac uz de forța brahială, amenință jandarmul și-l prinse de încheietura mânii.

— Dă drumul...

Strigătul se prefăcu într'o liniște de moarte. De câtă înfierbântare ardea în simțirea lăuntrică a oamenilor, timpul își pierduse măsura clipelor.

Și atunci, un murmur subteran se auzi ca un bubuit de cutremur și, până ce mintea să-și vină în fire, crucea de pe mormântul străbunului se prăbuși, grea, parcă să despice în pământ alt mormânt. Jandarmul se întoarse. In fața lui ieșit din tufiș se găsea înălțat un Român, ținând cu amândouă mânile în sus, o hârcă împietrită ca un bolovan. Și până să se desmeticească, omul îl lovi cu sete drept între ochi, subt pălăria cu pană de cocoș. Jandarmul se împletici în propriile lui picioare și căzu cu capul pe crucea de piatră.

— Țicudene, făcu preotul și în vocea lui era și spaimă și drag.

Dar omul nu-l mai auzi. O luase la fugă printre cruci.

Sufletul preotului era împărțit în două. Simțirea îi poruncea să continue jertfa; mintea, să pedepsească pe fratele nevrednic. Și arătând către jandarmul ce horcăia cu capul sdrobit, la pământ:

— Frate, du-te și spune că eu l-am ucis.

Apoi, fără altă vorbă, se îndreptă spre casă.

* * *

www.digibuc.ro

Gheorghieș se opri pe podul dela răscrucea drumurilor, unde valea largă a satului se strângea ca'n clește între cele două brațe de deal. Înainte de a intra în primărie voia să facă rânduială în gândire. Fără îndoială trebuia să denunțe cazul. Dar nici pe frate-său nu-l putea pârî, cu atât mai mult cu cât el văzuse prea bine că Țicudean era criminalul. Preotului nu-i mai putuse vorbi, să-l sfătuiască, să-l convingă, căci închis în odaie, cu zăvorul tras, nu voise să-i răspundă.

In fundul curții jandarmul continua să horcăe, grozav la vedere, cu un ochi strâns pungă, celălalt holbat să plesnească nasul turtit și gura înspumată. Imprejurul capului, pe piatra crucii se vedea un lac de sânge închegat.

Cum să procedeze? Hotărârea fratelui său de a lua asupra-și fapta, cuprindea un eroism față de care bravura lui ostășească se pierdea.

— E preot și Român.

Și își dădea seama ce înseamna pe acele timpuri crunte, o atare scuză. Sângeorgian, doar pentru o bănuială...

Involburarea s'a retras de pe întreaga față a sufletului și acum, într'un colț, pâlpâie remușcarea. Mereu aceleași imagini, întețite ca durere: Frate, preot Român... Și aceeași concluzie, din ce în ce mai adâncită în conștiință, că mai există și un alt eroism. Vedea făptura lui Țicudean, înălțat din groapă, cu amândouă mânile în sus, ținând craniul împietrit ca pe-o grenadă, față de care, amintirea luptelor lui de pe front, tot pe ascuns și pe furiș, protejate de artilerie și aviație, conduse de ordine tactice și combinații strategice, păleau.

Ofițerul e la grea cumpănă. Dinspre munte se

www.digibuc.ro

pornise o mireasmă purificată prin sita de aur a amurgului. Și, în băltoacele de noroiu ale pârâului cu fir subțire de apă, razele soarelui desemnează medalii și decorații strălucitoare pe pluș de mâl brodat cu nisip. Mugetul unei vite mișcă domol aerul, apoi un lătrat de câne — poate câ-nele lor — un ciripit în plopul de lângă podeț...

Invățătorul își simte alt colț al sufletului desvelit în lacrimi. Cu voință se desprinde din vrajă și se îndreaptă spre primărie. Deocamdată să anunțe cazul, pe urmă se va vedea...

* * *

— Domnule primar, făcu el intrând în odaia mai marelui comunei, o mare supărare pe noi toți...

Primarul Guriță era un om mic și îndesat, ca și cum capul i-ar fi fost înfundat în trup, dar cu chipul foarte mobil, de veveriță — ochii deschiși și speriați, mustățile sbârlite și doi dinți din față mereu la vedere.

— Alta, domnule învățător?.. Vai de capul meu!

Om fricos, se temea de conte, de jandarmi, de notar, iar față de solgăbirou chipul lui se fixa într'un schimonosit ca și cum ar fi jelit pe cineva.

— În grădina bisericii se găsește un om căzut la pământ.

Primarul oftă hodinit.

— Un om?

— Da. Un jandarm, Iles...

Primarului i se tăie răsuflarea.

— Mooort?... lungi el cuvântul, parcă să întârzie răspunsul.

— Când l-am părăsit răsufla... dar știu și eu?

www.digibuc.ro

— Și cum... cum s'a întâmplat?

— Jandarmul venise, pentru Dumnezeu știe ce chestie, la fratele meu...

— Știu eu... domnul conte a poruncit...

Ofițerul își recăpătă stăpânirea de sine.

— Vorbeau laolaltă, când un om l-a lovit.

— Care om?

— Nu-l cunosc.

Primarul își prinse capul în mâini și începu să se vaicăre:

— Ce-o să zică domnul conte?... și pretorul?...

Apoi adresându-se din nou mânios:

— Care om, domnule învățător?... Să-l tragem pe roată, ticălosul!..

Invățătorul schimbă vorba:

— Las' asta... Anunță mai bine postul de jandarmi.

Primarul se zăpăci și mai tare. Uitase de cea mai elementară datorie.

— Celălalt jandarm e prin comună, răspunse el pe alături.

Ofițerul îi porunci:

— Ia telefonul și anunță postul.

— Așa e.

Se duse la aparat și începu să învârtească de zor manivela. Tocmai atunci ușa se deschise și un țăran intră înăuntru. Asta mai trebuia, s'audă și țăranul! Primarul, stăpânindu-se, îl pofti cu voce blajină, să iasă din localul primăriei.

— Bade, am ceva de vorbit cu domnul învățător.

Omul se supuse. Ofițerul îl urmări cu privirea pe fereastră. Ciudat. Plecase din primărie, dar se oprise în drum.

— Parc'ar bănui ceva...

Alt om intră în primărie.

www.digibuc.ro

— Frate Precup, lasă-mă singur cu domnul învățător. Am de vorbit.

Omul ieși tăcut, dar se așeză în drum, la sfat cu celălalt.

Primarul înjura, drăcuia, scuipa în aparatul care nu voia s'asculte, galben de mânie, parcă s'ar fi sfâșiat fierea în el.

Apoi, alt om, și altul, mereu câte unul.

Mintea învățătorului începuse să se sminteasc ă. Parcă mai limpede era acum o oră, când Țicudean pălise pe jandarm, și chiar adineaori când încă putuse minți. La grea încercare fusese pus de fratele său.

Învățătorul se trezi în mare murmur. Afară se făcuse un grup mare de oameni.

— Ce-o fi, domnule primar?

Primarul, cu receptorul la ureche, cu mâna pe manivelă, nu răspunse. Deodată ușa se rupse și'n prag se ivi un soldat, voinic și îndrăsneț, cu sacul în spate și arma pe umăr. Nici nu luă seama că era un superior în odaie.

— Unde-i tata, domnule primar?

Era Țicudean, feciorul, întors de pe front.

— Ce-i, Țicudene? făcu ofițerul.

— Apăi, am plecat de pe front.

In învățător mai pâlpâi o undă de mândrie militară.

— Ai plecat fără ordin?

— Așa merg lucrurile acum, domnule învățător. Se întoarce și Gavrilă Precup, și Iosif Baciu, și Dumitrașcu...

— Unde-i tata, domnule primar? Or o fost pușcat ca Bandy?

Primarul îi răspunse blajin, cu vocea prefăcută:

— De unde vrei să știu eu?

www.digibuc.ro

Omul răspunse amenințător:

— Om vedea...

Și părăsi primăria. Primarul începu să sune iar cu disperare la telefon. Învățătorul nu mai putea răbda. Prea multe, una după alta: lovirea jandarmului de către bătrânul Țicudean, acum nedisciplina soldatului Țicudean, pe urmă murmurul ăsta necuviincios al țăranilor... Și toate întemeiate parcă pe hotărîrea ceea neînduplecată a fratelui său, preotul.

Mai bine să plece. Să caute un prilej... să termine...

Dar în tinda primăriei se opri. Un ropot de cal se auzi pe costișe în jos. Glasurile țăranilor amuțiră. Tropotul se tot deslușea și, la cotitura fântânelor, apăru călărețul. Grupul de oameni se desfăcu în două. Călărețul era Micloș, puiul de Țigan... Ținea în mână o cravașă boierească, cu mâner de argint.

— Ungurii au dat foc castelului și-au pușcat în grof...

In jurul lui se refăcu grupul și Țigănușul de pe cal explica. In satul vecin, soldații Unguri, întorși de pe front, au bătut pe pretor, au împușcat pe groful lor și apoi au dat foc castelului. Oamenii ascultau uimiți și nedumiriți. Primarul deschise ușa și chemă binișor pe învățător.

— Domnule învățător, i-adevărat, în satul vecin e mare pârjol... au dat foc castelului.

Și pe fereastră, primarul arăta amurgul, pe care se profila, din când în când, câte o flacără săltând până în cer, dar dispărând ușor ca flacăra unui foc de coceni.

* * *

www.digibuc.ro

— Micloș, Micloș... fă-te'ncoa...

Băiatul descălică, legă frâul de o grindă și apoi se luă după învățător, în curte.

— Micloș, băiete, să-mi duci o scrisoare până la Cluj. Știi tu unde...

— Vedeți, domnule învățător...

— Ce?

Băiatul pregeta. El care altădată atât aștepta s'o ia întins în lume.

— Îți plătesc, Micloș.

— Nu-i vorbă de bani.

— Dar de ce?

Băiatul începu să se scarpine în ceafă, ca să arate încurcătura în care se afla.

— Dacă pleci acum, peste o oră ai tren. Și mâine în zori ești înapoi.

Băiatul trecuse cu scărpinatul la tâmpla dreaptă.

— Așa-i... dar dacă la noapte...

— Ce-i la noapte?

Micloș închise un ochiu, șiret.

— Dacă se dă foc castelului?

Ofițerul se repezi în el:

— Ce, ești nebun?

— Este un cal în grajdul castelului!... îi zice lord Derby.

Și scuipând printre dinți cu importanță:

— Eu mor dacă nu-l încalec.

Se smintiseră sufletele oamenilor, se putea sminti și al Țiganului. Patima lui pentru cai, acum atât de neînfricat arătată, era poate un simbol al vremurilor.

— Ai mâine dela mine patru fiorini de argint, dacă-mi aduci răspuns.

— Patru?

— Atunci, am plecat.

www.digibuc.ro

Și se îndreptă spre cal.

— Eu mă duc s'adăp calul până ce domnul învățător scrie epistola.

Învățătorul scoase carnetul de ordine, se sprijini pe o bârnă și începu a scrie.

Scumpă Marta

Se anunță prăpăd. Ai grijă de tine. Eu sunt țintuit pe loc".

Isprăvi de scris epistola. Parcă isprăvise și tot ce avea de spus din tot greul sufletului său. O scrisoare de trei propozițiuni. Le reciti. „Se anunță prăpăd". Prin urmare credea în spusele lui Micloș. „Ai grijă de tine". Deci, gândul lui mereu la ea. „Sunt țintuit pe loc". Aci rămase cu mintea scufundată în gol.

— Oare de ce sunt țintuit? De ce nu încalec eu calul lui Micloș?

Și același simțământ că sufletul îi apasă greu și că cele trei rânduri nu-l înlesniseră cu nimic.

— Sunt țintuit pe loc...

Mare adevăr. Iată că avea cal și totuși nu pleca. Era prizonier. Prizonierul cui? Nu al oamenilor ăstora simpli, nici al nevestei, nici al copilului. Oare al fratelui său, preotul?

Micloș se întoarse cu calul de dârlogi. Ofițerul rupse foaia scrisă. Abia atunci își dete seama că folosise carnetul de ordine. Pentru o scrisoare de dragoste!

— Nedisciplina a cuprins și sufletul meu.

* * *

Învățătorul se întoarse le preot. Voia o lămurire. Al cui prizonier era? Începuse să acționeze

www.digibuc.ro

cum n'ar fi vrut. Mâinile și picioarele lui erau îndemnate de alte puteri mai presus de vrerea lui. Oare al acestor puteri era el prizonier? Scrisoarea către Marta fusese un document. Iubirea justifică totul! Ăsta fusese principiul lui acum trei săptămâni, la sosire. Nimeni nu-l putea împiedeca, își zicea el, să-și îndeplinească destinul prin ea. Atunci era prizonierul iubirii. Și iată că azi, el își era singur piedecă. De unde aceasiă turburare? De unde această nedumerire? Dela fratele său popa și dela faptele lui adunate strâns ocrotitor, din universalitatea spiritului catolic, la neamul și la enoriașii săi? Și parcă și sufletul său suspendat în vânt, ca un vis zăpăcit, începea să se așeze peste dealuri, peste pomi, peste întreg ținutul natal.

Pe fratele său îl găsi în bucătărie lângă jandarmul rănit. Il transportase aci împreună cu bătrâna Maria, îl spălase și-i legase rana. Preotul făcu un semn servitoarei să aibă grijă de rănit și apoi plecă. Invățătorul se luă după el.

— Am să-ți vorbesc, spuse Gheorghieș.

— Tot greu îi este, ofiă preotul cu gândul la jandarm. Puține speranțe de scăpare. Și nu lovitura căi căderea pe piatră.

In pridvor, fiecare din ei își trase scaunul, ca și cum ar fi început o partidă de cărți. Nu îndrăsneau o vorbă, și tăcerea, care odinioară punte de aur era între sufletele lor, azi sta rostogoliiă stană de piatră ca și crucea de pe mormântul străbunului. Invățătorul încercă un început de lămurire.

— Bade, acum câteva zile am pornit o mărturisire, pe care n'am dus-o până la capăt.

Preotul îl opri.

— Ziua de azi înseamnă un sfârșit.

www.digibuc.ro

— Nu, frate... căci eu am fost de-apururi un om cinstit. Cinstit chiar în păcat... și cinstită vreau să-mi fie mărturisirea.

Învățătorul era îndurerat. Același sentiment că vrerea lui e săpată din temelie de loviturile puterii celei noi.

— Am fost, prizonier, frate.

— Al dragostei...

In minte îi scăpără o scânteie.

— Nu... Ci prizonierul unui gând frumos.

Și parcă iluminat:

— Impotriva acestui gând s'a înverșunat puterea din afară.

Rămăsese cu privirea pierdută către luna albă apărută deasupra teiului din curte. O oglindă alburie era crâmpeiul de cer din jur și tristețea lui se scurgea pe luciul de azur ca lacrimi de sidef în șiroaie.

— N'am vrut să trădez... Nu pe ea, ci gândul meu.

Nu mințea. Sub umbra cuvintelor se simțea flacăra vie care le dădea făptura de adevăr. Preotul plângea în taina sufletului său, cu înduioșare de mamă care sufere de durerea copilului. Dar, pe de altă parte, nici el nu putea să dea înapoi. Și în el se înstăpânise puterea cea nouă. In amândoi același fenomen. Prinse, peste masă, mâna fratelui său. Atotcopleșitoare dragoste îi revărsa sufletul peste fratele drag, peste tot satul și peste lumea întreagă.

— Să mă mărturisesc, frate, până la sfârșit.

— Nu, îl întrerupse preotul, nu tu mie, ci eu ție. Căci și eu am păcătuit din greu și numai prin tine îmi recunosc păcatul.

Amândoi simțeau căldura aceluiaș sânge.

www.digibuc.ro

— Și eu m'am îngâmfat când credeam că mă smeresc mai mult.

— Tu ?

— Da. Când socoteam că slujesc pe Dumnezeu cu mai multă râvnă, atunci m'am trezit mai singur, mai îndepărtat de El. Că îmi făcusem din datoria preoțească o îndeletnicire mecanică, iar din limba părintească, un mijloc de uitare a...

Își trase mâna și-și plecă fruntea în palmă. Parcă s'ar fi rugat. Când își ridică privirea era transfigurat. O nouă blândețe îi însenina fața.

— Iată că acum mi s'a lămurit de către Dumnezeu miracolul convertirii mele... căci a fost o convertire...

Învățătorul îl urmărea. Puterea cea nouă îl ducea legat pe urma fratelui său.

— Înălțarea prin smerenie, Gheorghieș... Se desmorțesc sufletele... Ce vorbă adâncă...

Și după o mică pauză :

— Vezi tu... sfinții ajung pe Dumnezeu prin trepte de înălțare. Noi cei păcătoși prin smerenia scoborîrii. Se desmorțesc sufletele ! Din fiece adâncime iese avântul către Dumnezeu. Ei bine, eu am trăit această smerenie... și când am ajuns în acel întuneric, pe care, în schip ușuratic, unii îl numesc instinctul de viață, am găsit adevărul. Multe daruri vor fi sădite acolo de Dumnezeu. Eu, unul singur am găsit : românismul meu ! Acolo viața, Dumnezeu și românismul fac una și de aceea nu pot să-L slujesc decât prin darurile lui.

Luă din nou mâna fratelui său.

— Tu ai alergat după frumos, dar nu l-ai putut cunoaște decât printr'o formă străină de sufletul tău. Fă ca și mine. Desmorțește-ți sufletul... Și la fiecare scoborîre te vei înălța, ca la urmă să dai

www.digibuc.ro

de acel clocot de vieață, unde frumosul e tot una cu Dumnezeu și cu românismul tău.

Murmur de voci le întrerupe vorba. Pe poartă începură să se arate umbre, care, pe măsură ce se apropiau, se deslușeau a fi soldați în ținută de campanie și țărani cu ghioage și securi, ba chiar și femei.

In ofițer tresări vâna militară. Era parcă o patrulă trimisă în recunoaștere. Cei doi frați se ridicară în picioare.

— Care sunteți, băieți ? întrebă preotul.

— Ia eu, Țicudean, și cu feciorul meu, întors... și cu Pieptuț.

— Ce-i băieți ?

— Apoi, am venit să ne dai binecuvântarea, domnule părinte.

Era vorba lui Pieptuț. Preotul se văzu dintr'odată în greu. Sufletul i se lămurise și acum i se cereau fapte pe potriva sufletului lămurit.

— Că nu putem rămâne de rușine înaintea ungurilor.

— Așa-i... încuviință și Țicudean feciorul, că ei au și dat foc...

— Măi băieți, acum e noapte târziu. Să ne cugetăm bine și mâine dimineață om hotărî.

Dar Țicudean, feciorul, era dârz :

— Noaptea se dă asaltul, domnule părinte. Așa am învățat la războiu.

— Lasă, frate, acu nu-î nici asalt, nici războiu...

— Războiu nu e, dar asalt... cine știe ?

In gloată se porni din nou murmurul. Oamenii mai mult se îndemnau unul pe celălalt, decât se sfătuiau. Preotul era hotărît să împiedice vreo faptă fără rost.

— Fraților, așteptați.

www.digibuc.ro

— N'așteptăm.

— N'aveți cele de lipsă, n'aveți comandant...

— Ba avem.

— Pe cine ? se repezi ofițerul din capul scării. Pieptuț se desfăcu din rând.

— Pe mine.

Și imediat cu glasul stins :

— Dacă domnul locotenent pleacă în străini și ne lasă !

— Cine-a spus că plec ? Tu, tu Pieptuț ?...

In curte se făcu o liniște speriată. Pieptuț ridică un glas temător :

— Am crezut că domnul locotenent ne-a uitat...

In sufletul învățătorului se dărâmă o alcătuire, ca o schele scăpată din pământ. Hohotire fusese, sau vrere ce se năruie ?

— Cum o să plec fără tine, Pieptuț ?

Și deodată îl năpădi o dragoste plină de recunoștință pentru umilul soldat. Patru ani fuseseră laolaltă, patru ani îl urmase ca un câne prin gloanțe și prăpăd : căzut în luptă, el îl ridicase și-l purtase dincolo de bătaia tunurilor și acum, când voise să dezerteze, el îi luase locul.

— Nu plec, fraților... Rămân cu voi, rămân cu tine, Pieptuț.

Și fiindcă năruirea din suflet îi slăbise puterile, ca să nu cadă, se sprijini deodată de stâlpul ușii.

— Il doare piciorul, făcu Pieptuț speriat.

Și aruncând arma se întinse lat pe scară, ca un câne, să mângâie piciorul în suferință.

* * *

In cumpăna *nopții* lătratul *câne*lui sculă pe preot.

www.digibuc.ro

— Se petrece ceva.

Se îmbrăcă repede și se duse la poartă.

— Cine-i ?

— Eu, domnule părinte, făcu o voce speriată.

— Cine ?

— Eu, Guriță, primarul. Scapă-mă, domnule părinte...

Preotul deschise poarta.

— Ascunde-mă, domnule părinte. Am aflat că vor să mă ucidă.

Preotul zâmbi dureros. In casa lui se adăpostea și jandarmul renegat, iar acum și primarul.

— Ce au cu dumneata ?

— Zic c'am ținut cu Ungurii.

— Vino 'n casă.

— Nu, domnule părinte, nu în casă. Dacă mă prind, mă ucid. Vor să ucidă și pe domnul conte... O altă ascunzătoare...

— Am o ascunzătoare, dar e rea pentru un om ca dumneata. In pământ...

— Nu-i nimic. La noapte mă furișez până la pretură.

— Intr'un mormânt.

— Foarte bine.

— Vino după mine.

Preotul mergea înainte, iar omul speriat după el.

— Și zici că vor să ucidă și pe conte ?

— Da.

* * *

In zori de dimineață învățătorul se prezentă la preot.

— Frate, am venit să-mi termin mărturisirea.

Și scoase o scrisoare.

www.digibuc.ro

— Dela cine-i ?

Gheorghieș clătină dureros din cap.

— Dela ea.

Preotul o respinse.

— Nu, frate... citește-o. Ea e pedeapsa mea.

Preotul începu să citească.

— „Aci s'a petrecut ceva ne mai pomenit. Un oarecare Amos Frâncu a arborat tricolorul românesc. Iți cer ție să vii numaidecât și să-l sfârteci. Ție și nu altuia. Marta".

— Vezi ?

— Am însă și-o bucurie, frate. Am rămas aci înainte de a primi scrisoarea.

— Așa e...

— Și acum plec. Vreau să mă pun în legătură cu „acel Amos Frâncu".

* * *

Când preotul se duse să închidă poarta, auzi glas de om chemându-l de peste drum.

— Domnule părinte, domnule părinte...

Ieși în stradă, nimeni.

— Domnule părinte, domnule părinte...

Acum glasul se deslușea, venea din via contelui.

— Domnule părinte, domnule părinte...

Preotul trecu strada. De după gard apăru capul valetului.

— Ce este ?

— Veniți să scăpați pe domnul conte. Țăranii vor să-l ucidă. Și-au amintit de Bandi secuiul.

Preotul uitase, în învălmășeala ultimelor zile, de conte și de castel.

— Eu am venit prin vie, dar vă întâmpin la poartă. Veniți repede.

www.digibuc.ro

Preotul nu mai pregetă o clipă. Trebuia să scape pe conte. Asta era porunca hotărîtă a sufletului. De bunăseamă, acțiunea lui era în contrazicere cu ultimele evenimente, dar acum nu mai voia să țină seamă decât de îndemnul sufletesc.

— Trebue să-l scap.

Impotriva țăranilor, împotriva ideii de justiție, împotriva poate a propriului său suflet, avea să-l scape, fără să judece prea mult, de frică să nu-i slăbească virtutea, fără să mai consulte pe alții ca să nu găsească împotriviri; să-l scape ca pe Guriță, primarul, ca pe renegatul Ilea.

Valetul îl aștepta la poartă.

— Nu vrea de fel s'asculte, se plânse el. Nu poate înțelege c'a rămas singur și că e prizonier.

— Il voiu convinge eu.

— Să fie atât de bun domnul părinte, că de nu, eu fug și atunci...

Fără nici o vorbă mai mult, urcară la castel. Contele îl primi în hol. Și de data asta îl găsi curățindu-și arma. Zâmbi ironic văzând pe preot condus de valet.

— Domnule conte, o misiune delicată m'aduce. E vorba de vieața dumneavoastră.

Contele își opri lucrul și ridică privirea.

— Te 'nșeli, părinte. Confuzi sufletul meu de boier, cu sufletul acestui valet.

— Domnule conte...

Contele îl opri cu un gest și-și reluă, lucrul.

— Știu. E în zadar... Aci sunt și aci rămân.

— Domnule conte, se ruga valetul, țăranii sunt înnebuniți. Vor să răzbune pe Bandi.

Contele ciocăni arma.

— Mai am gloanțe pentru fiecare cap de răzvrătit.

www.digibuc.ro

— Domnule conte, suntem singuri... ceilalți au plecat.

— Pleacă și tu !... țipă contele.

Și apoi amenințându-l cu degetul:

— Va veni și timpul răfuelii.

Preotul făcu valetului semn să plece.

— Ei, părinte, ce este ? reluă contele, în batjocură.

Preotul îi pricepu jocul. Numai amărăciune se ascundea sub pospăiala asta de batjocură.

— Domnule conte, încăodată, e vorba de viața...

— Părinte, îl întrerupse contele, îți pricep planul. Vrei să te răzbuni.

— Domnule conte, nesocotiți reverenda mea.

Intre ei doi despărțirea era definitivă. De ani de zile trăiau laolaltă, dar fiecare ducea cu el o moștenire de secole, căci în clipa decisivă se vedeau străini și dușmani.

— Vrei să te răzbuni. Vrei să mă duci în fața bandiților celora. Vrei să terfelești numele meu istoric...

Acum nu-și mai putea reține mânia. Voia să zâmbească dar rânjea, voia să fie calm, deși buza de sus îi svâcnea în colțul gurii.

— Domnule conte, eu sunt preot.

— Da... dar preot valah.

Insulta, în loc să asmută la furie și prăpăd, căzu despicând sufletul în adânc, până acolo unde preotul găsea izvorul viu al vieții lui.

— Preot valah...

Dumnezeu îi amintise, prin gura contelui, de marea sa datorie. Să trăiassă potrivit acestei mari porunci de preot valah !

— Domnule conte, nu vreau nici să mă răzbun,

www.digibuc.ro

nici să vă umilesc. Dumnezeu mi-e martor. Dar în clipa aceasta am o mare datorie.

— O datorie ?

— Domnule conte, ați păcătuit greu.

— Ce-am făcut ?

— Ați ucis un om.

— Conștiința mea îmi spune că bine am făcut. Și voiu mai ucide de va fi nevoie. Eu sunt predestinat...

Preotul împreună mâinile ca pentru rugăciune.

— Când turburarea va trece și sufletul se va potoli, atunci chinurile vor sfârteca sufletul dumneavoastră... Iată interesul meu... Vreau să vă salvez sufletul. Sunteți Ungur și reformat, dar sufletul e tot dela Dumnezeu. Nu predestinare, ci pocăință... Domnule conte, puteți să vă salvați sufletul. Iată că îngenunchez înaintea domneavoastră...

Atunci ușa se deschide și valetul intră nebun.

— Foc, foc, domnule conte !...

— Unde ?

Nu mai putea vorbi, se înneca, dar cu mâna arătă la răsărit și la apus. Toți trei ieșiră în curte. Intr'adevăr, orizontul era o pălălaie roșie.

— Să mergem, făcu contele înfrânt.

— Să mergem.

— Unde m'ascunzi ?

— Veniți după mine.

* * *

— Bade, în satul vecin ungurii aranjează miliții. Știi cine-i șef ?

— Cine ?

— Maiorul Perenyi.

www.digibuc.ro

— Fratele ei?

— Da.

Gheorghieș clătină dureros din cap.

— Asta-i pedeapsa lui Dumnezeu.

— Ăsta-i semnul lui Dumnezeu.

Intre astea, curtea preotului se umplu cu oameni încruntați. In fruntea lor era Țicudean bătrânul, Țicudean feciorul și copilul.

— Cumplit neam al Țicudenilor, își zise preotul. Copilul care nu voia să moară... Abia l'au pus pe picioare și gata!... Haiduci!...

Bătrânul Țicudean înainta către pridvor.

— Ce facem, domnule părinte?

Oamenii începură să se îndârjească.

— Să intrăm în ogoarele boierului.

— Nu-i deajuns. S'aprindem castelul...

— Nu, pe conte!... Să plătească pielea secuiului...

— Oameni buni, ascultați.

Se făcu mare tăcere.

— La Cluj, Amos Frâncu a desfășurat stindardul național, iar în satul vecin ungurii au și făcut oaste... Lăsați jaful căci dreptul și dorul nostru sunt mai mari decât un castel și o moșie de conte. Mergeți la primărie, fratele meu, Gheorghieș e în fruntea voastră...

— Trăiască!... făcură într'un glas țăranii.

— El va lua legătura cu Clujul, de unde vor veni ordinele. De azi înainte nu mai ascultăm decât de noi.

Oamenii rămaseră nedumeriți. Ei veniseră pentru războiu.

Gheorghieș scoborî între ei.

— Veniți cu mine, fraților, să ne sfătuim, să ne împărțim îndatoririle. Să nu dea Ungurii peste noi, să ne găsească în neorânduială.

www.digibuc.ro

Și făcându-și drum, porni înainte. Ceața se luă după el.

Rămas singur, preotul se îmbrăcă și porni către casa lui Țicudean. Găsi pe nevastă singură.

— Femeie, a venit vremea să-ți arăți recunoștința.

— Arăt, domnule părinte.

— Mine în zori, vino cu carul la biserică.

Femeia nu înțelegea.

— Umple-l cu țoale.

— Și pentru ce?

— Avem să scăpăm un suflet dela pieire... pe domnul conte.

Femeia se sperie.

— Mă omoară bărbatul.

Preotul o privi drept în ochi.

— Vrei bani pentru osteneala ta?

— Nu, domnule părinte... că azi se plătește fapta, nu munca.

— Amintește-ți atunci de bucata de carne după care râvnea copilul bolnav...

— Voiu veni, domnule părinte. Dar ce să spui bărbatului?

— Spune-i că mă duci până la nevasta lui Petru Pădurice, care rău se mai chinue...

Și minciuna îi apăru mai cinstită decât cel mai curat adevăr.

* * *

Mijea de dimineață. Drumul din fața primăriei era închis de oameni înarmați. De altfel, toate ieșirile satului erau păzite. Ostașii întorși din război aduseseră, care cum putuseră, arme și muniții. Se vorbea puțin, dar vorba sbura ca o stafetă, din gură în gură. La Arad se întemeiase

www.digibuc.ro

un consiliu național, altul la Sibiu. Se svonea că armata română e din nou mobilizată.

În primărie, mare încordare. Sfatul era în continuă legătură cu Clujul.

— Loc... loc pentru domnul părinte.

Ceata oamenilor se despărți în două. Un car venea încet, încet. Lângă muierea lui Țicudean, preotul. Oamenii se descoperiră cu respect. Abia târziu unul întrebă:

— Unde se duce părintele așa de devreme?

— La muierea lui Petru Pădurice, răspunse altul.

— Apoi să-i ajute Dumnezeu să-i scape sufletul, că mult mai pătimește...

Ceata oamenilor se încheie la loc, iar carul continuă să urce agale pe costișă.

www.digibuc.ro

SUMAR

	Pag.
De dincolo de râu	7
Ulcica	21
Obsesie	33
Din părţile Seghedinului	49
Se desmorţesc sufletele	61

www.digibuc.ro

PREȚUL LEI 40.—

TIPOGRAFIA ZIARULUI „UNIVERSUL“

c. 9320

www.digibuc.ro